

2022/2 • XXIX. évf. 2. szám

Ára: 800 Ft

FOLK MAGAZIN

Németh Hajnal Aurora – fotó: Vajda Domokos

Németh Hajnal Aurora fotóin saját ékszerei láthatók

A TARTALOMBÓL:

5. Széki versek
Sőregi Anna
6. **MAGTÁR** – SZÉKI SOÓS JÁNOS ROVATA
Lokodi Imre: Cserey Katalin szép szeme
8. **JÁNÓ ILONA** – EGY MOLDVAI HALOTTLÁTÓ II. rész
KÓKA ROZÁLIA SOROZATA
10. **TALLÓZÓ** – *Kis magyar néprajz...*
Kósa László és Hoppál Mihály írásai
P. VAS JÁNOS ROVATA
12. Egyensúlyt teremt a tánc
Mohay Réka
13. Novák Ferenc a Táncháztalálkozón
Korniss Péter képriportja
14. Prímásegyéniségek: Potta Géza
Agócs Gergely; Varsányi Ildikó
16. A Nógrád Táncegyüttes jubileuma
Paluch Norbert
19. A MOLDVAI CSÁNGÓMAGYAROKRÓL
Reggeli ebéd, déli ebéd... – II.
HALÁSZ PÉTER SOROZATA
22. Interjú Németh Hajnal Aurorával
Grozdits Károly
30. A TÖRTÉNELEM ORSZÁGÚTJÁN
P. Illés Albert S. J. története
KÓKA ROZÁLIA SOROZATA
33. A „Táncház 50” kötetről
Jávorszky Béla Szilárd
34. Id. Magyar Imre (1864–1929)
Lengyel Emese
36. A Hagymányok Háza Hálózat
Csinta Samu
41. Domján Lajos (1933–2022)
Tarnavölgyi László
42. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
A csecsemő és a kisgyermek táplálása – II. rész
Juhász Katalin
46. *Sue Foy angol nyelvű ismertetője*

Szék kincseinek újrafelfedezése

Sőregi Anna bemutatkozó lemeze • Fonó, FA 484-2, 2022

A táncművelés első generációs lelkes hívei közül nem vagyok az egyetlen, aki mélyégesen fájjalja, hogy az utóbbi időben mintha lassan a feledés homályába merülne a kezdetek sokunk számára első nagy zenei élménye: Szék csodálatos, gazdag és sok szempontból egyedi zenei világa. Az első táncművekben még mindenki erre csodálkozott rá, ezt tanulta elsőként és szerette, mint az első szerelmet. Később, a zenei-táncos repertoár bővülésével még mindig a széki volt a táncok sorrendjének szinte kötelező nyitánya, ha másért nem, legalább a kezdetek iránti hagyománytiszteletből. Még a jelképek szintjén is mindenütt ott volt Szék: a fiúk szalmakalapja, a lányok hímzett réklife, fejkendője. Szinte minden táncművésztudott Kányádi Sándor híres verséről, mely beemelte a magyar irodalmi köztudatba Szék „fekete-piros” csodáját.

Az eltelt fél évszázad alatt azonban a fiatal generációkban a bőség zavara, a felgyűjtött és közkinccsá tett hatalmas zenei és táncos anyag, mintha megállíthatatlanul háttérbe szorítaná ezt a sokak számára első szerelmet. Ma már a táncművekben a lassú táncokra kevesen énekelnek, már nincs verseny, hogy ki tud több nótát, szöveget. Valahogyan a tánc felülkerekedett azon a korábbi igyekezeten, hogy ebből a kultúrából minél szélesebben merítsünk és örizzünk meg belőle olyan dalokat, amelyek hitelesen tudják megfogalmazni érzéseinket, hiszen azok a modern környezetben sem sokat változtak. Szokásanyagokat, amelyek még mindig képesek közösséget teremteni és színesebbé tenni a szürke hétköznapi életet; a tárgyi kultúra értékálló, városi környezetben is jól használható elemeit.

A táncművelés a kezdetekhez képest jelentős változáson ment át, a célok, a motivációk, a funkciók, az igények átalakultak. Fél évszázad múltán ezt érdemes és időszerű lenne alaposabban elemezni, értelmezni. Az igencsak eltérő véleményeket gyakran hallani, a „jó irány – rossz irány” vita kétségtelenül itt van velünk, sokféle megfogalmazásban. Addig is, ameddig ezt sikerül kibeszélni, valamilyen nyugvópontra jutni, nem kellene elfelejteni a mozgalom lényegét, az értékörzést, a hagyományörzést. Márpedig öt évtized építkezése értéket teremtett és sajátos táncművészi hagyományt is létrehozott. Ennek pedig egyik alapköve mindaz, amit Szék jelent a mozgalom számára. Személyes tapasztalatom, hogy a kezdetekkor meg-

tanult széki dallamkincs az első nemzedékek számára ma is a legfontosabb kútforrásnak bizonyul baráti összejöveteleken, házi bulikon. Mi akkor újra felfedeztük a közös éneklés élményét, ami mintha megint lassan halványulna. „Kodály országában” ezt semmiképpen sem szabad megengedni, fontos lenne újra felfedezni az alapokat, melyre annak idején az építkezést kezdtük. Többek között Szék is megérdemelne egy táncművész reneszánszot. Sőregi Anna bemutatkozó CD-lemeze egy fontos lépés lehet ebbe az irányba.

A lemez nemcsak küllemében, hanem koncepciójában is figyelemreméltó. Sőt, maga a cím is sokatmondó: „Széki versek”. A kevésbé beavatottak számára dallam és szöveg egyfajta megbonthatatlan egységet jelent, miközben a népdalok szakavatott ismerői tudják, hogy ez távolról sem így van. Egyazon adatközlő, ugyanarra a dallamra egészen más stílusokat fog énekelni egy későbbi felvételen, ha érzelmei, hangulata mást diktálnak. Vannak szabályok (például a szótagszám, a dallam karaktere fontos szempont), de az „énekmondó” szabadsága igen nagy. Ily módon kerülhetnek be régi stílusú, helyi kötődésű dallamokba akár elfeledett szerzőségű műköltői szövegek, de jól ismert Petőfi versek is. A népdal szövege az előadó számára gyakran önálló költészeti alkotás, lírai megszólalás. A cím tehát nagyon is helytálló, az elhangzó széki dalok gondosan válogatott szövegei valóban „versek”.

És itt mindenképpen meg kell állnom, mert az egész albumra a legtalálhatóbb szó a „gondosság”. Nagyon gondos zenei válogatás, szövegválasztás, előadói megfogalmazás. Nem is beszélve a könyv alakú kiadványról, melyben Korniss Péter több ikonikus fotója mellett művészi igényű személyes fényképeket, és színvonalas grafikai megjelenést élvezhetünk. Egy bemutatkozó album ilyen minőségű létrehozásához persze kellenek azok a tapasztalt szakemberek, mentorok, akik nyilvánvalóan felfedezték Annában a tehetséget, és igyekeznek egyengetni énekesi pályáját.

De hát tehetséges, jó hangú fiatal énekes még sok van. A kiadványból azonban kiolvasható még valami, ami miatt a mozgalom olyan ismert szakteknéi álltak a kezdeményezés mögé, mint Kelemen László, Árendás Péter, és olyan zenészek kísérik Annát, mint Gombai Tamás, Halmos Attila, Havasréti Pál, Juhász Zoltán, Liber End-

Címlap: Sőregi Anna népdalénekes – fotó: Bezzeg Gyula

Gombai Tamás, Havasréti Pál,
Sőregi Anna, Arendás Péter, Halmos Attila
Fotó: Bezzeg Gyula

re. Ez szerintem az alázat, az a tisztelet és szérenység, amivel a zentai születésű, végzős zeneakadémiai hallgató a feldolgozott anyaghoz közelít. Ez egy olyan jellemvonás, mely a kezdetekben általános érvényű volt mindazok számára, akik életüket, szakmai karrierjüket ennek a műfajnak kívánták szentelni, és ami mostanság fájóan hiányzik a fiatalabb korosztályból. Bartók, Kodály olyan zsenik voltak, akik a népzeneben nemcsak tiszta forrást láttak, melyből bőven meríthettek, hanem csodálattal és alázattal közelítettek hozzá, mert évszázadokon keresztül csiszolt értéket, egy nemzet kultúrájának, lelkületének a megjelenési formáját fedezték fel benne. És mi is ezt tanultuk a táncház indulásánál ott bábáskodó nagyjainktól, Martin Györgytől, Kallós Zoltántól. „Alázat nélkül nem fogod megérteni a mélységeit, nem leszel képes feltárni a felszín alatt megbújó rejtett szépségeit.”

Ennyi év tapasztalatával merem állítani, hogy a népzenei minőség elérésének összetevői a tehetség, a befektetett munka, az elkötelezettség és a megfelelő alázat. Ha bármelyik hiányzik, az eredmény nem lesz tökéletes. Sőregi Anna első lemezéből mindent kiolvasni, illetve kihallani vélem. Tehetése kétségtelen. Az album anyagának ilyen minőségű előadása csak komoly befektetett munkával volt lehetséges. Az elkötelezettség és az alázat jeleit pedig érzékelem, bár ennek fenntartása, erősítése karrierjének egyik legnagyobb kihívása lehet, a mai sokkal felszínesebb környezetben. Nem egy kiváló tehetségű, a pálya elején az anyagismeretbe, stílustanulásba érdemi munkát fektető énekest

ismerek, akiket aztán „elkapott a gépszíj”, elragadta a színpadi csillogás, a népszerűségi talmi csábítása, ezzel szép lassan eltűnt belőlük az alázat, és érzékelhetően romlott az előadói színvonal. Persze most is tudják hozni a kötelezőt, csak éppen számomra sokkal kevésbé hitelesen.

Szék talán a mai napig zenei szempontból a legjobban felgyűjtött falu, hiszen az első fonográffelvételektől évtizedeken át máig nyomon követhetők a változások, az élő folyamatok, sok kimagasló előadó szinte teljes dallamkincse elérhető.

Anna itt is a nehezebb utat választotta, nem egyetlen énekes egyéniség stílusát, hanem több kiváló adatközlő jellegzetes ének-módját igyekezett elsajátítani. Ez persze sok évtizedes feladat, de a leszárt tudásból már most is megtalált egy személyes hangot, mely sajátja, hitelesen hangzik és a nagy gondossággal válogatott verseknek köszönhetően ezt meg tudja tölteni olyan drámaisággal, mely képes a szövegeken keresztül valós érzelmeket közvetíteni.

Az első, tudomásom szerint mindmáig egyetlen, kizárólag széki anyagból született előadói lemez további erénye, hogy bár nagyrészt örökzöld, mondhatni univerzális témákra – szerelemre, párvalasztásra – összpontosít, ami Anna koránál fogva a leghitelesebb, ugyanakkor alkalomhoz kötött dalok is megszólalnak, többféle kísérettel. A vonós trió a legismertebb felállás, de Székre igen jellemző a furulyás kíséret is, mely gyönyörűen mutatja az énekes és hangszeres díszítéstechnika közös gyökereit. Innováció viszont a cimbalomkísérettel előadott el-

ső szám, mely lényegében rekonstrukció, hiszen – bár nincs tudomásom hasonló felállású felvételről – akár hitelesnek is képzelhető, hiszen az egyik közismert nóta Lajtha László széki gyűjtéséből a „De szépen szól a cimbalom...” kezdetű. Lehet, hogy volt ilyen, lehet, hogy nem, mindenesetre zenei kísérletnek izgalmas. Szintén bátorságnak nevezhető, hogy a lemezen túlnyomórészt lassú, lírai dallamok vannak, a táncdallamok inkább csak színesítésként hangzanak el. A teljes szöveggel előadott ballada pedig, hangulatában is illő befejezése az albumnak. Az az előítélet, hogy csupa lassú számmal nem lehet közönségsikerre igényt tartó lemezt készíteni, már jóval korábban megdőlt, ennek ellenére kevés ilyen készül. A „Széki versek” lényegében ez a műfaj, de nagyon remélem, hogy sikeres lesz, és elindíthatja a széki muzsika remélt reneszánszát a táncházmozgalomban.

Sőregi Annáról pedig valószínűleg még sokat fogunk hallani, addig is ezek a legfontosabb tudnivalók: a vajdasági Zentán született, és mint oly sokan, ő is néptáncsal kezdte. Az ELTE magyar–néprajz szakos diplomája után felvették a Zeneakadémia népi ének szakára, ahol idén végez. A „Fölszállott a páva” tévévetélkedőben kétszer is döntőbe jutott Komáromi Kristóf furulyással. 2021-ben Junior Prima díjat kapott. A Bajkó zenekar énekes, iskolákban, tanfolyamokon és táborokban tanítja a népdalokat. Saját bevallása szerint maximalista, munkamániás, és az élete a népzene körül forog. Első önálló lemeze mindezt bizonyítja.

Székely Levente

SZÉKI VERSEK

Ha egy táncházba járónak Szék nevét emlegetjük, szinte biztos, hogy Korniss Péter '60-as, '70-es években készített, emblematikus fényképei jelennek meg belső képernyőjén. Korniss széleskörű ismertségét tekintve, valószínűleg nem csak ők emlékeznek a képeken szereplő füstös, kis parasztházbéli szobákra, ahonnan a táncház-modell e fotóknak is köszönhetően, világhódító útjára indult.

Ezt a régi mintát a városi táncházakban azonban sokan elfelejtették, vagy talán fel sem merült bennük, hogy ez a szórakozási forma szorosan kötődött (nem csak Széken) a párválasztás időszakához, amikor a lányok kivirultak, a legények már konfirmáltak (a reformátusoknál), de még nem vitte el őket az akkori kötelező, testet-lelket megváltoztató katonaság. Ez a tizenéves kor minden ember életében az egyik legmeghatározóbbak közé tartozik, talán ez is magyarázza a lemezen szereplő szövegek tiszta, érzelemgazdag, a szerelemhez és jellemzően a párválasztáshoz kötődő, mindent befonó és átfogó burjánzását. Sok esetben e versben megfogalmazott érzelmek a XIX. század költőinek mesterműveiből szakadtak ki és kezdték élni folklorizálódott életüket, hiszen a „nemzeti ébredés” mai szemmel talán naiv hitű szellemisége rokon vonásokat mutat egy akkori paraszti fiatal szellemiségével. Az sem kizárható, hogy a nemzeti ébredés költőit a „rég Magyar világban” (a második bécsi döntést követő négy évben) még tanították a széki iskolában, így sok versszöveg beszűrődése a helyi folklórból innen eredeztethető. E költői világ őszintesége, és hozzám, egy XXI. századi fiatalhoz is szóló üzenetei régóta magával ragadtak. Nem igaz ugyanis, hogy a múlt feneketlen kútjából nem meríthetünk a magunk okulására, hogy a mai mobiltelefonos képernyővilágban a régi fiatalok nem üzennek számunkra is érvényes tanulságokat. A múltat ugyanis nem eltörölni kell, ezek az örök érvényű üzenetek a mindenkori „új világban” is érvényesek, az emberi természetnek olyan bugyraiból hoznak mondanivalókat, amelyek az európai kultúrában az elmúlt ezerévek során kevésbé változtak.

Amikor a lemez anyagával foglalkozni kezdtem, Szék felgyűjtöttségének köszönhetően a bőség zavara fogadott. Nemcsak a szövegek nagy mennyisége, ezerfajta variációja árasztott el, mint a tengervíz, hanem az érzelemből fakadó, különleges előadási stílus, hangvétel, hangszín is, ami a múlt széki énekeire általánosan jellemző, és a szövegeket oly kifejezővé, élettel telivé teszi a korai Pátia-lemezek Lajtha-féle gyűjtéseitől kezdve a legutóbbi időkig. Minden nagy énekes egyéniség ugyanis egy adott dallamra saját ízlése, sorsa szerint éneklir a szöveget, ezért is olyan személyes hangúak. Ungvári Mártonné Prózsza Zsuzsát, Sípos György Sándorné Juhos Zsuzsát, Papp Mártonné Fülöp Máriát, Csorba Jánost, Szabó Varga Györgyöt, Székely Ferencet ilyen szempontból is mestereimnek tekintem, még ha sajnos nem is találkozhattam velük. Az az eltűnt világ azonban, amit ők éltek, és életükkel, művészetükkel képviseltek, számomra – és remélem, sokak számára – olyan értéket képvisel, amit mai életemben is szívesen látok viszont. Szóljon az ő emlékükre is ez az örök zene!

*

NÉHÁNY MEGJEGYZÉS A SZÉKI ÉNEKEKRŐL

„Amikor Isten a nótafát elültette a világra, valahol a széki határba járhatott” – vallja Csorba János. – „Mert a nóta az beszél. Az barát és orvosság, aki ismeri.”

Andrásfalvy Bertalan szerint kétfajta hagyományos éneklési mód létezett a népdal előadásánál: egyrészt az új stílusú,

Széki versek

Poems from Szék

SŐREGI ANNA

amely csoportos, kifele forduló, összekapaszkodó éneklést jelentett. A táncházban a fiúk összeálltak, átfogták egymás vállát és tele torokból fújták a nótákat. Ezzel szemben a régi stílusú éneklésmód befele fordulva a magányos lelket gyógyította a saját sors „kiéneklésével”. Csorba János gondolata ezt a régi stílust példázta. A hajdanvolt székiek küzdelmes életét végigkísérte az éneklés. Magukban vagy tánc közben énekelve is ki tudták magukat panaszolni, hisz például a „lassú” sokszor egy óráig is eltartott.

A széki népdalok szövegében nem ritkán műköltészetből származó alkotások többé-kevésbé folklorizálódott változatai találhatók. A XIX. századi költők alkotásainak folklorizációja régóta ismert folyamat. Szék esetében azért érdemes külön figyelni rá, mert a kezdeti gyűjtőket a régies jellegű, akkor még kizárólagosnak ítélt, sajátos néprajzi értékek széki gazdagsága ejtette csodálatba. A szövegek között megtalálhatóak elsősorban Czuczor Gergely, Tóth Kálmán, Tompa Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, valamint más, számomra ismeretlen szerzők részben vagy egészben megidézett alkotásai. A versek maguk általában nem teljes terjedelmükben maradtak meg, hanem egyes versszakok épültek be a repertoárba, általában azok, amelyek a saját sorsot a legszebben, legtalálóbban leképezték. E versek elhangzása a széki énekesek ajkán mutatja a helység sokszor hangsúlyozott elszigeteltségét is, az archaikus vonások valódiságát, valamint az ott élők képességét a külső hatások befogadására, megszűrésére és beépítésére a saját világukba. A beépült versszövegek nagy száma is hozzájárult ahhoz a vélekedéshez, mely Széket az erdélyi magyar népi műveltség egyik legjelentősebb képviselőjeként mutatja.

A műköltészeti szövegek nagyszámú előfordulására először Jagamas János 1948–1957 közötti gyűjtéseiben figyeltem fel, majd megvizsgáltam a számomra elérhető forrásokat: Lajtha László Pátia-felvételeit, Kallós Zoltán gyűjtéseit, a Hagymányok Háza, a Hungaricana adatbázisait és az Egyszólam-tábor magángyűjtéseit. Ez több mint hatvan évet felölelő időszak, ugyanis 1941-től a kétezres évek elejéig készített felvételeket kezdtem rendszerezni. Az összegyűjtött, de a felvételekről kimaradt dalszövegek szándékom szerint egy honlapon lesznek fellelhetőek, kereshetőek www.szekiversek.hu címen. A kísérőfüzetben a duplasoros énekek („jajnóták”) sorait esetenként összevontuk egy sorba, és az általános kiejtés szerint igyekeztünk közreadni, kivéve, ha a széki kiejtés rímképző volt.

Sőregi Anna

LOKODI IMRE

CSEREY KATALIN SZÉP SZEME

A halotti virrasztó a legjobb akarattal sem lett átütő esemény, ha szabad ilyent mondanom. Azért elégedetlenkedem, mert mifelénk valamirevaló virrasztó az eltávozott földi létének kicsúcsosodását jelképezi. Az eltávozott minden összeszaladó szálait itt kell kibogozni, megbeszélni. Felmenőktől kapott íratlan szabály szerint a virrasztó szelíd, megrendült, ugyanakkor tágasan befo gadó gyülekezet, belefér az eltávozott itt hagyott élete, jó, ha minden szó róla szól.

Úgy van, inkább az eső függőnye mögött, eresz alatt álló, mintsem halottszagot elviselő ember azonnal észre vételezi, ha az olvasó ímmel-ámmal van odalökve, vagy nagyon is odafigyelő közösségi részvétellel, teljes szentségi odaadással van mondva. Azonban percig sem állítanám, hogy halottunk porhüvelyé körül meghatott odafigyelés lett volna jellemző, éppen ellenkezőleg.

Nem az, hogy Márka néni, a sánta és örök olvasó mondó asszony jócskán elkésett a virrasztóból, hanem már a bevezető zsolttár felmondásánál erősen krárogott, egyrészt, mert erősen kényes a szagokra nézvést, márpedig az olcsó Plugar cigarettafüst bebetonozta magát sógorék első szobájába, mert hol tartják a halottat, ha nem első házban. Másrészt nem szép, de Márka néni kénytelen volt szégyentelen, legjobb tudásunk szerint is példátlan esettel szembesülni. Láta, hogy szál egyedül, a Timár nevű ördögtől vízszintesbe hozott húlt testtel marad. A fekete ruhás asszonyok érthetetlen és észrevétlen módon elfogytak körülötte, mint mesélték, suhanó páráként elillantak valamerre. Virrasztót eléggé el nem ítéhető módon elmulasztó szemtanúk elmondása szerint aznap este soha nem látott sötét foltok lepték el az eget, rosszkedvű sötét felhőknel árnyalattal világosabb, alakatlan foltokkal volt dolgunk, ilyenek takarják el az egyébként holdvilágosnak ígérkező esti égboltunkat. Megmagyarázhatatlanul.

Elképzelhető, hogy a suhanó árnyak mögött Cserey Kelemen Katalin nagyasszony szelleme utazik. Valahonnan jön, mert Orbán Kati néni mondja, hajdan vidékünkön élt birtokos asszony szelleme visszajár. Ezt maga Kicsi Ángi Ferenc népi költő egyre gyakrabban erősíti meg, akit pedig nem úgy ismerünk, mint aki zöldségeket beszél, sőt azt gondolnánk, nem ő az, akit könnyen meg tudnának környékezni a titokzatosan jelentkező médiumok.

Múlt ősszel történt, Máté Jancsi agglegény Cserey nagyasszony elhagyott szőlőséből kiásott tőkéket ültetett, feltett szándéka szerint kifejezetten nemes tőkéket honosított volna. Hiába próbálkoztak Máté Jancsit lebeszélni, ne mind nyomja az ásót lefelé, abba kellene hagynia, mert a mi vidékünk nem egy Villány biztosan, annyira hitvány, villánytalan ez a föld, hogy rossz ránézni, minek ide nemes szőlőt. Mi csak jót akarunk, mondták a férfiak, de látták, nincs kivel beszélni. Még sok érvük lett volna, Máté Jancsi miért ne ültessen, végül abban maradtak, egyszer eljönnek Jancsi kertjébe megnézni, mire ment.

Most nem sokkal Hermina néni halála előtt szóltak, meg kellene vizsgálni a szőlőtőkét, hajtott-e életképes vesszőket, meghagyva, az menjen, akinek mersze van, itt ugyanis valami különös dolog történik. Vizsgálódni amúgy lugasok mellett nagyon is kellemes, valamirevaló férfiember csak tudja, ha a hárslevelű kezdi nyomni az illatát. Ha az ember ilyenkor nem vigyáz magára, az is lehet, költő lesz belőle, mondta Kafka Lipót úr, a félreérthetetlen élccel spékeltlen. Kicsi Ángi Ferenc erősen tiltakozott, Kafka Lipót úr mégis honnan veszi, hogy akárkiből költő lehetne. Nézték a szépen fejlődő szőlőtöke vesszőit, milyen fajta lesz belőle. Minthogy Máté Jancsi sem tudta, mit ültetett, annyit mondott, a tőke a Cserey-szőlősből származik, ősrégi valami.

Az nem jó, ha onnan van, nehezményezte Kicsi Ángi Ferenc parasztköltő, maga is agglegény, nem jó eleve. Azért nem jó, mert a nagyasszony Orbán Kati néni szerint Cserey szépasszony sok legényt rontott meg szőlején keresztül, ma is van belőlük, élnek zsörtös, ecetszagú anyjokkal, jászolban hálnak teljesen szárazon.

Egyáltalán nem alaptalan Orbán Kati néni tudása a nemes asszonyról, mert egyszer csak sötétedés után alig valamivel két világító szem nézett ki a lugasból.

Akármi legyen, ha nem Cserey Kelemen Katalin két szeme, jelentette Kicsi Ángi Ferenc, rá pedig oda kell figyelni. Most már mindenki beláthatja, hogy cselekedni kell valamit, egy asszony seprűvel a lugas felé suhintott. Azt nem mondták, viszont mindenki gondolta, cselekedni kell valamit, mert Erdély magyar népe úgy fogy el, mint seregélyek dézsmáján a lugas szőlője.

Hol van a bakter, miért nem tesz jelentést?

Másnap is ott álltak kétszer-háromszor annyian, mint aznap előtt gyámoltalanul és félelemmel, várták nemes nagyasszony Cserey Kelemen Katalin két szemét kigyúlni. De nem.

Azt gondolom, nemes nagyasszony minket alaposan becsapott, szólt Ambrus bácsi, mindenki helyeselt. Megbeszélték, nincs itt semmi baj, másnap megint eljönnek a lugasba, hadd lássák a rontást hozó asszony két szemét kigyúlni.

Kinyomjuk, kinyomjuk, mondta erőteljesen valaki, úgy érte, a nemes nagyasszony két szemét nyomnák ki. Máskor erősen szótlan és vézna agglegény ígérte, savat hoz magával, ha jelentkezik a nemes nagyasszony szelleme, vagyis kigyúl a két szeme, nem habozik azonnal fröcskölni.

Nemes nagyasszonytól nem szép ez az átverés, lágyult valamelyest Ambrus bácsi hangja, mint ahogyan ilyenkor lágyul a szőlőszem. Hazamentek teljesen letörve, miféle villánytalan földön élnek, ahol a lugasban a szellem nem akkor világít, amikor erősen akarnák ezek az emberek. Menet hazafelé Ambrus bácsi, lesz, ami lesz, jött a kézenfekvő kérdéssel:

Mit gondoltok, emberek, Erdélyben élünk még?

„Táncalávaló”

A Magyar Nemzeti Táncgyűttes Zenekarának új lemeze

A Magyar Nemzeti Táncgyűttes Zenekarának tevékenysége szervesen épül be a Zsuráfszky Zoltán és Zs. Vincze Zsuzsa által vezetett formáció művészeti munkájába. Feladataik sokrétűek, a Táncgyűttes produkcióinak zenei kísérete mellett részt vesznek dramatikus táncszínházi előadások zenei anyagának elkészítésében, valamint önálló koncertekkel is színesítik az együttes művészeti tevékenységét. A Zenekar egyik fő célja, hogy a mérhetetlenül gazdag Kárpát-medencei népzenei hagyományt népszerűsítse, életben tartsa. Ezekből a kiemelkedő munkákból készült most egy lemeznyi válogatás *Táncalávaló* címmel.

Zenekarvezető és zenei szerkesztő: Papp István „Gázsa” (hegedű)
Zenészek: Csávás Artila (klarinét), D. Tóth Sándor (brácsa),
Liber Róbert (nagybőgő), Papp Endre (brácsa),
Szabó Dániel m.v. (cimbalom), Takács Ádám (hegedű)

A Magyar Nemzeti Táncgyűttes szakmai vezetője:
Zs. Vincze Zsuzsa

A Magyar Nemzeti Táncgyűttes művészeti igazgatója:
Zsuráfszky Zoltán

TISZTELETVACSORA A TÁNCHÁZMOZGALOM JUBILEUMÁN

2022. április 28-án, csütörtökön este tiszteletvacsorán látta vendégül az ötvenéves magyarországi táncházmozgalom alapítóit Áder János köztársasági elnök és felesége, Herczegh Anita Budapesten, a Sándor-palotában. A vacsorán Eredics Gábor, Jánosi András, Sebestyén Márta, Sebő Ferenc, Sipos Mihály és Timár Sándor koreográfus képviselőjében felesége, Timár Böske vett részt. Áder János és Herczegh Anita a vacsora előtt körbevezették vendégeiket a Sándor-palota történelmi termein. Ötven évvel ezelőtt, 1972-ben indult újtára a táncházmozgalom Magyarországon. Az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Kormányközi Bizottsága 2011-ben felvette a táncház módszert mint a szellemi kulturális örökség megőrzésének magyar modelljét a szellemi kulturális örökség legjobb megőrzési gyakorlatait számon tartó regiszterébe. (Forrás: MTI)

Találkozásaim egy moldvai halottlátóval

Részletek Jánó Ferenc Ilona életéből, látomásaiból – II. rész

KÓKA ROZÁLIA SOROZATA

A FELKÉSZÜLÉS ÉVEI

Kilencszázötvenháromban vót, karácson előtt. Tizenharmadikán, Szent Luca napján született a kislejánka, édesanyámnak a tizenkettedik gyereke. Nehez születés vót, édesanyámnál valami elszakadt, erőst beteg lett s meghótt. Meddig beteg vót, addig örökké híjogatótt ingemet, hogy takarjam bé. Én erőst kedves vótam neki, met a leánygyermek között én vótam a legküsebb, szerelmetesen hordoztam magamot, s édesanyám szovát erőst meghallgattam. Soha nem mondtam neki a nem szót, hogy nem menyek el valahova, vagy nem csinálók meg valamit. Még akkor megcsináltam, mikor kimondotta, s azétt édesanyámnak kedves vótam.

Mikor édesanyám imá erőst beteg vót, egy este behívott hejza, a többi tesvérek nem vótak odahaza. Édesanyám az ötnapos kicsikéjít ideadta az ölömbé. Azt mondta nekem:

– Ilonkacska, mikor én megjövök, akkor egy szép rokolyát csinálók neked.

Én azt feleltem:

– Édesanyám! Nem kell nekem rokolya, csak kend megjöjjön! Akkor édesanyám kifokadott sírva, én es sírni kezdtem. Édesanyám elvette tőlem a kicsikéjít s azt mondotta, menjek, fekiüdjek le és ne búsuljak, ne búsuljak semmit, met megjő, meghozza a Jóisten. 'E vót szeredán este, csütörtökön még rosszabbul vót és pénteken elbúcsúztunk tőle. Pénteken este, mikor haladott le az áldott nap, akkor mind sírtunk a házban. Édesanyám tudta imá, hogy meghal, az ágya körül hiutt münköt és utolsó csókot adtuk az orcájára. Édesanyám először megcsókolta édesapámot és a legnagyobb tesvéremet, Marikát, azután Györgyöt, megcsókolta Katit, majtig ingemet, azután a küsebbeket, Ferencet, Antit, Mihálykát s avval elbúcsúzott. Azt mondta, nem áj sírjunk, met ő megjő. Erőst keves vót az az üdő, hogy ő megörvendezett münköt, met tizenegy óraker kiadta a lelkit. Nagyon szomorú vótam. Három napig nem ettem meg egy kujak málét es. Három nap után elvitték tőlünk, eltemették, elmaradtunk heten. Mü otthon sírtunk, a temetésre nem tudtunk elmenni, me hideg vót erőst. Ez karácsony előtt vót két hétvel. Karácsony napjain mü alyan betegek vótunk, hogy majtig meghóttunk.

A Jóisten még es megsegített nagy árovaságunkban. Töt az üdő, növekedtünk. Osztán tátám megházasodott, elvett egy pusztinai asszont, akivel nem talált jól. A fejrénep hol elment, hol visszajött, nem kapta helyit. A kutya, ha kap es málét, ha nem es, kölyket nevel, de ez az asszon nem akart münköt növelni. Az ő szövéjít megszötte, de a mejinket még fel sem vette, nekünk nem mutitta meg, hogy hogy kell. Ketten kénlódunk Katinkval, met édesanyám után három esztendőre a legnagyobb tesvérünk, Marikánk es meghótt. Mü ketten nyújtottuk a felvető fonalat Katinkval és sírtunk.

– Fogjad így, Ilona!

– Fogjad így, Kati! – Hogy láttuk őt, csak úgy, de hát a Jóisten megsegített. Ugye, ha az első szövé nem es került ki jól, de aztán még tettünk azután es, s akkor imá jól kikerült, osztá' belétanoltunk.

Egy este erőst megvert a mostohaanyám. Addig sírtam, hogy beléaludtam a sírásba s nem végzettem el az imádságomot a Jézus

Szöve képe előtt. Egy nagy ágyban aludtunk a testvérkéimmel vaj ötön, keresztbe, mint a pityikek, a kicsi halacszkák, sorban. Ahogy aludtam, egyszer csak hallottam, hogy valaki szépen köztöget, mondja a nevemet: – Ilonka, kelj, Ilonka, kelj!

Megöbredtem, neztem az ablak felé. Ott egy olyan szépséges fejrénep állott az ablak fáján, hogy csuda. Hosszú fejrénep gunya vót rejta, a dereka valami szép kötelvel megkötve, a haja leért egészen a derekáig. A kezibe vót egy vesszőcske, a vessző végén két lapicska rebegett, avval ingemet megfenyegtetett.

– Ilonka! Imádkozz, met ha nem imádkozol, evvel a vesszővel megverlek.

Leszállottam az ágyból a testvérkém mellől, s mondani kezdtem a Jézus Szöve imádságját. Úgy meg vótam ejedve, hogy megver az a szép fejrénep, hogy még ketszer es elvégzettem az imádságomot, hogy ne tudjon megverni. Akkor a mutitóujjával magához hiutt ingemet. Odamentem az ablakhoz, s azt mondta nekem:

– Így jó. Mindennap így imádkozz, ne feledkezz meg az imádságról soha se!

Akkor a fejrénep felemelkedett s láttam, hogy az égen mennek sorban a csillagok, s köztük mennek processzióban a csipkeróza virágok. Én nem tudtam akkor, hogy kicsuda vót az az asszon, de aztán megtudtam késére, hogy a Szűzanya Mária vót. Az őrzőangyalom, mikor megmutitódott, akkor eszembe juttatta. Megmondta nekem, hogy az az asszon, amelyik elvót nálunk és vesszőt mutitott, az a Boldogságos Szűz Mária vót.

Osztánd tizenegy esztendő koromban, hogy megáldoztam láttam a kis Jézuskát. Kis Jézuska a keresztfánál vót, három kereszt vót a kezibe. Egyet nekem adott és kettő nála maradt. Azt mondta, hogy mondjuk el a Miatyánkot. Miután elmondtuk a Miatyánkot, aszondta nekem, hogy ő kell menjen, hogy még elojssa azt a két keresztet, és én maradjak el tőle. Miután elmaradtam, akkor az őrzőangyalom hezzám jött és aszondotta, hogy imá menjek véle...

Tizenhárom esztendő koromban esent meglátogatott az őrzőangyalom, én odabé háltam az ágyban. Azt mondta:

– Gyere, menjünk ki!

Mikor kimenyünk, hát ott sok lélek vót az ográdánkban és rikolytoztak és civódtak és ottan siránkoztak. Én akkor megkérdettem az első, mert úgy mondotta az őrzőangyalom, hogy Jézus Krisztus nevíbe kérdjem meg tőle, hogy kicsuda és mit akar töllem. Akkor azt mondta az a lélek:

– Jánó Mihály vagyok.

Akkor én mondtam, hogy:

– Akkor kend az én apókám.

– Igen, apókád vagyok.

– Mit kérsz töllem?

– Imádságot. Imádkozjál értem, met nagyon szenvedek a purgatorban.

És megkérdettem a másodikat es:

– A Jézus Krisztus nevíbe' megkérdelek, kicsuda vagy magad?

– Jánó János.

– Akkor a tátámnak a testvére.

– Igen.

– Mit kérsz töllem?

– Imádságot.

S akkor a harmadikhoz es odamentem és kérdeztem:

– Jézus Krisztus nevébe', mit kérsz, kicsuda vagy magad?

Aszondotta:

– Sipos Józsi vagyok s imádságot kérek.

Mondom:

– Nem ismerlek, de hát mégis, lehet vajegy rokonunk vagy, met anyókám Sipos Ilona vót.

Esztendőre hallottam egy nagy harangszóllást. Olyan harangszóllást, hogy éjt-nap szóllott, mikor aludtam, mikor igazán, hogy nem aludtam, mert dolgoztam. Éjt s nap! Ez történt májusi hónapban, júni hónapjába es, júli hónapjába es, augszt hónapjába es!

Akkor értettem meg, hogy mi van ezzel a harangszóval és elkészültem, hogy az első pénteket megkezdjem. Eljöttem a templomba, meggyóntam és tiszta szüvel elékészültem az áldozásra. Abban az üdőben olyan szózatok mentek az én lelkemben, úgy jött, ezekkel a szavakkal, hogy ne egyem, böjtöljek. Azon az első pénteket tartsam ki. Kilenc első pénteken böjtöljek úgy, hogy semmit ne egyem meddig le nem halad a nap. Ha megvernek es, mégsem eszem, úgy gondoltam magamba, me így jött az elmémbe. Miután hazamentem úgy es történt, hogy nénim megvert, a kalánt a kezembe adta, hogy egyem. Én nem akartam enni semmiképp. Aszondotta:

– Kell dógozni!

– Isten megsegít.

Így tartottam kilenc első pénteket, hogy csak este ettem. Kitarítottam öt első szombatot, és esent megkezdtem kilenc első pénteket. Mikor megkezdtem a kilenc első pénteket, akkor megnyílt az Istennek a hatalma és kezdette megmutitgatni, amit ki akart nekem világositani.

Egy éjen osztán eljött érettem az őrzőangyalom. Szépen kötögetett:

– Ilonka, kelj! Ilonka kelj!

S akkor láttam, hogy a testemből kiszállott a lelkem. A testem az ágyban maradt, a Kisjézus reaburult, s ott maradt vélle.

Tájszavak, kifejezések

kalán = kanál; kujak = ököl; lapicska = levélke;
meghozza a Jóisten = meggyógyítja a Jóisten;
megjövök = meggyógyul; ográda = udvar; rokolya = szoknya

A lelkem eppen úgy hordozódott, mint a testem, csak könnyű vót és fényes. Az őrzőangyalom elvitt ingemet a mennyországba, hogy ismerjem meg. Két hetet minden éjenn elvótam, me csak éjjel vót látomásom. Az angyalom minden reggel felkötött, hogy ebredjek neki üdejibe, hogy legyen üdő, amíg helyre jó a testem a lélekkel. Megöbresztett üdejibe, meddig tátámék fel nem köttek, met ők nem tudtak semmit. Olyan szépen mondotta az őrzőangyalom:

– Ilonka, kelj! Kelj, met eljött az üdő, hogy imá költsenek fel. Öbredjél meg!

A mennyország szép vót, két hétig minden éjen elvótam látomásba, s megláttam aszket a szép helyeket, ahol a tiszta lelkek vannak. Megmutitották, hogy a korangyalok be szépen énekelnek. Mutitották a kicsi szüzeket, melyikkel beszélgettem es. Innet a falusinkból, lészpediből beszélgettem két kicsi szüzcsekével miután elvégzették az énekiket. Nem zavartam őket, én es vëllik énekeltem, magyar nyelven fúttuk az éneket, dicsirtük a Jóistent. Azután kicsi pauszák lett s akkor valamennyicskét tudtunk beszélgetni. Mondottam nekik:

– A Jézus Krisztus nevibe megkérdzelek tüktököt, mit csináltok itt. Kiék vagytok? Lészpediek kell legyetek, me ismerlek a lészpedi hímes ingecskekéől!

– Igen, mi lészpediek vagyunk, a Valárákáné, az égett szájú Erzszié. Egyik vót Annacska, másik vót Véronka. Megkérdtettem a többiket es, azok es megmondták a neviket. Egyik vót Erzsike, másik Katika. Egyik-egyik lejánka a pauszában erőst megszorodott, mások erőst örvendtek. Kérdtettem, hogy métt van az, hogy a szüzcsekék egyik része örvend a másik szomorú. Azt mondták a Valárákáné lejánkái, hogy amelyik asszonnak csak egyecske gyermeke vót, s meghótt, s az örökké szomorgatódik, annak a gyermeke es erőst szomorú. Amelyik asszonnak sok gyermeke vót s vajegy közülik meghót, azért nem busulnak, s azok itten vidányok.

Mondom nekik:

– Tük olyan vidányok vagytok, úgy örültök.

– Igen, örülünk, mert édesanyánknak sok gyermeke vót, soha eszibe se juttunk, mitöte meghóttunk.

Kóka Rozália
(folytatása következik)

Kis magyar néprajz a rádióban

In: Jávor Kata – Küllős Imola – Tátrai Zsuzsanna (szerk.): Kis magyar néprajz a Rádióban.

RTV-Minerva, Budapest, 1978.

GYÜMÖLCSSTERMESZTŐ MAGYARORSZÁG

Nyelvünk néhány honfoglalás előtti török jövevényszava tanúsítja, hogy a magyarok korán megismerkedtek különféle gyümölcsfajtákkal. Bizonyos, hogy eleink még mai hazánkba érkezésük előtt fogyasztották az almát, körtét, diót, szőlőt, somot. Valószínű azonban, hogy ezeket a gyümölcsöket vadon szüretelték és nem kertekben termesztették. Feltehetően a gyümölcsfogyasztásnak ezt a módját tanúsítják a középkorból fennmaradt földrajzi neveink is, például Váralmás, Érkörtvélyes, Medgyes, Diósgyőr, Eperjes stb. De ezek a nevek már gondozottabb gyümölcsök emlékét is őrizhetik.

A honfoglaló magyarok a Kárpát-medencében több, számukra addig idegen új gyümölcsfajta ismerkedtek meg, melyek őshonosak voltak ezen a földön, mint a szilva, cseresznye, málna, vagy korábban kerültek ide Itália illetőleg a Balkán felől, például a barack, őszibarack, mandula. A középkori gyümölcsösöket erdőkből és ligetektől alakították ki. Amit körülkerítettek, azt oadkertnek nevezték, ahogyan ezt a Soltoadkert és az Érkeoadkert helységnevek a sok okleveles adat mellett elevenen bizonyítják. De rendszerint hevenyészett kerítést sem csináltak neki, csak megtisztították a környékét és megritkították az aljnövényzetet. Ez a kezdetleges művelési mód néhány folyó völgyében egészen századunk [XX. század – a szerk.] első feléig fennmaradt. A Maros alsó folyása mentén és mellékvölgyeiben az ártéri erdőkből kertbe foglalva használták a dió- és almafákat. Termésüket ősszel sok-sok szekérral szállították az alföldi vásárokat és a gyümölcsben szegényebb vidékekre, hogy ott eladják vagy gabonára cseréljék. A nedvességet kedvelő alma, körte és szilva kisebb-nagyobb gyümölcsfaligeteket alkotott a Szamos mentén, a Felső-Tisza folyása mellett egészen Dombórádig és a Duna partján meg az ártéri szigeteken a Csepel-szigettől délre. Ezekben a gyümölcsösökben a fák rendetlenül, nagy összevisszaságban nőttek. Legtöbbjét egyszerű oltási módokkal nemesítették. Gyümölcsük jó ízű, de apró, igénytelen külsejű volt. A fák gondozása mindössze tavaszi tisztogatásból, a száraz és tört ágak eltávolításából állt. Fáról vagy a fa alól mindenkinek joga volt gyümölcsöt szedni, de az ágak rázása és a gyümölcsök elszállítása már lopásnak számított. Nyár végén és ősszel, a szüret előtt őrizték is a bekerítetlen kerteket. Fialat legényeket vagy idősebb embereket küldtek ki ügyázásukra, olyanokat, akiknek munkaereje nem kellett a nagy dologidőben.

Ezek mellett a félvad erdei és ártéri gyümölcsösök mellett a XV-XVI. század óta voltak Magyarországon ültetett gyümölcsösök is. Főúri kastélyok és kolostorok kertjeiben nőttek a nagyobb gonddal őrzött gyümölcsfák. Az első magyar nyelvű magánlevelek egyikében, 1545-ben Nádasdy gróf arra kéri feleségét, hogy sárovári kertjéből küldjön Bécsbe korán érő sárgabarackot, mellyel ő a királynak kedveskedhetik. A következő századból már arról is szólnak feljegyzések, hogy Magyarországról aszalt gyümölcsöt szállítottak nagyobb tömegben külföldre, Lengyelországba, Sziléziába, Csehországba. Lengyelországban ma is vengerkának, azaz magyarnak, magyarkának neveznek egy apró szilvafajtát. 1664-ben jelent meg az első magyar nyelvű gyümölcsstermesztési szakkönyv. Lippai János „Posoni kert” című munkája, amelyet 150 évig használtak, mert korszerűen összefoglalta a korabeli termesztési tapasztalatokat. A magyarországi gyümölcsstermesztés újabb föllendülése a XVIII. végétől kezdődött. Faiskolákat létesítettek, nagyobb gyümölcsösöket telepítettek, új fajtákat hoztak be és nemesítettek, amelyek ízben és nagyságban is fölülmúlták a korábbiakat. Ezek már valóban a népmesék szőlő szőlő, mosolygó almái és csengő barackjai voltak. Az új gyümölcsösök legnagyobb része a Duna-Tisza-közi és a nyírségi homokmezőkre került. Innen nőttek ki a magyar gyümölcs európai híret biztosító kecskeméti kajszí, szatymazi őszibarack, szabolcsi jonatánalma és társaik.

Az egész életükben ezért dolgozó nemesítőknek, Mathiász Jánosnak, Kocsis Pálnak és másoknak, meg a szorgalmasan kertészkedő parasztoznak köszönhető, hogy ma gyümölcsstermelő Magyarországról beszélhetünk.

Kósa László

*

A GYÜMÖLCS- ÉS SZŐLŐTERMESZTÉS HIEDELMEIRŐL

A magyar nép őstörténetével foglalkozó kutatók – köztük a néprajzkutatók is – sorra feltárják népi kultúráink legrégebbi rétegeit. Gyümölcs- és szőlőtermelésünk eredete szintén a honfoglalás előtti időkbe nyúlik vissza. Ez alkalommal azonban nem a régi emlékekkel, hanem a XX. században összegyűjtött hiedelmekkel foglalkozunk. Bemutatunk néhány olyan babonát, amely a gyümölcs- és szőlőtermeléssel kapcsolatos. Mindjárt az első: a gyümölcsfákat holdfogyatéval kell ültetni és metszeni, hogy a növekedés a fa együtt növekedjen. Azután sorra a többi: Gyümölcsoltó Boldogasszony napja, mint neve is mutatja, a fametszés jeles napja volt. Karácsony este az asztalon összegyűjtött morzsát a gyümölcsfák alá szórták, hogy sok gyümölcs legyen. Megtiltották a gyermektelen asszonyoknak, hogy a fiatal fa első terméséből levegyenek, mert akkor mindig rosszul fog teremni. Körteszedéskor sapkát vagy kalapot dobtak fel a fára, hogy aztán, a következő évben olyan nagy gyümölcsöt teremjen, mint amekkora a kalap vagy a sapka. Az eddig felsorolt hiedelmek arra az egyszerű, de igen mélyen gyökerező elképzelésre példák, hogy hasonló hasonlót hoz létre, vagyis analógiás cselekvésekkel befolyásolni lehet a termést.

A palócok körében ismert volt egy másfajta, a kimondott szó varázserejébe vetett hiten alapuló termésserkentő babona. Nevezetesen az, hogy alma- és szilvaszedés után a fejszével megfenyegették a gyümölcsfákat, mondván, „Ha jövőre nem teremsz többet, kiváglak!”. Máskor meg a rontó szem nézésétől is óvták a fákat, különösen a fiatal fát az első virágzás idején. Feldíszítették, piros szalagot kötöttek rá a szemverés ellen. Megjegyezzük, ugyanígy színes szalaggal védtek a kiscsirkéket, kislibát, sőt a kisgyermekeket is az igezéstől.

A szőlőtermeléshez kapcsolódó hiedelmek úgyszólván minden munkafolyamatot végigkísérnek. A cél ugyanaz, mint a gyümölcsstermesztésnél: a gazdag termést kívánják biztosítani. Ismertek voltak a szőlő metszésének előirt és tiltott napjai. Így a metszést ajánlatos volt holdtöltekor vagy az első holdnegyedben végezni. Újholdkor tilos volt a metszés, és tilos volt szerdán is, mert akkor kiszárad a tő. A legjobb szombaton kezdeni, tartották a régi öregek. Nem szabad Szent Péter hetében a szőlőben járni, vagy dolgozni, mert a fürtök lepotyognak – szólt a tiltás. Ismertek voltak a következő termésserkentő eljárások is: ha húshagyókedden vagy Balázs nap hajnalán a szőlő négy sarkán megmetszenek egy-egy tőkét vagy, ha a szüret után bekapálják a föld négy sarkát, akkor biztosítják a következő évben a bő termést. Hasonló elgondoláson alapult a következő védekezés: a jégveréstől úgy lehetett megóvni a szőlőt, hogy barkaszentelekor, vagyis virágozásnap a föld négy sarkába egy-egy barkaágot szúrtak.

Előre találhatták, megjósolták a várható termést. Azt tartották, ahány kéve venyigét köt a szőlősgazda, annyi akó bora lesz. Utolsó példánkat a borkedvelők örömeire idézzük: a szőlő terméséből készült bort az első kóstolás alkalmával egy hajtásra kell kiinni.

A gyümölcs- és szőlőtermesztés hiedelmeinek példája is mutatja, hogy egységes szemlélet hatja át a népi hiedelemvilágot – példáink említették az analógia (vagyis a hasonlóság) elvét, a holdat, a védő piros színt. S hogy kissé távolabbra vessük tekintetünket: az ilyen hiedelmek vizsgálata éppen azért fontos, hogy feltárhassuk azokat a szabályokat, amelyek a szemlélet egységét biztosították a hiedelemrendszer egészén belül.

Hoppál Mihály

Moldován Stefán palatkai kontrás

(1946–2022)

István bácsi, Te is elköltöztél, oda a nagy mennyei zenészvilágba, ahol sokan vagyok most már, lassan el sem fértek a padon. Ám vittetek magatokkal mindannyian valami olyat, amit Ti tudatok a legjobban, és amit soha nem tanulhatott meg Tőletek senki úgy, ahogyan azt Ti tudátok. Hallhattuk eleget, de „utánatok csinálni” azt nem lehet. Így is van rendjén, csinálja úgy mindenki, ahogy a legjobban tudja. Mert ezt adtátok, ennek örültetek, mi meg annak, hogy még ismerhettünk Benneteket. Én mindig „Madárembernek” hívtalak, mert madárként kapaszkodtál abba a robusztus hangszeredbe, ledöntve a bal kezed, az állad szinte egybenőtt a kontrád hasával, lüktetted a zenével, mint egy szélben rezgő levél.

Nem tudok máshogy búcsúzni Tőled a sok szép megélt együttlét után, mint néhány kedves képem közül az egyikkel.

Isten nyugosztaljon! Majd egyszer újra találkozunk.

Henics Tamás

KITÜNTETÉSEK 2022. MÁRCIUS 15. ALKALMÁBÓL

KOSSUTH-DÍJ

Diószegi László Harangozó Gyula- és Martin György-díjas koreográfus, egyetemi magántanár

Dresch Mihály Liszt Ferenc-díjas előadóművész, kiváló és érdemes művész

Lakatos Mónika előadóművész, énekesnő, zeneszerző, szövegíró

MAGYAR ÉRDEMREND LOVAGKERESZT POLGÁRI TAGOZAT

Fábián Éva énekes-mesemondó, az Óbudai Népzenei Iskola népi énektanára

Igyártó Gabriella Bessenyei György-díjas kulturális menedzser, a NESZ ügyvezető igazgatója

Lányi György, a Népművészet Ifjú Mestere díjas népzeneész, zenetanár, a Magonc és a Téka együttes alapító tagja

MAGYARORSZÁG ÉRDEMES MŰVÉSZE

Agócs Gergely Népművészet Ifjú Mestere díjas népzeneész, népzene kutató, mesemondó

Fitos Dezső Népművészet Ifjú Mestere és Harangozó Gyula-díjas táncművész, koreográfus

MAGYAR ARANY ÉRDEMKERESZT POLGÁRI TAGOZAT

Mlinár Pál Csokonai Vitéz Mihály-díjas néptáncpedagógus, a Viharsarok Táncszínház ügyvezető igazgatója

Szigetvári József, a százhalombattai Barátság Kulturális Központ igazgatója, a Forrás Néptáncegyüttes vezetője

MAGYAR EZÜST ÉRDEMKERESZT POLGÁRI TAGOZAT

Aradvári László, a Magyar Nemzeti Táncegyüttes menedzsere

Endrődi Szabolcs zenész, a Berka együttes alapítója

Gósi Anett, a Táncház Egyesület kulturális menedzsere

Nyikus Anna szövő-hímző népi iparművész, szakoktató

Szabó Csaba, a Duna Művészegyüttes táncművésze

Unger Balázs, a Cimbaliband Zenekar művészeti vezetője, a gödöllői Frédérich Chopin Zenei AMI tanára

HARANGOZÓ GYULA-DÍJ

Barka Dávid, a Magyar Nemzeti Táncegyüttes táncos szólistája

Egyensúlyt teremt a tánc

A baranyai táncagyományok mestere a pécsi néptáncpedagógus

Balogh János a tánc, a pedagógia és a néprajz szerelmeseként Baranyában egyedülálló tánc történeti kutatásokat végez, könyvet ír, doktorira készül, s nem utolsósorban néptáncra tanít számos fiataalt.

– Minden a néptáncsal indult. Hogy került kapcsolatba ezzel a területtel?

– Gyerekként, szakkörben kezdtem el táncolni Pécsen. Ez a csoport vált a Mecsek Táncgyűttes utánpótlásává, pár éven belül én is oda kerültem, onnantól sok próba, táborok és fellépések, koreográfiák jöttek. Huszonöt lehettem, amikor a siklósi Pelikán Táncgyűttesnek egy énekes női körtáncot, karikázót koreografáltam, segítettem a műsoruk előkészületeiben. Így kerültem a Pelikán közelébe, két évvel később, 1995-ben már művészeti vezető lettem ott.

– Vezetése alatt a Pelikán Táncgyűttes országos hírű együttesé vált.

– Az együttesnél eltöltött két évtized alatt sikerült elérni, amiről egy kis táncgyűttes csak álmodni mer, a térség kulturális életének meghatározó szereplőivé váltunk. Az autentikus folklór koreográfiák mellett tematikus és táncszínházi koreográfiákat is készítettem. Együttműködést építettem ki nem csak a helyi, hanem horvátországi, és vajdasági kulturális szervezetekkel és együttesekkel egyaránt. Az országos hírű „Kultúrával a Nyugat Kapujában” – Nemzeti Fesztiválon elért első helyünk hozta el.

– Mi lehet a néptánc legfontosabb szerepe?

– Rendkívül fontos közösségformáló, ezen keresztül egyéniségformáló szerepe van. Míg ma kevesebb kapcsolatunk van a táncon keresztül, korábban a tánc a faluközösségek fontos szervezőereje volt, de a városokban is meghatározó jelentőséggel bírtak a táncos események. Komplex módon hat az érzékszerveinkre, a mentális egészségre, nélküle elmagányosodik az ember a társadalomban. Jelen korunkban kevésbé vagyunk kíváncsiak egymásra és az elődeinkre, a felejtés azonban elidegeníti az embereket egymástól. Ez a közösség-szervező erő ma is pótolhatatlan. A Kárpát-medencében a nemzeti összetartozás szimbólumaként is értelmezhetők a néphagyomány jelenségei, főként a néptánc.

– Mi lehet az oka, hogy sok fiatal mégsem műveli ezeket a táncokat?

– Jellemző egyfajta sablonszerű gondolkodás, miszerint ami régi, az nem kell. Ebben az is szerepet játszik, hogy a hagyomány továbbadásának láncszemei kimaradtak, így már nem érzik közelinek magukhoz. Ez igen összetett, hosszú folyamat, nyilván hozzájárult, hogy a háborúk pusztítása miatt egész generációk maradtak ki, az iparosodás során a falvak kulturális élete átalakult, vagy elsorvadt, a vidékiek nagy része a városba költözött. Megváltozott a korszellem is, a média hatása sem segít.

– Mindemellett számos magyar néptáncos és hagyományörző együttes működik jelenleg is. Hogyan látja a néptáncgyógyomány fennmaradásának lehetőségét?

– Azt gondolom, fennmaradása a nemzetállam létezésétől függ. Amíg az állam hangsúlyozni tudja identitásának nemzeti karak-

terét, addig ez viszonyítási pontot jelent a benne élők számára, s alapot ad a nemzeti kultúra művelésére, az értékek megőrzésére. Ha ez nem létezne, egyfajta multikulturális közösségben élnénk, mozaikemeleként egymás mellett, s az identitásunk sokkal inkább a különféle szituációktól függne, ahogy a későmodern nagyvárosok példái is mutatják. Úgy látom, jelenleg ez a szimbolikus esszencia az egyik legfőbb összetartó erő.

– A néptánc színpadi vagy közösségi műfaj?

– Azt gondolom, fontos hogy mindkét funkciója meglegyen. A hagyományörző, közösségi funkciót fontos továbbéltetni a pedagógiában és a táncgyűttesekben is, ugyanakkor a művészi értéket sem hanyagolhatjuk el. A minőségi színpadi produkciókkal pedig kiemelhetjük, további rangot adhatunk a magyar táncok értékének.

– Sajátosan komplex módon dolgozták fel a baranyai táncagyományokat. Milyen módszert használt?

– Gunszt Andreával két kötetet szenteltünk a történelmi Baranya táncainak. Ehhez én a táncokat részletesen, archív felvételek segítségével elemeztem, s egy rendkívül összetett jelrendszer, a Lábán Rudolf-féle kinetográfia segítségével jegyeztem le őket. Ez a táncjelírást, a táncok „kottáját” jelenti. Több dimenzióban, a táncos egész testének mozgását figyelembe kell venni hozzá, így egy kétperces táncfolyamat lejegyzése sokszor háromhetes munkát jelent.

– Most azonban a városi táncmestereket kutatja. Hogy jutott el ehhez a témához?

– A könyvek kapcsán a Szegedi Tudományegyetem néprajzkutatója, Varga Sándor megfogalmazott egy kritikát, amivel akkor nem értettem teljesen egyet. Ez ösztönzött arra, hogy legalizáljam a tudásomat és jelentkezzem a Szegedi Tudományegyetemre. Most már a mesterképzést végzem, táncantropológiai szakirányon tanulok, mely a kulturális antropológia egyik ága. A kritika a táncmesterek (társastáncok, táncdivatok) hagyományos néptáncra gyakorolt hatására vonatkozott. Bár úgy láttam, ez Baranyában nem volt erősen meghatározó, s ezt továbbra is tartom, azóta jóval árnyaltabb lett az álláspontom.

– De a táncmesterek mégiscsak megihlették!

– Igen, ugyanis ez a kritika inspirálta az új kutatásomat, mely szintén unikum: a baranyai táncmesterek munkásságát kezdtem

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, <http://www.fofolk.hu>

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

Novák Ferenc előadása

Erdélyi magyar és román férfitáncok a Táncháztalálkozón

2022 tavaszán ismét a Sportaréna adott otthont a Táncháztalálkozásnak. Április 2-án szombaton, a Vásárhelyi László teremben a szokásosan óriási érdeklődés mellett került sorra Novák Ferenc „Tata” zenés-táncos tánc történeti előadása. Ezúttal az erdélyi magyar és román táncokat, valamint a hozzájuk tartozó páros táncokat ismertette. A Bekecs zenekar muzsikájára Hajdú Flórián és Gál Nóra, Kádár Ignác és Deffend Irén, Berecz István és Dajka Ilka, Molnár Gábor és Molnárné Hortobágyi Brigitta, Tókos Attila, Appelszoffer János és Rémi Tünde táncművészek működtek közre. A képriportot Korniss Péter készítette.

el vizsgálni, ezzel korábban még nem foglalkozott senki részletesen. Egyedül Herczenberger József volt ismert, aki 1918-ban halt meg és országos szintű elismertségre tett szert, korabeli források sokat emlegetik a *Levente-tánc* című koreográfiáját. Azóta tizenöt további helyi táncmester életrajzát tudtam feltérképezni, e témából írom a szakdolgozatomat is.

– *Mi volt egy akkori táncmester feladata?*

– A vizsgált 1860-as évektől a második világháborúig terjedő időszakban a táncmester nem csak a kor divatos táncait oktatta, de illetant, esetenként vívást is oktatót. A polgári társadalomba való beilleszkedés fontos szereplője volt, aki a társadalmi viselkedés alapjaival ismertette meg a fiatalokat. Az általa tanított táncok többsége közösségi tánc volt, melynek irányításra volt szüksége, a táncmester így a bálók szervezője, levezénylője volt.

– *Mindemellett jelenleg is oktat néptáncpedagógusként. E területen mit tart a legfontosabbnak?*

– A módszerek és a megközelítés attól függ, hol tanít az ember, milyen célokkal. Az iskolai néptáncoktatásban az örömszerzés is fontos, ezen keresztül pedig a kompetencia-alapú fejlesztés a cél. A táncalatt igyekszünk pedagógusként önmagukhoz, a világhoz, a hagyományokhoz és a társaikhoz kapcsolatokat kialakítani. Ebben a megközelítésben a néptánc tulajdonképp egy eszköz. Ezzel szemben egy néptáncgyűttesben a színpadi produkciók, a színvonalas koreográfiák létrehozása miatt maga a tánc nem eszköz, hanem a cél. A tánc segít önmagunk megismerésében is. Hajlandó vagyok-e felállni, hogyan viszonyulok a páromhoz, akivel táncolok, illetve a közösségben hogyan viselkedem. A táncon keresztül nagyon jól elemezhető az ember mint társadalmi lény. Ez a táncantropológia tudományterülete, s a jövőben ezt szeretném mélyebben vizsgálni.

– *Ezek szerint árulkodó lehet az emberről az, ahogy táncol?*

– Elemeztem egyszer egy archív táncos felvételt a drávaszögi Laskóról, amelyen azt vettem észre, hogy a felvételen szereplő férfi délszláv stílusban táncol egy magyar táncot, amely a dél-alföldi oláhosokhoz közel álló figurázó lépésekkel volt tele. Később került elő a kutatási jegyzőkönyv, amely igazolta a táncelemzés következtetéseit. A táncot előadó férfi apja Laskóra költözött 1918 után, előtte Óbecsén, egy vajdasági magyar településen laktak, ahova Dél-Alföldről telepítették korábban át felmenőit. A táncból vissza tudtam követni a család élettörténetét.

Mohay Réka

(bama.hu, 2022. február 21.)

PRÍMÁSEGYÉNISÉGEK: POTTA GÉZA – ABAÚJSZINA

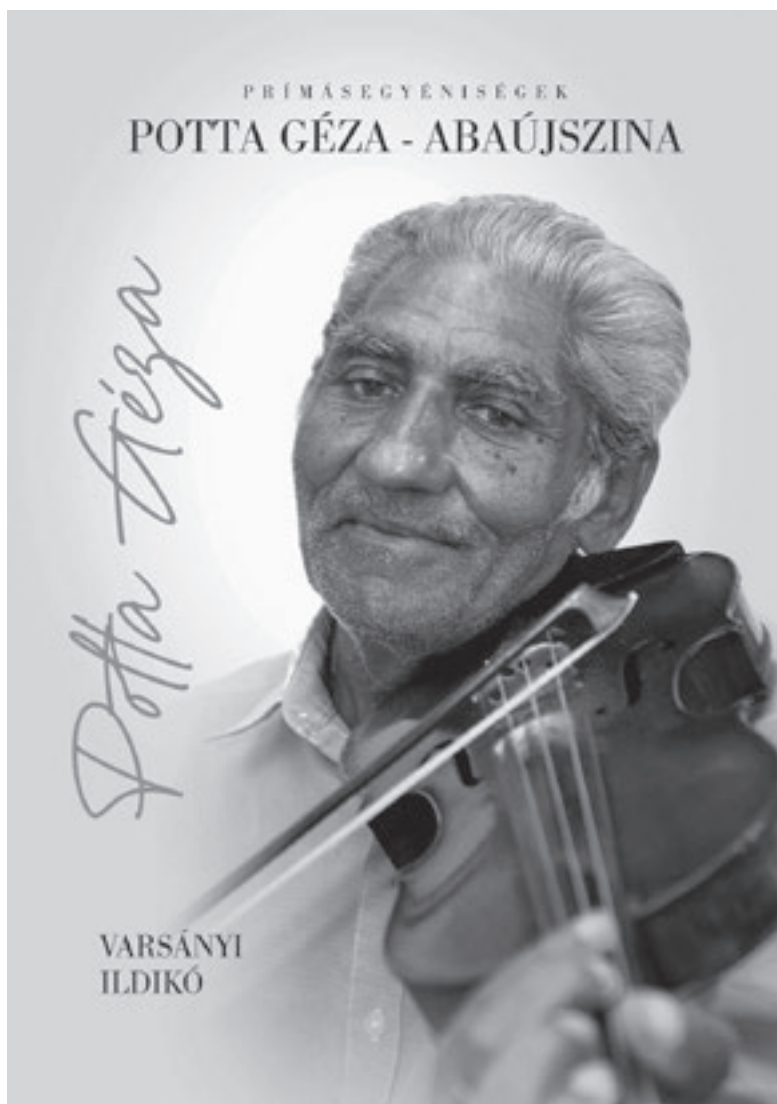
Varsányi Ildikó kottás kiadványa a Pentaton o. z. gondozásában (2021)

Az abaúji térség néprajzi és népzenei jellemzőiről

A történelmi Abaúj-Torna vármegye vízrajzi szempontból két jól elkülöníthető részre osztható. A volt megyeszékhelytől, a mai Kelet-Szlovákia regionális központját alkotó Kassától nyugatra fekvő térség a Bódva, az attól keletre eső vidék pedig a Hernád vízgyűjtő területéhez tartozik. A két terület közötti vízválasztó a Gömör-Szepesi ércheység keleti nyúlványainak gerince mentén halad, Nagyida térségében egy alig érzékelhető dombháttá szelődül, majd kettéosztja a Cserehát dombvidékét. Talán nem véletlen, hogy a népzene kutatás által feltárt jelenségek eltérései is e vonal mentén rajzolják ki a régió falvai, falucsoportjai közti kulturális határt. Ez a különbség az abaúj-tornai magyarság folklórában érzékelhető a legerősebben, az itt élő szlovákok, valamint a terület cigány közösségei ennél lényegesen egységesebb néprajzi képet mutatnak. A Gömör-Tornai karsztot keletről lezáró Bódva folyó, illetve az azt tápláló patakok völgyeiben található magyar falvak folklórája szervesen kapcsolódik a gömöri és észak-borsodi magyarság hagyományos kultúrájához, míg a Kassa-vidéki szórványok és a Hegyköz magyarok lakosságának hagyományos műveltsége a Hernád völgye alsóbb szakaszainak, illetve a Tokaj-Hegyalja polgárosultabb településcsoportjának kultúrkörével mutat rokonságot. A Felső-Bódva mente paraszti közösségeinek, valamint pásztortársadalmának zenei kultúrájában például – az énekeltek és a hangszeres hagyományban egyaránt – bőséggel képviselve vannak a magyar népzene régi rétegének veretes dallamtípusai is, melyek a Kassa vidéke és a Hegyköz magyar zenefolklórából érdekes módon szinte teljesen hiányoznak. A régi stílusú dallamréteg zenekari előadásmódjában is tapasztalható eltérés. Míg a gömöri vonósbandáknál a magyar népzene régi rétegéhez tartozó (alkalomhoz nem kötött) parlando dallamok nagy többségét gyorsabb, jellemzően csárdás és gyors csárdás tempóban is muzsikálják, addig a néhai Abaúj-Torna vármegye területének cigányzenei kezén ezt a gyakorlatot nem sikerült dokumentálni.

A Kassát övező falvak magyar lakossága sajátos helyet foglal el a szlovákiai magyarok társadalmi rendszerében. A magyar nyelvterület északi határsávjában általában a magyar és a szomszédos szláv települések homogén tömbje élesen elkülöníthető egymástól. A Kassa-vidéki etnikai térmozaik ezzel szemben egyes közép-erdélyi tájegységekre emlékeztet, hiszen a szakszerűen adatolt népesség-összeírások kezdete óta itt szinte minden településen megtalálható volt a régió mindkét meghatározó nemzetisége.

Abaújszina Kassa városa és a mai szlovák-magyar országhatár között található. A falu jó magaviseletű, magas színvonalon muzsikáló bandáit a hírnév sokszor távoli vidékekre is kiközvetítette. Így járt kiadványunk prímásának, Potta Gézának nagyapja is, akit zenekarával időnként meghívtak Magyarbödre, vagy az azzal szomszédos Györkére is muzsikálni. Ez a kapcsolat azonban a bódvi, illetve györkei cigánybandák megerősödésével – úgymond a piaci viszonyok átrendeződésével – valamikor a második világháborút követő időkben megszakadt. A múlt század ötvenes éveiben a térség több településén hagyományörző folklórcsoport alakult, s a cigányzenészek ezáltal egy új működési terephez jutottak. A színei Rozmaring Néptáncgyűttes együttműködése Potta Gézával és zenekarával megszakítás nélkül átölelt egy hosszú, fél évszázados időszakot. Az, hogy a

magyarbódi hagyományörző csoport tagjai ismét találkoztak Abaújszina cigányzenészeivel, a folklórmozgalom (s benne e sorok írójának személyes közreműködése) számlájára írható. A speciálisan Magyarbödre vonatkozó dallamkör Potta Géza repertoárjában így nem egyfajta „mozgalmi” visszatánulás, hanem inkább egy korábban is ismert, passzív dallamanyag újbóli aktiválásának eredménye.

Az abaújszina cigányzenészek a Kassa-vidéki magyarok szórványközségei mellett a Felső-Bódva mente közelebbi magyar településeire is eljártak muzsikálni, s a fentebb említettek tükrében talán nem véletlen, hogy több régi stílusú dallamot pont az utóbbi falucsoport magyar népzenei hagyományához soroltak. Potta Géza és bandája működési közege emellett természetesen kiterjedt a régió szlovák falvaira is, de zenészi szolgálataival a környék cigány közösségeinek ünnepi alkalmait is ellátta. Ez utóbbi körülményt azért szükséges külön hangsúlyozni, mert az abaúj-tornai térség cigány-sága anyanyelvi kultúrája mellett máig megőrizte a többségi környezet zenefolklórájától markánsan elkülönülő, sajátos, gazdag dallamhagyományát. Prímásunk zenekarának hosszú évtizedeken át változatlan volt az összetétele, s az ebből eredő összeszokottság különleges minőségűre csiszolta a banda zenei teljesítményét. Potta Géza muzsikusi egyénisége, kiérlelt, virtuóz hangszerjátéka viszont önállóan is kiemelkedő figyelmet érdemel. Nem véletlen, hogy élete utolsó évtizedében állandó vendége volt a szlovákiai magyar, vagy

a magyarországi népművészeti táboroknak, fesztiváloknak és tánc-háztalálkozóknak, illetve a pozsonyi Ifjú Szivek Táncszínház előadásainak. A 2003-ban megjelent *Születtem mint primás* című, a ma-ga nemében egyedülálló szólólemeze meghozta neki az országos is-mertséget. 2004-ben elnyerte a Magyar Köztársaság kulturális mi-nisztere által adományozott Népművészet Mestere címét, s ezzel ő lett e jeles elismerés első olyan szlovákiai birtokosa, aki azt a hang-szeres hagyomány éltetéséért kapta meg. (Agócs Gergely)

*

Potta Géza

1935. február 25-én született Abaújszínán. Ez a Kassától pár kilo-méterre fekvő község egy kőhajításnyira fekszik a magyar határtól. Ötéves korában kezdett hegedülni, a falusi cigányzenészeknél be-vett szokás szerint, idősebb zenészektol tanult. A kottát nem ismer-te, de kiváló adottságainak köszönhetően hamarosan virtuóz mó-don játszott hangszerén. Nem csak Abaújszínán, a szélesebb kör-nyéken is közkedvelt muzsikussá vált. Később évtizedekig kísérte a helyi Rozmaring Néptáncgyűttest. A nyolcvanas évek második fe-lében kezdtek gyűjteni hegedűjátékát, pár évvel később rendszeres vendége lett különböző népzenei fesztiváloknak és táboroknak, va-lamint az Ifjú Szivek Táncszínház előadásainak. Zenekarával részt vett az *Utolsó Óra* gyűjtésen. 2003-ban jelent meg Potta Géza mu-zsikusportréja, a *Születtem mint primás* lemez, aminek köszönhető-en ismertsége óriásira nőtt.

Potta Géza a Kassa-vidéki vonós népzene egyik utolsó nagy alak-ja volt. Amellett, hogy nagyszerűen hegedült, remekül énekelt is. Repertoárja nagyon széles és sokrétű volt. Potta Gézát nem lehetett nem szeretni. Közönségét nem csak játékaival, hanem karizmatikus, pozitív kisugárzású személyiségével is elvarázsolta. 2007. november 22-én halt meg, Abaújszínán.

*

Potta Géza játéktechnikája

Potta Géza hosszú éveken át muzsikált ugyanazzal a zenekarral, Dzsuga Géza „Pimasz” brácsással, Badó János bőgőssel (Badó Já-nos halála után a bőgős Badó Elemér lett) és Ádám Béla „Csinga” cimbalmassal. A zenekar nagyon összeforrott, különösen Potta Gé-za és Dzsuga Géza „Pimasz” (vele játszott legtöbbit) kettősét jelle-mezte egyfajta fantáziadús, játékos összhang.

Szerencsére Potta Géza hegedülését több alkalommal megtapasztalhattam személyesen is, ezenkívül videófelvetelek is rendelkezé-semre álltak, ennek köszönhetően játékmódját elég pontosan meg tudtam figyelni. Potta Géza hegedűjátékát elsősorban a lendületese-gség jellemzi. Hegedülés közben alapállása a megszokottnál kicsit szélesebb, stabil terpeszállás volt. Látványosan, széles mozdulatok-kal, szinte az egész testével muzsikált. Zenélés közben arkifejezése megváltozott, teljesen átadta magát a muzsikálás örömeinek, soha nem láttam komor arccal zenélni (ez egyébként sem volt rá jellem-ző). Nagyon jól énekelt, azon ritka primások közé tartozott, akik re-mekül és gyakran énekelnek hegedülés közben. Mindig odafigyelt közönségére – legyen az hallgatóság, vagy táncosok – igyekezett a lehető legnagyobb mértékben kedvükben járni. Az őt kísérő zene-kart nagyon határozottan irányította, apró gesztusokkal, de ha a szükség úgy kívánta, nagyobb, szélesebb mozdulatokkal is. Muzsi-kálás közben hegedűjére szinte ráfeküdt. Álltartót használt, egyéb segédeszközt nem. Jobb és bal keze teljes összhangban volt, gyo-rsabb tempójú tizenhatodos mozgás esetében is. Leggyakrabban D dúr/moll-ban, valamivel ritkábban A dúr/moll-ban játszott. Nem ritka, hogy ugyanazt a dallamot mindkét hangnemben játszotta, ezek közül néhányat lejegyeztem. (Varsányi Ildikó)

*

A könyv megrendelhető:

<https://konyvklub.sk/potta-geza-abaujszina>

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ KISTEREM

2022. május 16. 19:30

Csönd – Pataky Klári Társulat

2022. május 18. 19:30 – P.U.N.K. – Nagy Zoltán

2022. május 19. 19:30 – Hakuna Matata – Fehér Ferenc

2022. május 20., 30., 31. 10:00 – Talpuk alatt
Duna Táncműhely, Káva Kult. Műhely, Nemzeti Táncszínház

2022. május 23. 19:30

A tizedik menyasszony – Duna Táncműhely

2022. május 29. 19:30 – Trippin' – Oberfrank Réka

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ NAGYTEREM

2022. május 17. 19:00 – Fig_Ht – Frenák Pál Társulat

2022. május 18. 19:00

Emlékeink 65 – Duna Művészegyüttes

2022. május 19. 19:00

PILLANGÓK – Székesfehérvári Balett Színház

2022. május 20. 19:00 – Danza – Szegedi Kortárs Balett

2022. május 21. 19:00

Vesztegzár – PR-Evolution Dance Company

2022. május 24. 19:00 – Re-naissance

Kovács Gerzson Péter – TranzDanz

2022. május 26. 19:00 – Sólyomének / Sokolova pesma
KOLO – Szerbia Néptánc- és Népzenei Együttese

2022. május 28. 19:00 – A Szél kapuja

Artus – Goda Gábor Társulata

2022. május 29. 19:00

Csehov: SIRÁLY – Feledi János – Feledi Project

2022. május 31. 19:00

Táncművész szak moderntánc szakirány vizsgaelőadása
Magyar Táncművészeti Egyetem

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ – KAMARATEREM

2022. május 20., 27. 10:00, 10:45

Ringató foglalkozás – Vedd ölbe, ringasd, énekelj!
Gáll Viktória Emese

MÜPA – FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

2022. május 20. 19:00

Carmina Burana – Pécsi Balett

2022. május 21. 11:00

Vuk – Inversedance – Fodor Zoltán Társulat

www.nemzetitanctszinhaz.hu

Nemzeti Táncszínház

A TÜKÖR

- Gondolatok a Nógrád Táncegyüttes jubileumán -

Alkonyodott már, mikor az ajtón kilépett. Megállt a lépcső tetején és szemével keresett. Nézttem őt. Ragyogott. Az őszbe hajló, félsötét, kora esti órán mintha glória fénye lengte volna körbe. Kétségkívül feltöltődött, átszellemült. Akkor, ott a Menedek út ikonikus épülete előtt legnagyobbik lányom, Csenge is átélte a közösség erejével átítatott székház misztikumát. Pedig a néptáncos lét okozta metamorfózis nem mindenkit ragad karon. A zene, a táncszőnyeg, az izzadság, a viselet, a rivaldafény nem elég hozzá, kell még valami más. „Több kell – az érzelem!” – adja a megoldást Váci Mihály. S valóban, kinek a salgótarjáni Táncházba lépéskor sosem fut a hátán végig az a bizonyos hideg, az – meglehet – csak táncolni érkezett. Nem a nagy, több évtizedes múlt, jövőt építő jelenének fanatikus tagjává válni. Csak bokázni és forgatni-forogni fog, s nem sírva-nevetve alkoni, lelket és testet ápolni, értelmet csiszolni, az életre készülni úgy, ahogy azt több tucatnyian tettek 1975 óta.

Negyvenhat esztendeje dobog Salgótarján belvárosában a „nógrádósok” nagy táncos közösségének szíve. A pandémia egy évvel odébb tolta és keserédesé tette a négy és fél évtizednek méltó emléket állító, dupla jubileumi előadást. Így 45+1 címmel ünnepelet az egykori és jelenlegi táncos létszámában korántsem teljes hada, 2021. december 11-én délután.

Az ünnepi év kezdetén még senki nem sejtette, hogy nem csak a régóta bevált jubileumainkon szokásos műsorszerkezet lesz teljesen más, hanem maga a felkészülés az

előadással együtt fenekestől felfordul. Nehéz dolga volt az előkészületekbe, a próbákba és a műsor megvalósításába emberfeletti munkát toló fiatal művészeti vezető házaspárnak, Kovács-Jelinek Emesének és Kovács Józsefnek, de nagy szükség volt a táncos kitarató támogatására, türelmére, rugalmasságára is a siker érdekében. Hiányosan, de egyként mozdult a „nógrádós család”. A közösség, mely jóval több mint táncosok összessége. A Nógrád Táncegyüttes tárgyak és történetek, ízek és szagok, örömkönnyek és fájdalmas mosolyok, ölelések és szorítások, eggyé források és elválások lenyomatai egy ház falai közt.

Menedek út 7., a székház, az emléktáncház. Minden íze sokat látott és hallott, de különösen a tükör. „A Tükör”, mely hallhatta megannyiszor az alapító Székely István nevét, ki nélkül 1975. október 24-én kis valószínűséggel gyűlt volna össze több mint száz fiatal, hogy Nógrád megye első, központi együttesét megalapítsa. S hallott az erdőkürti származású Braun Miklósról is. A fiatal táncos-népművelőnek köszönheti a csoport az első, 1978-ban szerzett elismerését. A Mlinár házaspárt azonban már munka közben vehette szemügyre az olykor bepárásodó „üvegszemünk”. Marika és Pali olyan egymást kiegészítő erőfeszítéssel gyúrta alkotó-előadó közösséggé a Nógrádot, mely igen hosszú időre meghatározta a táncos lét kereteit a megyeszékhelyen, és azon túl. Az amatőr néptáncmozgalom élvonalába repültünk velük, hogy aztán kisebb-nagyobb szünetekkel ott is maradjunk. A békéscsabai há-

zaspár közös munkájának és persze Geczó Ilona klasszikus balett óráinak köszönhetően egyéniségek születtek akkor, a nyolcvanas években. Karizmatikus emberek, akik vállukra vették a világra jövő utánpótlásbázist, sőt legtöbbször hosszabb-rövidebb időre a nagy együttes szakmaiságát. Ekkor ébredezett Tari Antal, Szabó János, Szmolenszky Gábor, Gyebnár László oktató-csoportvezető éneje, hogy a kilencvenes években kibontakozhasson és Dénes Annamária, később Bartáné Ruskó Zsuzsanna valamint Szolnoki Borbála segítségével teljessé váljon. Táncosságunkat megmutató, itt-ott maszatos tükrünk szemügyre vehette a gombamód szaporodó táncos palánták lépéseinek fejlődését.

A kor divatja szerint korrepetitor, Deák Feri bácsi zongorajátékára melegítettek a kilencvenes évek hajnalán az apróságok. Esténként meg, hetente háromszor jöttek az átlátszóra kopott harisnyájukban izzadó férfiak, hogy karjukban párjaikkal megvalósítsák Hájás Tibor, vagy felesége Nagy Anikó elképzeléseit. Támaszként pedig már jó ideje ott zakatolt mellettük, vagy épp alattuk, a zenekari szobában, a Dűvő semmivel nem keverhető, zseniális összhangzata. Gyakran változó, képlékeny, s épp ezért nagyon nehéz időszak volt az ezredforduló előtti évtized, mindazonáltal szakmailag meglepően eredményes. S miközben, – a szibériai Kemerovó, valamint Izrael és Törökország után – ekkor már bejárhatták Európa szinte valamennyi országát, az otthoni munka sem állt meg. A Viganó, a Lurkó, s később a Pity-

A salgótarjáni Nógrád Táncegyüttes az 1980-as években (Fotók az együttes archívumából)

A Nórád Táncegyüttes a nagykállói Kállai Kettős Néptáncfesztiválon, 2007-ben

pang gyermektáncegyüttesek tagjai már a nagyok ajtaját döngették.

Valószínűleg nem csak az izzadság lecsorduló cseppjei csikozták be tükrünket olykor. Lefolyt azon könny is. A könnyek pedig furcsa képződmények, elválasztanak, miközben össze is kötnek. Örömlükben születve, fesztiválokon összeforrasztanak. Nem csak a csoportosan elért eredményekkor, Szolnokon, Szekszárdon, Zalaegerszegen vagy éppen Nagykállón és a *Fölszállott*

a páván. Musztrai Zsuzsanna, Dénes Annamária, Szmolenszky Gábor, Gyebnár László, Kovács-Jelinek Emese és Kovács József szólótáncos díjai mind erős szegecsek a csoport életében.

Volt azonban, hogy elválás miatt könnyeztünk. Búcsúztunk számtalan megkedvelt, vagy csak elfogadott vendégkoreográfusunktól, munkatársunktól, táncosunktól. Utóbbiaktól néha fájdalmasan, örökre, mint Poszuk Józseftől, Hájás Tibortól, Fil-

kor Zoltántól. Sokaktól azonban hál' Istennek örömmel. Hisz' mi töltheti el a közösséget nagyobb büszkeséggel, mint a hivatásos táncos életet választók hada. Albnovics Milán, Danyi Ágnes, Ispán Dániel, Knapi-czius János, Kovács József, Poszuk József és Szoboszlai Balázs mind jó hírért vitték műhelyünknek.

Az öreg tükrök idővel megvakulnak. A miénk azonban kitarzott. Sarkaiba belekapaszkodtak ugyan az évtizedek, de látott.

Az együttes a Szolnoki Országos Néptáncfesztiválon, 2011-ben

A Nógrád Táncegyüttes 45+1 éves Jubileumi Gálaműsora 2021-ben

Látta Gyebnár Lászlót szinte egymaga küzdeni a házért, a csoportért, a létért az ezredfordulón. „A jövő fontosabb, mint a pillanatnyi jelen” – mondják. S ő ezt tudta. Akkor, a jövő rajta, és a nagyrészt fiatalokból álló csapatán múltott.

Szabó Jánosnak és munkatársainak már a megmentett testbe kellett új, friss, erős életet táncolni a kétezres évek hajnalán. Ütni kellett a vasat, amíg meleg. Menni, s tenni azért, hogy régi fényében tündököljön a Nógrád. Megmérteni, térdre rogni, felállni s továbblépni. Táncosokat megtartani kedvben, erőben, testben és lélekben. Célt mutatni és elérni. Egyszeres után kétszeres, majd háromszoros és sokszoros kiválónak lenni. Volt, hogy az eredmény fényesebben tündökölt, mint a táncosok lelke, de a csapat túlélte. A Zenthe Ferenc Színház biztosította új szakmai irány és a Váci Gyula Művészeti Iskola keretein belül nevelkedő utánpótláshad nagy segítségére volt akkor az együttesnek. Rajtuk is múltott, hogy a csoport történetében először felálló szakmai

stáb jó körülmények közt alkothatott. Szabó János, Mester-Szabó Ágnes, Steib Janka, Szolnoki Borbála, Husvéth Csaba és Kovács József együtt gondolkodásából új irányok felé állt a kormányzás.

Nagy ívű, mondanivalóval megtöltött előadások születtek a 2010-es években. Az együttes színházat csinált, s hirdette tengeren innen és túl, hogy legfontosabbak az együtt megélt dolgok.

A Táncház megkopott falai új köntösbe öltöztek erre az évre. Világítása, ablakai megújultak, technikája korszerűbb, mint valaha. A tükör azonban a régi. Elfüggönyözhetjük, bepárasodhat, megrepedhet, megvakulhat, de akkor is lát, hall, érez. Hatalmas szemként látja a megszületendő műveket már a teremtő gondolat pillanatában. Hallja a mindig serényen le-fel szaladgáló lift fájdalmas nyikorgását és érzi a testek, talpak, tenyerek táncos toporzékolását. Egyedülálló módon exponálja a pillanatot és az idő múlását. Ahogyan a kisimult, fiatal arcokból életintelligenciával barázdált ábrázat

lesz. Amint lányból asszony és nagymama, fiúból férfi és családfő válik. Felette, egyenesen mint szemöldök húzódik az alapítók főtön rögzített tekintete. Mosolyognak mind. Mosolyognak, mert ők már tudják: a tükörben látod pillanatnyi önmagadat, s fölötte, a fekete-fehér képeken a múltat, benne pedig a jövődet, amivé te is válsz majd az utánad felnővők szemében.

A bejárati ajtó kicsiny kallantyúja szokásos sajtósággal visszhangzott, mikor nyitásra kattintottam. Kiléptem az estebe hajló novemberi friss levegőre. Mélyet szippantottam. Jól esett a próbaterem páradús levegőjét kifújni. Kézfejem párolgása örömmel hirdette: mára vége a jubileumi készülődésnek. A nyitott ajtón vidáman tódult ki a tancerem zsvajva, miközben a fejem fölött lévő Táncház feliratot valami halványan megvilágította. S ekkor a párás tükörre odabent valaki nevető arcot rajzolt. Csak a tükör vette észre, s nyugtázta mosolyogva, hogy nem lámpa világítja meg az ódon feliratot.

Paluch Norbert

Reggeli ebéd, déli ebéd...

Ünnepi és hétköznapi ételek a moldvai magyarok asztalán – II. rész

CSÍGER

Ünnepi eledelnek számít a sült tyúk töltelékéhez hasonló módon készített étel, a *csiger*, *csügör* vagy *siger*. Elsősorban bárányvágáskor készítik, mégpedig – ahogy Magyarfaluban 1969-ben elmondták – a következőképpen: *Amikor jubot, vagy bárányt vágtak, kimosták a belét, felhasították egy hegyes késsel, s meleg vízzel és sóval jól kimosták. Mikor tiszta lett, beletették egy lábas hideg vízbe és megfőzték, majd kivették és lemosták róla a habot. Kiterítették az asztalra, a lapítóra és bárdalal megvagdalták. Azután (a béltől külön) a májat, a szívet, a tüdőt, a nyelvét, a lépjét megfőzték, s azt is megvagdalták. Rántást csináltak jó hagymásan, mikor a hagyma szépen megpirult, belétették a felvagdalt belet, májat, szívet, tüdőt, feteke borssal, sóval és friss borsal (paprika) fűszereztek. Megfőtt vízben a rántáson, s mikor kész lett, akkor tettek bele egy pohár tejjőt, amibe elkevertek kevés búzalisztet, ezt ráöntötték és főzték tovább. Máléval, alivánkával, vagy hammas pogácsával ették. Disznómájából, tüdőből, szívből és kevés húsból is lehetett csinálni, de a legjobb bárányból.*

*

ZSUFÁ

Sok száz esztendővel ezelőtt általánosabban elterjedt étel volt az egész magyar nyelvterületen, akkor azonban még egyáltalában nem az olajosmag-alapanyag jellemezte, noha sok egyéb mellett kendermagból is készítették. Legkorábbi, *zufa* alakban történő említése 1447-ből való, majd 1548-ban, „*tikmonat sufahoz*” formában találkozunk vele, vagyis tojással készült zsfaról van szó.¹ Az a kendermagból készült *suffa* a XVI. században nem volt olyan szegényes étel, mint később a moldvai magyaroknál a *zsufa*, noha böjtös ételnek számított mindig. Azonban a XVI-XVIII. századi magyar konyhákban a *zsufa* a hús mellé készült sodó, vagy mártás neve volt, s kedvelt és elterjedt étel lehetett. Több alapanyagból, sokféle módon készült. Ezek egyike volt a kendermagból (vagy más olajos magból) főzött *kendermag-zsufa*. A „suffás szobású éték”-féleséget² azután, idővel más-más névvel jelölték, és csak az olajos magvakból készültek őrizték meg a *zsufa* nevet. Visszaszorult a paraszti konyhákra, főként azoknak szegényebbjeibe, és készítmódjuk is leegyszerűsödött. Napjainkban a Kárpát-medencén belül már csak elvétve emlékeznek rá, de a moldvai magyaroknál az 1960-as években még szinte élő gyakorlat volt a kendermagból vagy *bosztánmagból*³ való zsfakészítés. Az 1950-es évekig mindenképpen, és később is csak azért nem éltek vele, mert a kollektivizálást követően már nem volt kendermagjuk.

*

Misztótfalusi Kis Miklós: Szakáts mesterségnek könyvetskéjéből

Ezt a mártást madárhoz (fácán, fűrj, galamb), de bárányhoz és főtt tojáshoz is készítették.

Hozzávalók 4 személyre: 8 alsócomb, 2 szelet füstölt szalonna, 1 hagyma, tárkony, tárkonyecet, 3 tojás, 2 dl tejjöl, gyömbér, sáfrány, bors, só.

Elkészítése: A szalonnát kis kockákra vágjuk, és zsírára sütjük, majd hozzáadjuk az apróra vágott hagymát és megdinszteljük. Beletesszük a csirkehúst, az apróra vágott tárkonyt, sózzuk, borsózzuk és felöntjük vízzel, majd puhára pároljuk. A levét majdnem teljesen elpárologtatjuk (kb. 2 dl maradjon). A húst egy tál-

ra kivesszük. A tojásokat felverjük a tejjöllel, hozzáadunk egy csipetnyi sáfrányt, egy teáskanál reszelt gyömbért, és habverővel tovább verve, vékony sugárban beletöltjük a csirke alaplevet. A mártást visszatöltjük a lábosba, visszatesszük a kályha szélére és erőteljesen verjük, míg besűrűsödik. Nagyon kis lángon kell készíteni, hogy a tojás ne csomósodjon be. Mikor elég sűrű, tárkonyecettel ízesítjük és visszatesszük a húst. Eredetileg kenyérszeleten tálalták, de galuska vagy főtt tészta jól illik hozzá.

*

Ezt az ételt úgyszólván egész Moldvában ismerik. Legáltalánosabban *zsufának* vagy *zufának* nevezik, de előfordul *zsulja*, *zulfa* vagy *zolja* alakban is. A moldvai románok is átvették a *zsulfa* alakot (*julfă*) s ezt nemcsak magára az életre, de a kendermagra is alkalmazzák. A XX. század elején a Románvásár-vidéki csángók *kakas-tínek* neveztek a széttört és megfőzött kendermagból készült „kását”.⁴ Ma már ezen a vidéken is csak a *szulfa* vagy *zulfa* elnevezés járja. Szentimrei Judit, aki az 1950-es évek elején gyűjtött, elsősorban az ún. *déli* csángók között; ismeretei alapján mint Moldvában általános jelenségről írt a „*kakastejben, az apróra tört és felfőzött fehéres lében főzött zsulfa*”-ról.⁵ Nekem csak a Tázló parti Pusztinából van olyan adatom, amely szerint a kakas-tej megnevezést – legalábbis az 1960-as években – használták a zsfafőzés után visszamaradó olajos lére. Frumószában ismeretes még a *kendermagtúró* elnevezés.

Magát az ételt többféle változatban készítik, és sokféleképpen fogyasztják. A készítmód közös vonása az, hogy a megmosott kendermagot megtörik, a héját és a belét szétválasztják, majd a legáltalánosabban elterjedt módszer szerint vízben (esetleg tejben) addig főzik, amíg a szilárd részek túrószerű anyag formájában fel nem jönnek a folyadék felszínére, ahonnan kanállal lemerhető a *zsufa*. Ezt, valamint a visszamaradó olajos levet különféle módon hasznosítják. A másik készítmódnál nem választják külön a szilárd részeket az olajos víztől, hanem együtt használják: legtöbbször *laskát*

tesznek bele. Előfordul az is, hogy meg sem főzik az összetört kendermagot, csak elválasztják a héjától, és úgy teszik hozzá más ételekhez. A moldvai magyarokra jellemző, szinte településenként eltérő szokásvilág szerint ennek az ételnek a neve és készítése is többféle, de lényegét tekintve nincs érdemi különbség köztük.

A Románvásár fölötti Buteában a kendermagot összetörték s jól megmosták. Szitán áttörték, hogy a héjától különváljon a bél, és beletették egy üstbe. Abban addig főzték, addig habargatták, míg feljött a tetejére, mint az orda. Azt leszedték, cukrot tettek bele, kicsi *turtacsákat* – gombócokat – készítettek belőle és kenyérral vagy máléval ették. A szomszédos Szabófalván így mondták el: *Hevicc vizet, roskolod⁶ jól, szüröd meg ety szitán, sz ezután teszed a saunba.⁷ Sânsz kicsi tüzeskét, sz asztán jaz jó ki tetejire. Azt düiti le, szazután csán buszkát. Sz at meliket ledüiti, tezi meligára, szá ety kinyerre. Sz lássa meg micsü jó. Igente jó.* Magyarfaluban mozsárban megtörték a kendermagot, beletették egy tál vízbe, hogy a *kacsa*⁸ különváljék. A belét egy szitában elterítették, hogy megszáradjon, azután újra megtörték, egészen finomra. Közben *málét* készítettek és a megszáradt kendermagot két szelet közé helyezték, majd az egészet kisütötték zsírban. Ezt az ételt *mátkázó vasárnap* készítették, ezért *kendermagos mátká* volt a neve. Ezen kívül még egy olyan jeles alkalomról tudunk, amelyhez határozottan kötődött a zsufa fogyasztása. Ilyenkor tejben főzték meg az összetört kendermagot, pergelt hagymát tettek rá és máléval ették. Erre pedig Szent József napján, március 19-én került sor, amikor a „*práznyik házaknál*” vacsorát készítettek, *deákat* hívtak, és megemlékeztek a halottakról. Ezt a szokást a Szeret jobb oldalán fekvő *Forrófalváról* ismerjük.

A zsufát tehát sokféleképpen fogyasztották a moldvai magyarok, leginkább puliszkával, kenyérral, laskával ették. Beletették a galuska töltelékébe, a burgonyalevesbe, vagy a bablevesbe. Szórtak rá pirított hagymát, de ízesítették cukorral is. Lényegében a gyakori böjtös időszakok egyhangú, zsírtalan étrendjét tették változatosabbá és tartalmasabbá a kender- vagy a tökmagból készült zsufával. Beszélgetőtársaim általában úgy emlékeztek vissza a zsufára, hogy finom, ízletes étel volt, akár édesen ették, akár hagymásan. De már csak a nagyszülők emlékezetében él a zsufa, vagy már ott sem. Ahogy a böjtök szigorúsága enyhült, úgy veszett el a zsufa jelentősége.

*

ÁLIVÁNKA, PIROSKA

Végezetül essék néhány szó az édességekről, amiket a magyar köznyelv süteményként tart számon. E tekintetben nagyon szegényes a csángó konyha. Ennek oka a szegénység és a hagyományos ízlésvilág mellett a példák hiányában is keresendő. Itt bizony nem, vagy csak kirívó esetben érvényesült az a bizonyos „felülről jövő szálladék”, aminek meglétéről, vagy hiányáról néhány folklorista, művelődéstörténész olyan józúeket szokott volt vitázni. Az idegen, vagy elidegenedett „urasági” vagy klerikális világ Moldvában olyan távolságban élt egymástól, amin aligha jutott át holmi „szálladék”. Nem is ismerik, vagy ha ismerik sem emlegetik ezt a nyelvújítás idején keletkezett szavunkat, helyette általában a románból kölcsönözött *prazsitúrát*⁹ használják. Természetesen sütnék különböző alkalmakra különféle *kalácsokat*, *palacsintának* nevezett lepényeket, pánkókat és egyéb, hagyományosan mézzel édesített tésztákat, közülük most csak két, sajátosan a moldvai és a gyimesi csángóknál ismeretesebb mutatok be.

Az álivánka neve és használata a román *alivancából* került a magyarok asztalára is. Nyisztor Tinka *aludttejes lepénynek*,¹⁰ Márton Gyula *túrós palacsintának*¹¹ nevezi, ami jelzi, hogy többféleképpen készítik, de rendszerint csak ünnepi alkalmakra. Közös bennük, hogy mindegyik kukoricalisztból készül, amit aludttejjel vagy savanyútejjel, valamint tojással gyúrnak össze, sóval, kaporral ízesítik, cukorral édesítik, vagy néhány óráig pihentetik, hogy a keményítő

egy része cukorra fermentálódjék, vagyis magától édesedjék. Kerek, kiszírozott tepsiben 7-8 cm magasra, hígabbra készítve régebben káposztalevélre öntve is süttették. Újabban *szódaport* – szódabikarbónát –, sőt sütőport is kevernek hozzá. Hagyományosan – legalábbis Lészpeden – egyszerűbben, egyszerű ráolvasással oldották meg az édesítést, azt mondák rá: *málé, málé édes légy, mint a p**a, olyan légy!*

Farsang utolsó, húshagyó vasárnapját Pusztinában *pirosvasárnapnak*, Bogdánfalván, Diószénben, Lábnyikon, Magyarfaluban, Nagypatakon, Szabófalván, Trunkon és bizonyára más helyeken is *piroskavasárnapnak* nevezik. Ilyenkor ugyanis *piroskákat*, egy különös, hagyományosan csak ezen a napon fogyasztott, illetve ajándékozott, túróval töltött, vízben főzött, újabban zsírban kisütött süteményt készítenek. Diószénben a következőképpen csinálják: „...a tésztát kiterítettük, túróval tettünk és tojást vértünk közéje szépén, édeséget, sok mindenfélét, szagossat belétettünk, és akkor asztám még annak jó íze volt. Akkor szépén kifősztükk, bétettük egy ullyan lábazsba, és szépén leraktuk őket, és bétettük a relbe szépén, s ottan mekpirítottuk, s akkor kiérttük és osztogattuk uty tovább mindenkinek.”¹² A szomszédos Trunkon, ahol mindig jóval szegényesebb körülmények között éltek az emberek, még emlékeztek rá, hogy az öregek túró helyett kását tettek a *piroskába*.

*

Végezetül a számtalan jobbnál-jobb, inycsiklandozó, vagy éppen nyögvenyelős étel után, amiknek leírását közvetlenül vagy közvetve, elsősorban moldvai csángómagyar barátaimtól, ismerőseimtől tanultam, lestem, hallottam, olvastam, lássuk a képzeletbeli étlap fonákját, vagyis – mint mondani szokták – az érem másik oldalát. Amikor az a bizonyos ízlés, amiről már tanulmányom bevezetőjében említettem volt, bizony nem mindenkinél egyformán működik, s vannak – voltak – akiknek ... hogy úgy mondjam ... nem futott össze a szájában a nyál a csángó étkeket látván, vagy éppenséggel ízlelvén. Az egyik a szemem előtt következett be, a másik három egy kedves barátommal, a kiváló szerkesztővel, riportterrel történt. Valamennyi szereplő elköltözött már ebből az árnyékvilágból, s remélem ott kitűnő mennyei étkekben van részük, ízlésüknek megfelelőbbnek, mint amikkel a Szeret és a Beszterce mentén szembesültek.

Az 1970-es évek derekán az Agrárgazdasági Kutató Intézetben F. F. igazgatóhelyettes annyit hallott már tőlem a moldvai magyarokról, hogy kedve támadt velem tartani egy moldvai utam alkalmával. Bár nem tekintettem legideálisabb útítársnak, kedveltem mint főnökömet, értékeltem az érdeklődését és csábító volt az a hatalmas hófehér Mercedes, amivel nemrég tért vissza az Egyesült Államok-beli ösztöndíjas tanulmányútjáról. Szerencsémre akkor tudtam meg, hogy a Baranya megyei Mekényesen élő, egyik legkedvesebb „adatközlő” unokájának azon a nyáron lesz az arrafelé *nuntának* nevezett lakodalma, s kézenfekvő volt, hogy Simon Ferenc Józsefné, a Népművészet Mestere címmel kitüntetett Ilona néni, a mi útítársunkként, mi pedig az ő segítségével vegyünk részt ezen a jeles eseményen. F. F. kollégámmal meg is látogattuk leendő útítársunkat, hogy közvetítéssel megalapozzuk a három fél között a barátságot, ami nem volt nehéz, hiszen mindhárman daloskedvűek voltunk, és nagy reményekkel néztünk moldvai utazásunk elé. Lészpeden aztán kollégám és felesége egyik ámulatból a másikba esett, de én is sok új élményben részesültem, hiszen először volt módom elejétől végig megismerni a Lészpedre a madéfalvi veszedelmet követően menekült székelyek hagyományos menyegzőjének minden részletét. Többek között azt a társaim számára ugyancsak mellbevágó jelenséget, amikor meglátták a konyhában, hogy mi készül ebédre, s halálra váltan futottak hozzám: – Valami beleket aprítanak... azt adják ebédre? – Az a csíger – nyugtattam őket –, nagyon finom, ha jól fűszerezik. – De hát ezek belek...! – Bizonyára jól kimosták – mondtam, de bizony kedves főnököm feleségestül begurult Bákó-

ba s egy étteremben ebédelt, meghagyva, hogy megehetem az ő részükét is.

A Moldvát járó Sylvester Lajos naplójában gondosan feljegyezte minden tapasztalatát és élményét, jót is, rosszat is egyaránt. Ezekből idézem azokat a részeket, amik úgy kezdődnek, hogy „A csángó asszonyok nem tudnak főzni, legalábbis nem a mi szokásaink szerint. Nagyon érdekes ételeket kaptam.¹³ Az egyik család meghívott például vasárnapi ebédre. Leves után jött a második fogás, azt hittem, hogy főtt tészta, olyan csigatészta féle. Kicsit ikrás volt, egyik puha, másik keményebb. Paprikásszerű, de mégsem az. Megkérdezem, hogy az milyen étel? Azt mondja a gazda, hogy *külbécs*. Kérdezem, hogy az mi...? Mert ők a pincét *bécsnek* mondják. – Magiknál nincs ilyen? – kérdi. Mondom: – Lehet hogy van, de nem tudom miféle. Magyarázza, hogy a külbécs a hátán hordja a házát, s van két szarva. – No, mondom, bácsi Józsi, én ettől biztosan lebetegszem, én ilyet életemben nem ettem. – Ne beszéljen nekem ilyent – mondja –, mi eszünk, s egyiket sem leli semmi. S mondja a feleségének: – Menjél, s hozzád egy kancsó bort! – Igyék ebből, nem lesz semmi baja. Megittam egy pohárral, ettem két-három falatot... Hát, addig ettem a borral a külbécset, hogy én bizony náluk rekedtem. A bor elűtött...”.

Ugyancsak vele történt Trunkon, a nagy halászfaluban. „Meghívtak egy halvacsorára. Én a halat szeretem, nem is volt probléma. Mind kicsi halak voltak, rajta az uszony, a feje, minden. Hát, egyszer egy nagyobbacska kerül a villahegyre, a számba veszem,... de az olyan keserű, mint az epe. Irgalmatlan keserű volt. Mondom, ez valami mérget evett. Azt mondja: hát, itt nincsen semmiféle *otráva*.¹⁴ Benne volt a bele is, úgy ették.” Máskor pedig, Lészpeden „a házigazdám vadászember volt, s nyulat lőtt. A vadnyúlról lehúzták a *resztungot*,¹⁵ kibelették, beletették egy üstbe, egy kicsit kivontatták belőle a vért, aztán fejszével kockákra darabolták. Visszatették az üstbe, vizet, sót rá, s összerotyogtatták. Paprikás se volt, leves se volt... Szájamba veszem, se íze, se büze, rettenetes dolog volt. Mondom, hogy én nagyon szeretem a savanyúságot. Az asszony: nekünk csak gombánk van. Nagyon jó volt. A nyúlból ettem egy falatocskát, hát abban volt minden... csontszilánk, sörét. De ezzel a gombával lenyomttam valahogy.”

Pedig amúgy milyen jó étel a csiga is, a hal is, különösen a vadnyúl. Csak hát – mint Nyisztor Tinka írja – „A szokás nagy úr!”¹⁶

Halász Péter

JEGYZETEK

- 1 Szamota István – Zolnai Gyula: Magyar Oklevél Szótár. Bp. 1902–1906.
- 2 Radvánszky Béla: Régi magyar szakácskönyvek. Bp. 1893. 269.
- 3 tökmag
- 4 kakas-tej (Wichmann, Yrjö: Wörterbuch des ungarischen Moldauer Nordcsángó- und Hétfaluer Csángódialektes nebs grammatikalischen Aufzeichnungen und Texten aus dem Nordcsángódialekt. Helsinki 1936. 70.)
- 5 Szentimrei Judit: Szóttesek, varrások-hímzések. Moldvai csángó népművészet. Bukarest 1981. 181.
- 6 töröd meg
- 7 bogrács, üst (ceaun, rom.)
- 8 héja
- 9 prezitura: sütemény (prăjitură, rom.)
- 10 Nyisztor–Pákozdi i. m. 184.
- 11 Márton Gyula: A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai. Kriterion. Bukarest 1972. 182.
- 12 Hegedűs Lajos: Moldvai csángó népmesék és beszélgetések. Bp. 1952. 165.
- 13 Sylvester Lajos: Csupa csapás az élet. Az elsorvadtt moldvai magyar oktatás és a csángó szétrajzások emlékkönyve. Háromszék Lap- és Könyvkiadó. Sepsiszentgyörgy 2000. 139–140.
- 14 mérge
- 15 resztung: a katona szerelvényének hivatalos megnevezése, itt: bőrét
- 16 „A szokás nagy úr!” Avagy mit szeretnek a moldvai csángó magyarok? In: Nyisztor–Pákozdi i. m. 9.

Keltsük életre együtt!

Pályázati felhívás

A Hagyományok Háza Nyitott Műhely pályázatot hirdet népi kézművesek, iparművészek, tervezők, designerek, crafterek és egyéni alkotók számára a „kis feketéhez” illő, a választói Kallós Zoltán Néprajzi Gyűjteményben és budapesti Magyar Népi Iparművészeti Múzeum gyűjteményéből válogatott műtárgyak motívumaiból, formáiból és technikai megoldásaiból építkező öltözköztetőkészítő szettek és modern öltözékek készítésére. A pályázat célja, hogy ösztönözze a hagyományos tárgytipusok megújítását, különböző szakmák, szakterületek képviselőinek találkozását és közös alkotását, motívumok, technikák újragondolását (pl. hímzés-bőr vagy gyöngy-bőr párosítása), olyan darabok megalkotását, amelyek a kortárs öltözködéskultúrába beilleszthetők. A kiválasztott múzeumi tárgyak egy-egy olyan területre, motívumra hívják fel a figyelmet, melyek kevésbé ismertek, vagy olyan technikákra, amikkel kevés mai mester foglalkozik.

Tematika

Két gyűjteményi anyag feldolgozására várjuk a pályamunkákat:

– a választói Kallós Zoltán Néprajzi Gyűjteményéből, az Erdélyi Hagyományok Háza hálózat segítségével kiválasztott viseleti darabok, műtárgyak

– a Magyar Népi Iparművészeti Múzeum textilgyűjteményéből válogatott műtárgyak

A kis fekete ruha elkészítésénél javasolt a népiseletek formavilágának követése, és egy-egy hagyományos falusi közösség női ideáljának kiemelése (tekintetbe véve a különböző női alakokat, korosztályi sajátosságokat).

Benyújtható tárgytipusok

A kis feketéhez illő elegáns öltözköztetőkészítőket várunk:

- ékszerszett (nyaklánc-fülbevaló-öv vagy nyaklánc-öv, öv-karkötő)
- hajbaváló és ékszerszett (a hagyományos női hajoiselet figyelembevételeivel)
- alkalmi táská/neszesszer-öv, alkalmi táská-ékszer, alkalmi táská-karkötő
- alkalmi táská/táskák és bevaló kiegészítők: pl. parfümtartó, pénztárca, mobiltartó, kistűkör...
- stóla (viselési javaslatokkal)
- kosztümkabát
- kalap (cserélhető kalapdíszsel)

Kis fekete ruha

– melyek jellegében megjelenik a népművészetből vett forma vagy szabás

Javaslatok

Az elkészített öltözköztetőkészítőket a következő alkalmakhoz lehet kapcsolni:

- életfordulókhoz kapcsolódó ünnepségek (ballagás, konfirmáció)
- kulturális alkalmak (színház, kiállítás megnyitó stb.)
- népi énekesek fellépő szettje, ami más ruhákhoz is hordható (pl. táncházba), az idén 50 éves táncházmozgalom alkalmából

Szemponatok a tervezéshez

A benyújtott munkáknál a tervezés, kiemelés során a következőket érdemes figyelembe venni, hogy mi az az elem, amit az eredeti tárgyból kiválaszt a pályázó (legalább két szempontnak feleljen meg!): szín, forma, funkció, motívum, technika. Az elkészült darab legyen:

- harmonikus, arányos
- első ránézésre felismerhető legyen a népművészeti jellege (vagy a motívum vagy a technika által)
- törekedjünk a lehető legjobb minőségre
- ne egy „pályázati tárgyat” alkossunk (legyen története, határozzuk meg kinek szól, milyen alkalomra hordható)

Benyújtandó pályázati anyagok:

Az elkészített alkotás

Pályázati adatlap és tervdokumentáció

Bővebb információ: www.hagyomanyokhaza.hu/hu/kisfekete2022

Az üveg, a szabadulószoza meg a népviselet

Beszélgetés Németh Hajnal Aurorával

„A népviseletek és kiegészítőik szerelmeseként misszióm, hogy mindenki számára újra hordhatóvá tervezem őket” – olvasható az Aurora FolkGlamour Facebook-oldalon. A számos internetes felületen aktív Németh Hajnal Aurorát nem csak a népi motívumok divatba hozhatóságának módozatairól kérdeztük.

– *Kacsaringós pályán jutottál el odáig, hogy a magyar népi motívumokkal operáló Aurora FolkGlamour ruhái, ékszerei és egyéb kiegészítői megszülettek. Kezdjük el az elején!*

– Csornán születtem és Győrött nőttem fel, de fontos kapcsolódást jelent az is, hogy egyik oldalon Rábcakapiról, míg a másik oldalon Markotabödögéről és Baranya megyéből származnak a felmenőim. Szövevényes már a nagyszüleim története is, belejátszott '56 és a kitelepítések... Markotabödögén voltam kisgyerek, de aztán Győr lett a városom. A Révai Gimnáziumba jártam, humán szakra, s úgy nézett ki, hogy belőlem jogász lesz, hiszen nagyon jó tanuló voltam.

– *Ehhez képest érdekes ugrásnak tűnik az Iparművészeti Egyetem...*

– Nyilván, ez sem a derült égből jött, hiszen sokat kézműveskedtem, elsősorban kerámiaszobrokat csináltam, és az akkori mesterem Babos Ágnes javasolta a kerámiaszakot. Persze, ez még az internet előtti korban történt, amikor a felvételi tájékoztató egy vaskos könyv volt, és nem volt könnyű az eligazodás benne. Elsőre nem vettek fel, hiszen jócskán le voltam maradva azokhoz képest, akik direkt keramikusnak készültek. Aztán módosult is a felvételizésem iránya, végül üvegszakra vettek fel... Ez oktatási szempontból nem olyan nagy irányváltás, hiszen egy tanszékhez tartozik az üveg, a kerámia, a porcelán és a beton.

– *Akkor pláne jogos a kérdés: miért az üveg?*

– Győrben Hefter Lászlóhoz jártam rajzsakkörbe, és ő elhívott a műtermébe, mondván, ha csinállok egy üvegablakot, örökre elfelejtem a kerámiát. Az üveg tényleg elképesztő! A pohártól a síküvegen át a színes ablakokig és tovább, az üvegszobrokig... varázslatos világ.

– *Mihez ért egy egyetemen képzett „üveges”?*

– Az én diplomám úgy szól, hogy „szilikátipari tervező-művész”, ami azt jelenti, hogy poharakat, kelyheket, használati tárgyakat tervezek... de amikor elkezdtem az egyetemet, akkor még hat üveggvár volt Magyarországon, mire harmadéves lettem, addigra megmaradt az Ajkai Üveggvár. Nem volt nehéz felmérni, hogy a két ajkai állásból egyik sem üres. Szerencsére akkorra már elkezdtem üvegszobrokkal foglalkozni, amikhez készítettem installációkat, hanganyagokat, filmeket. A kiállításokon nem csak szobrokat raktam ki, hanem ennél összetettebb hatásra törekedtem.

– *Tehát itt feltűnik az „összművészeti vonal”.*

– Az egyetemi szárnypróbálgatások idején felmértem, hogy nem szeretném, ha a kiállítás megnyitójára a pogácsa miatt jöjjenek az emberek. Szerettem volna olyasmit, ami felrázza-felpezsdíti a nézőt! Ezért kezdtem el performanszokat rendezni: a tisztasági méregkeverőktől a kalotaszegi egykéig sok olyan témát feldolgoztam, ami beleéghetett az emberek retinájába.

– *Népi témák foglalkoztattak?*

– Nem csak. Az ügynök halálát átirtam úgy, hogy az én szobraimmal házal a színész a nézők között. Volt olyan kiállításom, ami azt feszegette, hogy ha ma történe a pompeji vulkánkitörés, akkor milyen gesztusokba ragadnának bele az emberek. Volt tévét bámuló életnagyságú papírszobor, volt, aki a bevásárlótáskáit cipelte... Erre a megnyitóra találtam ki azt, hogy amikor az igazgatónő elkezd a megnyitóbeszédet, akkor mindenki kezdjen el hangosan telefonálni (persze, be volt avatva az igazgatónő is). Nagyon jól sült el ez a flashmob. Az is ehhez a megnyitóhoz kötődik, hogy az egyik élet-

*Mária – kézzel festett zománc
(Készítette és fotózta: Németh Hajnal Aurora)*

nagyságú papírszobrot elégettük a helyszínen. Erős élmény volt. A megnyitó után egy kilencéves kisfiú odajött hozzám azzal, hogy az anyukája rángatta ide, de ha minden kiállításmegnyitó ilyen, akkor ő ezentúl ilyen rendezvényekre akar járni.

– *Gondolom, a diplomamunkád sem hagyományos szellemben fogant...*

– Amíg a többiek megtervezték a kelyheiket és tálaikat, addig én lefoglaltam egy egész termet, és feldolgoztam Aldous Huxley *Szép új világ* című regényét. Volt például egy életnagyságú üvegtorzó, és arra kértem a nézőket, hogy írjanak cetlire gondolatokat és érzéseket, mert ha a szobor megtelik ezekkel, akkor a „nagy testvér” nem tud rá hatni. A háttérben folyamatosan ment a kondicionáló szöveg. Már ezzel is a határokat próbálgattam, a bizottság legalább egy órát vitatkozott és morfondírozott mielőtt megadták a jelest.

– *Ezekből nekem az tűnik ki, hogy sokat dolgozol. Mintha túl akarnál teljesíteni.*

– A művészet is munka, nem elég az ötlet, azt meg is kell csinálni. Oda kell ülni az asztalhoz, meg kell tervezni, és utána el is kell készíteni... Egyetem után az egyetemi mesterem mellett üvegablakokat festettem és restauráltam, és közben a „képzőművész vonalon” folyamatosan kiállítottam. Akkor jött a gazdasági válság, és a műhely bezárt. Mondanom sem kell, hogy nem kapkodtak üvegművészek után a munkaerőpiacon. Szerencsére viszonylag hamar egy színházi díszletműhelyben találtam magam, aminek elég gyorsan én lettem a művészeti vezetője. Húszméteres díszleteket festettem és háromméteres szobrokat mintáztam. Közben jöttek kívülről is felkérések: Győri Balett, ExperiDance, Sopron Balett, Ivancsics Ilona, Duna Táncegyüttes... ez a vonal egészen máig elvezet. Belecsöppentem a minimakettek világába, részt vettem a szarvasi Mini Magyarország és a szejkei Mini Erdély Park makettjeinek létrehozásában. Ez azért volt különösen izgalmas, mert a színházi díszletekhez képest a másik véglet, itt hatcentis szobrokat kellett készíteni.

– *Mindezek alapján te inkább csapatjátékosnak tűnsz!*

„Aurora FolkGlamour menyasszonyi kollekció”
(Bartha Zsófia, Farkas Fanni, Fábrián Fanni – fotó: Sopronfalvi Ildikó)

„Lépj ki a kereteidből!”
(Fekete Borbála – fotó: Csorba Márta)

„Kalotaszegi du lándrés menyasszony”
(Bartha Zsófia – fotó: Sopronfalvi Ildikó)

„Rajzolt rábaközi mintás menyasszonyi kollekció”
(Márton Réka – fotó: Sopronfalvi Ildikó)

„Napsugaras sárközi menyasszony”
(Schmelzer Tünde – fotó: Sopronfalvi Ildikó)

Mini fülbevalók (Készítette és fotózta: Németh Hajnal Aurora)

– Ilyen nagyszabású projekteket nem lehetne egyedül megcsinálni, szinte mindig csapatban vagyok. Közben a színházi díszletek és jelmezek, minimakettek és fesztiválinstallációk után jöttek a szabadulósobák.

– Szabadulósobák?

– A világ minden táján építettünk ilyeneket, s ha azt nézed, hogy nem más ez, mint egy rejtvényekkel megbolondított díszlet, akkor talán nincs is olyan messze a korábbi munkáktól. Franciaországban, Dániában, Ausztriában, Csehországban és még egy csomó helyen csináltunk ilyen szabadulósobákat. Voltak a csapatban programozók, lakatosok, és én feleltem a látványvilágért.

– Az eddigi történeted minden kanyarjánál azt várom, hogy feltűnjön az Aurora FolkGlamour!

– Én mindig is úgy öltözködtem, ahogy ma, mindig kellet, hogy legyen rajtam „valami virág”, meg imádtam a népviseleteket is. Hétévesen a pécsi régiségvásárban kinéztem egy mellényt, amit a szüleim nem akartak nekem megvenni, de az árus végül nekem ajánlódta, hogy „ne legyen szomorú a gyerek”. Azóta is megvan ez a mellényke a gyűjteményemben. Azt még nem meséltem, hogy a szüleim régiségkereskedők, és tőlük van a régiségek ismerete és szeretete. A mai napig hozzájuk fordulok, ha ilyesmire van szükségem, mondjuk, kell egy festett Mária, vagy kellene érmek. Gyerekkoromban nagyon sokat utaztunk régiségvásárokra, és közben világot láttunk. Sok-sok benyomást gyűjtöttem a szüleimmel tett utazások során.

De, hogy visszakanyarodjunk: 2016-ban a Folkpédia csapata keresett meg azzal, hogy csináljunk egy fotósorozatot a viseleteimről. Ők mondták, hogy kellene csinálnom valamiféle közösségi médiafelületet, amire én egyből rávágtam, hogy „biztos nem!”. Végül aztán addig-addig beszélgettünk, míg ráálltam. Már csak a nevet kellett rendbe tenni, mert van egy Németh Hajnal nevű képzőművész, akivel esetenként annyira összekevertek, hogy még a kormánytól is kaptam olyan gratuláló levelet, ami neki szólt. Az „Aurora” kézenfekvő választás volt, hiszen ugyanazt jelenti, mint a Hajnal, és a külföldieknek sem okoz problémát. A FolkGlamourt pedig a „Gom-

bold újra!” pályázat kapcsán találtam ki, mert egyik évben csak angolul lehetett beadni a pályázatokat.

A közösségi médiás jelenlétem eleinte egyáltalán nem volt tudatos, inkább csak feltöltöttem egy-két képet, írtam sztorikat, de nem volt bennem jól megfogalmazott törekvés.

– Aztán valahogy összeálltak azok az elemek, amiket már korábban is alkalmaztál... hiszen az Aurora FolkGlamour sem csak a ruhákról szól!

– 2012-ben volt az első mesés performansz a győri Múzeumok Éjszakáján. Azt találtam ki, hogy klasszikus meséket kapcsolok össze az általam akkoriban készített ékszerekkel. Egy kortárs gitáros volt a zenészem, a néprajzos Lanczendorfer Zsuzsanna olvasta fel az általam átírt meséket. Ez azért volt egy fontos pont, mert 2017-ben ennek ürügyén hívtak meg Torontóba, ahol a helyi magyar közösséggel csináltunk egy hasonló estet magyar népmesékkal, balladákkal... ez volt az az esemény, ami ráébresztett arra, hogy nem elég a saját ruhatáramból dolgozni, hanem meg kell csinálnom az „aurorás ruhákat”. Ez is inkább magától, természetesen alakult, mintsem elterveztem volna előre. A torontóiakkal azóta is szoros kapcsolatban vagyok, manapság is rendelnek ruhákat, ékszereket, koszorúkat... Azok, akik megnézték az előadást, ennek hatására elkezdtek otthon foglalkozni a népmesékkal, balladákkal... persze, ez mindig is cél volt. Mármint, hogy a szórakoztatás mögött legyen valami többlet, a csillogás mögött történjen valami olyasmi, ami felkelti az emberek kíváncsiságát.

Van egy olyan ékszer, ami nagyon fontos a számomra, a fekete-tói vásárban találtam egy lázsiás – pénzérmes – nyakéket, amiből ki voltak törölve az érmek. Kerestem egy jó ötöst, apukáméktól pedig kaptam hozzá érmeket. megcsináltattam, és elkezdtem hordani. A néptáncos ismerősök közül sokan felfigyeltek erre a darabra, és megkértek, hogy készítsék nekik is. Aztán jött az ötlet, hogy csináljak olyat, ami nem autentikus. Végülis ez sem okozhat nehézséget, elvégre tervező-művészként végeztem! Kézenfekvőnek tűnt, hogy magyar hímzésmintákat használjak fel, figyelembe véve például azt, hogy a megrendelő milyen tájegységről származik. Így kezdődött el a lázsiás ékszerek készítése. Aztán elszabadult a projekt, s a pénzérmék helyére kerülhetett gobelin vagy festett üveg. Nemrégiben már papírpénzt is foglaltunk ilyen ékszerkeretbe.

2018-ban operákra rendeztem divatbemutatót, és azt tapasztaltam, hogy mindenhová – tévébe, rádióba – az énekest hívják, akivel dolgoztam. Fura volt, hiszen én rendeztem az egészet, enyém volt a koncepció, a bemutatott darabok. Rákérdeztem, és kiderült, hogy ennek az énekesnek van egy sajtója. Elkértem a telefonszámot, és együttműködést javasoltam ennek a sajtósnak, aki eleinte húzódozott, mondván, hogy ő színészekkel meg énekesekkel dolgozik... Azóta nagyon sikeresen dolgozunk együtt, és számos-számtalan megjelenést köszönhetek ennek az együttműködésnek. Nekem pedig nagy terhet vesz le a vállamról, hogy a tényleges munkával foglalkozhatok. A másik nagy előrelépés az volt, amikor a Pesti Vigadóban rendezett kiállításon volt egy mesés előadásom, aminek kapcsán elhatároztam, hogy minden nap fogok posztolni a közösségi oldalakon. Pont abban az évben dolgoztam együtt a *Fölszállott a páva* stylistjával – öltöztettem Morvai Noémit és a zsűritagokat –, ennek kapcsán megtapasztalhattam, hogy még mindig mekkora a televízió ereje. Valahol ez volt az a pont, amikor körvonalazódott, hogy az Aurora FolkGlamour lehet egy működőképes vállalkozás.

– Háttértudás nélkül nyilván nem működhetne az Aurora FolkGlamour, az eddig felsoroltak mellett, és azokon túl honnan szerzel ismeretet és inspirációt?

– Én nem vagyok néprajzkutató, viszont halálosan szerelmes vagyok a népi kultúrába. Nagyon sok barátom van, akik tudományos igényű válaszokat tudnak adni a néprajzi tárgyú kérdéseimre. Meg persze sokat olvasok, és ha a matyókról olvasok, akkor kikerülnek

a kezem alól az aurorásított matyó szettek. Fantasztikus az a viseletkincs, ami rendelkezésünkre áll, s én – nem népi kézműves, hanem tervező iparművész vagyok – kiveszem ebből a kincstárból azt, amire szükségem van.

– *A nyilvánvaló esztétikai szempontokon túl mi az, amit figyelembe veszel?*

– Szerintem nagyon fontos például a hordhatóság, mert lássuk be, a régi viseletek egy része kimondottan kényelmetlen, hiszen náluk ez még nem volt szempont. Például a keményített alszoknya helyett nálam tüllszoknya van: könnyű és akár önállóan is hordható, közben pedig ugyanazt a sziluettet adja. Arra is figyelek, hogy milyen megoldások bírják a strapát, hogy egy-egy ruhát többször is fel lehessen venni. Összességében mindig a könyvekhez és a néprajzhoz nyúlok vissza, meg az asszonyokhoz és férfiakhoz, akiknek még élő kapcsolatuk van a hagyományokkal. Ott van például Balatonendrén a nyolcvanhárom éves Marika néni, aki csipkét ver nekem, Szeremlén a nyolcvanéves Kati néni festi az úgynevezett maszatos viseletet... nagyon sok olyan asszony van, akiknek megvan még a tudása arról, ahogy ezt régen csinálták.

– *A régi tudás birtokában jól veszik az újításaidat?*

– Néha kikapok tőlük, hogy „Aurora, ez nem így volt régen!”, de ezzel együtt is hozzászoktak, hogy én belenyúlok a dolgokba. Nagyon-nagyon örülnek, amikor egy-egy magazinban viszontlátják a kezük munkáját, vagy amikor a tévében róluk mesélek. Fontosnak gondolom, hogy ők is láthatóvá váljanak, s közben olyan dolgokat csináljunk együtt, amelyeknek helye lehet például a mai – sokszor minimalista – közegben is. Valahogy úgy kell áttervezni az ő tudásukból eredő alkotásokat, hogy annak is megakadjon rajta a szem, akinek nincs közvetlen kapcsolódása az autentikus népi kultúrához. Persze, ez nem egyszerű, hiszen ilyesmit csak kompromisszumra kész alkotókkal lehet csinálni, s ráadásul olyan terméket kell tervezni, ami megtalálja a gazdáját a mai világban.

– *Keresem a múltbéli kapcsolódási pontokat, és Lesznai Anna hímezései és Zsindelyné Tüdös Klára két világháború közötti ruhái jutnak eszembe...*

– Inkább Gyarmati Zsigáné Hóry Etelka inspirál engem, ő az, akinek a gondolataival és elképzeléseivel szoros kapcsolatot érzek. Ő pont azt a vonalat vitte, amit én, ő a kalotaszegieknek munkát adva, az ottani mintákat eladhatóvá téve hozott létre gyönyörű ruhákat. Amúgy is, művészeti szempontból ez a kedvenc korszakom, Róth Miksa Nagy Sándorral együtt akkoriban készítette a marosvásárhelyi kultúrpalota ablakait *Kádár Kata* balladájából. Csodálatos! És fáj a szívem, hogy a mi korunkban a designerek a totális letisztultságra esküsznek, és nem merítenek ebből a gyönyörű, burjánzó, színes csodából... Én itt is kilógok a sorból, nem is tudnék „letisztult dolgokat” tervezni, hiszen egy olyan világból táplálkozom, ami mai szemmel sokaknak csiricsaré. Mégis hiszek abban, hogy az általam használt formakincsből lehet ma is érvényes alkotásokat létrehozni!

– *Már majdnem egy évtized eltelt azóta, hogy Dr. Szacsvey Évával beszélgetve [Burjánzó kalocsai – folkMAGazin 2013/1.] a kalocsai hímezés világhíre kapcsán Nicole Kidman színésznőt vagy éppen Jenson Button autóversenyzőt emlegetve beszélünk a kalocsai mintás tornacipőkről, izompólókról, tangabugyikról, tetoválásokról... Te mennyire vagy megértő az ilyesmikkel?*

– Én igyekszem a pozitívumokat meglátni, és nem foglakozni azal, ami nem tetszik. Azzal töltök időt, ami számomra fontos, inkább foglakozom a saját dolgommal. Sokféle vélemény elfér egymás mellett, és ha lehetőségem van rá, elkerülöm azt, hogy ítéletet mondjak olyasmiról, ami számomra nem releváns. Amikor a saját ruháimban végigsétálok az utcán, akkor utolérnek ilyen és olyan megjegyzések, amiket nem feltétlenül kellene kimondani. Ezt tapasztalom – még fokozottabban – az online térben is. Jobb lenne ez

a világ, ha az emberek abba ölnének energiát, ami a szívükhöz közel áll, mert társadalmi szinten kezdünk átcsúszni egy ítélkező-gyűlölködő, negatív energiáktól sistergő világba. Szóval, van egy csomó dolog, ami nem tetszik, de én ezt nem fogom kommentelni-kommentálni, inkább megmutatom, mi az, ami szerintem jó.

– *Ékszerekről, ruhákról beszélünk, de lábbelikről még nem. Pedig úgy tudom, a szegedi papucs – aminek titkairól Szögi Csabával beszélgettem [Nyakig a papucsban – folkMAGazin 2018/2.] – is „megérintett”... hozzányúltál „aurorásan”?*

– Több szegedi papucsot készítettem már, és most is készülöben van két pár. Ez úgy kezdődött, hogy először felhívtam a Sallay Műhelyt, mondván: „Kedves Zsuzsa, volna néhány elmebeteg ötletem, ti vajon mennyire vagytok nyitottak arra, hogy ne csak az autentikus mintákkal foglalkozzatok?”. A válaszból az derült ki, hogy egy hullámhosszon vagyunk! S ettől aztán nekem meglódult a fantáziám. Az egyik évben a Hungarikum pályázatra beadtam a mesés divatbemutatóm kollekcióját úgy, hogy a szereplőknek tervezett szettek részét képezte a papucs is. Készült papucs a *Halálra táncoltatott lány* balladájához, a zöld-arany papucs a *Hany tündére* történetének része, a pink színű pedig a *Szendre báró lányához*, a lila a *Gyimesi imákhoz*, a kék pedig a *Kádár Kata* balladájához készült. Azóta is együtt dolgozunk Sallayékkal, most például türkizkék alapra készül motívum. De ők is újítanak, hiszen most jön ki a szandál kollekciójuk, amiből már tervezem az aurorásított változatot.

– *Milyen projektjeid vannak folyamatban most?*

– Az egyik éppen zajlik, a mesés ballada projekt nem csak előadás, de fotózás is, amihez azt találtam ki, hogy ismert és kevésbé ismert művészeket kérek fel. Nem modelleket, hanem énekeseket, táncművészeket, színészeket... Aztán ennek a fényében találok ki a szereplők ruházatát, ékszereit, kiegészítőit és egyéb attribútumait. Sima fekete háttér előtt készültek a képek, kalligráfus írja a képek címét, ami szintén szerepel a fotókon, és ezekből szeretnék olyan kiállítást készíteni, ahol a képek mellett ott vannak az engem inspiráló szövegek is. Hosszabb távon azt szeretném, ha könyv lenne ezekből a sorozatokból, mert azt gondolom, ha a balladákat sikerül könnyed mai formában az emberekhez közelíteni, akkor kedvet kapnak az eredeti szövegekhez.

A másik nagyszabású álmom a „Minden Magyarok Ruhája” elnevezésű projekt. Van egy amerikai művésznő, aki hasonlót csinált világviszonylatban: körbeküldte a textilt a világban, és akihez eljutott, az hímezett rajta egy kicsit. Gondoltam, ezt meg lehetne csinálni magyar viszonylatban! A logisztikát egyszerűsítendő úgy módosítottuk az eredeti ötletet, hogy tíz vagy húsz centiméter átmérőjű körökbe kellett behémezni az eredeti, autentikus mintát. Sokat agyaltam azon, hogyan ne legyen giccses, s végül arra jutottam, hogy fekete bársony alapon legyenek a színes hímezések: pink, piros, bordó és napsárga színekkel. Tehát a színekben módosítottunk, de a minták autentikusak. Most a világ minden táján – Floridától Kanadán át Erdélyig és Felvidékig – készülnek a részletek, amiket én fogok felvarrni egy fekete estélyi ruhára. Minden résztvevő hatalmas lelkesedéssel vágott bele ebbe a kalandba. Arra is megkértem őket, hogy írjanak pár sort magukról és a hímezésükről. Szeretném, ha ezekből a történetekből és ruharészletekből is összeállhatna egy kötet.

Mindezek mellett ott vannak az aktuális megrendelések, amiket el kell készíteni, össze kell csomagolni és futárkézre kell bízni... Ruhák, ékszerek, papucsok, virágkoszorúk... Sokszor fordulnak hozzám menyasszonyok is a virágkoszorúk és menyecske ruhák miatt, másoknak fellépő ruhát kell tervezni. Aztán, ha megindul a fesztiválszezon, akkor kezdődnek a mesés ballada előadások, amivel szintén sokat szoktunk utazni a világban, és aminek előadásába mindig bevonjuk a helyi magyarokat is.

De, ha mindez nem lenne elég, akkor napról-napra vannak új ötletek és felkérések. Például éppen most hívtam egy fotóst, aki ismert emberekkel dolgozik, és akivel néha szoktunk kooperálni. A vele való közös munka azért is fontos, mert azok az emberek, akik amúgy nem a népi kultúra elkötelezettjei, olyan ajtókat nyitnak ki, amelyeken keresztül eljuthatok azokhoz, akik nem tudják, hogy a magyar népi kultúra miféle kincsekkel és mennyi árnyalattal rendelkezik. A szűkebb kör már amúgy is élete részének tartja ezt a kultúrát, de bőven akad még, akit meg lehet szólítani.

– *És mi van a férfakkal? Nekünk csak annyi jut az Aurora FolkGlamourból, hogy csodálhatjuk a lányokat és asszonyokat?*

– Már vannak férfiaknak szánt darabjaink is. Például mandzsettagombok és egyéb kiegészítők, készülnek övek övcsattal, vannak hímzett mellények is. De talán éppen, mert csak vagyok, engem jobban érdekel a női vonal. Persze, az előadásokon is szerepelnek férfiak, akikre ruhát kell adni. Már készültek hímzett ingek. Ezeket mindig kipróbálok először a mesés előadásokban, s ha jónak látom, akkor tovább tudom gondolni. Készült már például öltöny is, amit visszafogott hímzések díszítettek.

– *Az autentikus és a kortárs elképzelések összefűlése kézenfekvő párhuzamként a világzenét – annak helyét, helyzetét és megítélését – idézi fel bennem. Tévúton járok ezzel?*

– Lehet így is nézni, de sokszor inkább külön szigetnek érzem magam. Ha a mai, trendi divattervezőket megnézed, akkor a többség letisztultságra és egyszerűsége törekszik. Nem nagyon használnak hímzést, ha mégis, akkor az a nagy divatházak haute couture darabjain fordul elő. Azok a ruhák, amelyek nálam készülnek – a ráfordított munka, az egyediség és az esztétikum tekintetében – felveszik a versenyt a nagy márkák drága ruháival. És ráadásul még népi-e is! Persze, arra, hogy az egyes darabok egyedisége milyen értéket jelent, úgy kell rávezetni az embereket. Valahogy tovább él az a régi falusi vélekedés, hogy „amit boltban meg lehet venni, az értéke-sebb, mint amit meg tudunk csinálni mi magunk”.

Én azt látom, hogy van remény, az emberek kezdik felfedezni és értékelni a saját gyökereiket. És mintha a nagyobb divatmárkák is mozdulnának ebbe az irányba... Az biztos, hogy engem nehezen tudnak besorolni: miért rendezek, ha nem rendezőszakon végeztem, miért készítek ruhákat, ha nem a textilszakról jöttem, mi közöm lehet az ékszerekhez, ha nem vagyok ötvös? Nem vagyok hímzőasszony, és nem vagyok a végzettségem szerint díszlet- vagy divattervező sem. Mégis ezekkel foglalkozom, miközben igazán nem tartozom sehová sem. Erre mondta az egyik barátnőm, hogy „Aurora, neked nem kell sehová tartoznod, mi tartozunk hozzád!”. Visszatérve a kérdésre, sokszor úgy érzem, hogy még annál is csodabograbban vagyok, mint amit világzenének hívnak. Pedig én „csak” üveg-művész szerettem volna lenni, de a világ nem úgy osztotta a lapokat, hogy az maradhassak, s jöttek a különböző lehetőségek és ötletek, amiket kreatívan igyekszem megoldani. Ez az én utam.

– *Amit most csinálsz, abba mostanra befészkelted magad annyira, hogy tíz év múlva is az Aurora FolkGlamour lesz az interjú témája, vagy az is lehet, hogy rebbensz-röppensz tovább valami obyasmí felé, ami ma még eszünkbe sem jut, és látszólag nem is következik az eddigi pályából?*

– Szeretném, ha nem jönnének újabb váratlan kanyarok, de megtanultam, hogy ember tervez, Isten végez. Ráadásul azt sem tudhatjuk, hogy körülöttünk mi lesz tíz év múlva. Annyi biztos, hogy igyekszem kizárni a világ negatív zajait, és a környezetemnek próbálok örömet adni, a munkáimmal ugyanúgy, mint az internetes bejegyzéseimmel. Azt gondolom, ha én stabilan állok a jelenben, és rugalmasan kezelem a változásokat, akkor megmaradhat ez a kis sziget, ami örömet adhat másoknak

Grozdits Károly

Táncház – Népzene 2022

A Hagyományok Háza kiadványa
Szerkesztette: Árendás Péter

1. *Koós József emlékére* (Borsosberény, Nógrád)
Nagy Gábor - dudu
2. *Pál István nótái* (Tereske, Nógrád)
Süvöltős együttes:
Kiss Annamária - ének, Buglyó Petra Éva - furulya
3. *Eszényi hajnali, csárdás, ritka és sűrű magyar* (Kis-Szamos mente)
Enyedi Ágnes - ének, Ocskay Rita - hegedű
Fekete Márton - brácsa, Enyedi Tamás - cimbalom
Tóth Máté - nagybőgő
4. *Magyaroszováti katonadalok* (Mezőség) - Zolnai Sára - ének
5. *Magyaroszováti tánczene* (Mezőség)
Padka Banda: Szikszai Patrik - hegedű, Mészáros János - kontra
6. *Nyírségi cigánynóták* - Buglyó Petra Éva - ének
7. *Csallóközi dallamok* - Baji Brigitta - citera
8. *Muravidéki pajkosságok*
Locsi-Fecsi énekegyüttes és Bakator zenekar:
Törökné Marosvölgyi Ágnes, Horváth Boglárka, Nagy Anna,
Nagy Zsanett Mária, Uzonyi Katalin - ének
Jeremiás Ádám, Tóth Ádám - hegedű, Török Péter - brácsa
Pandák Viktor - nagybőgő, km. Lajti Gergely - cimbalom
9. *Bukovinai keservesek* (Tolna) - Kiss Annamária - ének
10. *Karácsonyi énekek és táncok Hétfaluból* (Barcaság)
Korinda zenekar:
Nádasdy Fanni, Jávorszky Zoltán - ének
Csenki-Túri Luca - hegedű, Csenki Zalán - koboz, ének
Bozóki Tamás - furulya, ének
11. *„Kaszálómban van egy nyárfa...”* (Lészped, Moldva)
Farkas Emese - ének
12. *Elek-i román népzene*
Talléros együttes:
Földesi Márton, Juhász András - hegedű
Ökrös Dániel - brácsa, Valjer András - nagybőgő
13. *Bukovinai búfelejtő* - Eröss Réka - ének
14. *Nyitra környéki szlovák táncdallamok* - Dobos Levente - dudu
15. *Šuchon, hajduk és drgon* (Rimakokova, Gömör)
Pósa zenekar: Iván Péter - hegedű, Iván András - brácsa, ének
Álló István - nagybőgő, km. ifj. Gelencsér János - cimbalom

A TÖRTÉNELEM ORSZÁGÚTJÁN

Naplók, levelek, visszaemlékezések – Kóka Rozália sorozata

P. Illés Albert S. J. története

P. Illés Albert atya bukovinai székely származású jezsuita szerzetes. Hála Istennek, közösségünk gyermekei közül többen is választották a papi hivatást. Szeretjük őket és büszkék vagyunk rájuk. Mégis valahogy úgy alakult, hogy nekünk Ő lett „a SZÉKELY PAPUNK”. 2021. november 14-én beszélgettem az életéről új szolgálati helyén, Felsőszentiván plébániáján.

*

– 1952. április 18-án születtem Kismányokon. Nagypámat Csámpár Lőrincnek, a nagyanyámat Bíró Brigittának hívták, földművesek voltak. A családnk 1941-ben a bukovinai Hadikfalváról indult Délvidékre, Bajmokon kezdték meg az életüket. Egy nap bemondta a rádió, hogy menekülniük kell. A menekülésük végső állomása a völgségi Kéty lett.

Édesanyám óvónő volt, majd dada, mert nem lépett be a pártba. Édesapám bányatechnikus, ő sem lépett be a pártba, ezért vājárként, a mélyben töltötte az életét. A szüleim Kismányokon ismerkedtek meg. Először kellő távolság volt, és utána jött a házasság. „Esszeboronálódtak”, ahogy szokták mondani. Nem volt semmiféle közvetítő, háló vagy valami, hanem – Istennek hála! –, szépen egymásra találtak. Első gyermekként engem fogadtak el. Istennek legyen hála! Utána egymás után születtek a testvéreim, hatan vagyunk testvérek.

– Istennek legyen hála! – ismét mondom! A szüleim teljes bedobással tanítottak bennünket. Nemcsak az általánosban, hanem szakmát adó vagy felsőbb szintű iskolákban is. Mindent megadtak nekünk.

Az a ház, amelyikbe Kismányokon betelepítettek bennünket, egy magányos házaspáré volt, nem volt gyermekük. A férj odaveszett a fronton, az özvegye, Kati néni, egy áldott jó sváb öregasszony volt, ott élt velünk. Teljesen elfogadott bennünket, örült nekünk, holott igen vásott gyermekek voltunk. Mindennap el-el lehetett volna bennünket náspángolni. Mi tulajdonképpen láttuk Kati néni életét, és láttuk az ő szép, csendes elmenetelét is az örök hazába.

A falunkban nagyon jó óvoda volt, nagyon jól működött az általános iskola is. Az általános iskola alsó tagozatát még ott járhattuk a faluban, de felső tagozatba már Nagymányokra kellett járnunk.

1966 őszén a kecskeméti Piarista Gimnáziumba kerültem. Áldott évek voltak azok, csak a legjobbakat tudom mondani az én áldott jó tanárainról. Végigkísértek minden bűban, bánatban, nehézségben. Egészen rendkívüli tanáraink voltak, mint Lukács László piarista atya, Ruppert József vagy Urbanek József szintén.

1970-ben érettségiztem. Érettségi előtt már dönteni kellett, hogy milyen irányban folytatnánk a tanulmányainkat. Olyan mély nyomot hagytak bennem a piarista atyák, nemcsak a tanításukkal, hanem a lelkeségükkel is, hogy számomra nem volt kérdés, merre induljak tovább. A döntésem a teológia tanulmányok mellett szólt, úgy tűnt, hogy egyenes lesz az életutam. Különösebben nem aggodalmaskodtam, hogy most mi lesz, hogy lesz. Édesapám, édesanyám is említette, hogy nem elég elvégezni a teológiát, a szerzetesi pályán helyt is kell állni!

Nagy hatással voltak a döntésemre a falunkban élő Jézus Szíve Népleányai, Sperber Anna testvér és Csillag Etelka testvér. Ők nagyon szép életpéldát mutattak nekünk, mert szerzetesi gondolkodás volt bennük. Teljesen úgy éltek, ahogy a rendalapító, Bíró páter leírta. Bennünket is összefogtak, tudták azt, hogy honnan jöttünk, tudták azt, hogy a gyökereink honnan erednek, akár felvidéki gyökerek is legyenek, akár bukovinaiak. A két testvér rendkívül összehangoltan, imádságos szeretetben élt. Nagyon nagy tiszteletben tartottuk őket a falucskánkban.

Érettségi után Győrbe kerültem szemináriumba. Az én pályám ment szépen előre. Otthon a testvérek úgy látták, hogy a teológiai végzésem lassan közeledik. Harmadévtől számítottak arra, hogy két év múlva papszentelés lesz a falunkban. Azon gondolkodtak a hívekkel, hogy addigra kellene egy templomot építeni, hogy legyen hely az újmisének, legyen oltár stb. Ekkor, a teológiai tanulmányaim során közbejött egy nagy vargabetű. Nagyon fájdalmas volt, de tisztább képet kaptam arról, hogy hol, milyen világban fogom én a papságomat megélni.

Harmadéves voltam, amikor Mindszenty hercegprímás úr 1975. május 6-án meghalt. A kispapok felvették a temetést a Szabad Európa Rádióból, a premontrei atya gyászbeszédét leírtuk, és terjeszteni kezdtük egymás között. Nem széles körben, nem a templomban, csak egymás között! De rossz kezekbe került...

A harmadévet még befejezhetjük, de akkor utasították a püspököt, hogy bennünket távolítsanak el az iskolából. Ez meg is történt. Engem kizártak Magyarország összes egyeteméről, pontosan megmondták, hogy legfeljebb valami ipari iskolát vagy szakiskolát végezhetek.

A szemináriumból való eltávolításunkat példátlan házkutatással végezték, mindenkitől elvették az írógépét, még a szeminárium rektorának a gépét is. Ezt követte a „kirúgás”!

Júniustól a következő év január elsejéig voltam állami felügyelet alatt. Nem vetettek börtönbe, hanem harmadmagammal Verőcemaszra, a Migazzi-kastélyba vittek. Ezután hetente bántalmaztak, vertek mindhármunkat. A céljuk az volt, hogy aláírjuk az általuk kreált A4-es ívnyi szerkesztett szöveget, melynek tartalma és lényege az volt, hogy mi mindezt, tehát a beszéd lehallgatását, leírását nem magunk jószántából tettük, hanem a szemináriumban élő szerzetes tanárok és bejáró szerzetes tanárok indíttatására. Ez soha nem volt igaz! Ezt mindig egységesen tagadtuk. Az egyik céljuk az volt, hogy rajtunk egy brutális példát statuáljanak, a másik az volt, hogy megtisztítsák a győri szemináriumot az összes bent tanító szerzetes teológiai tanártól. Eredményesen tették. Ennek megvolt a koncepció neve: „államellenes összeesküvés és röpiratterjesztés”.

1975. november 14-én külön-külön kis rabszállító Zsukkal vittek fel bennünket Márianosztrára. Sebestyén Ferencet, Czitkovits Józsefet és engem, Illés Albertet. Itt első lépésként külön cellákba zártak. Egymásról nem tudtunk! Olyan erős hangeffektusokat ját-

szottak be, feltehetőleg magnóról, mintha kínzás sikolyai és a verés iszonyú üvöltéseinek a hangjai lennének. Ezt követte a kegyetlen verés és rugdosás. Miután a földön fekve eszméletemet vesztettem, két vödör hideg vizet öntöttek rám. Ugyanilyen brutálisan bántak a társaimmal is, később elmondtuk egymásnak.

Éjjel, két óra előtt leszállították mindhármankat a Duna partjára. Czitzkovits Józsefet (győri egyházmegyes volt) Zebegénynél állították a Duna hideg vizébe.

Sebestyén Ferencet (pécsi egyházmegyést) Nagymarosnál, szemben a visegrádi várral, engem Kismarosnál állították a Dunába. Éppen két óra volt, hallottam a kismarosi templom toronyórájának az ütéseit. Csontvelőig átfáztunk. Medencegyulladás, vese-gyulladás, máig ezekkel küzdök. Ismétlem, kínzóink célja az volt, hogy az általuk szerkesztett, szerzeteseink ellen irányuló vádiratot írjuk alá. Nem tettük meg!

Mindegyikünk felkészült arra, hogy vagy a Dunába lökve fulladunk meg, vagy a Dunába löve halunk meg. Készültünk arra, hogy belelőnek a vízbe! A fegyver mindig a hátunkba volt szorítva, és egy-egy lépéssel löktek beljebb-beljebb a Dunába. Közben többször megkérdezték, hogy aláírom-e a papírt. Nem tudtuk, hogy a meder hol mélyül. Iszonyat volt! Már vállig voltam a hideg vízben, mikor azt mondtam: legyen vége, lőjenek bele!

Hajnali négy órát ütött a kismarosi templomtorony órája, amikor hallottam, hogy a Zsukkal elmentek. Jártányi erőm alig volt. Alig tudtam kimászni, kikerülni a vízből. Egy jó óra alatt értem ki a Szob és Vác közötti útra, majd jutottam el a Migazzihoz, és bevergődtem a kastélyba. A kastélyba zárt nővérek, szinte valamennyien, egész éjszaka imádkoztak értünk, mert tudták, hogy elvittek bennünket, de azt nem, hogy mi történik velünk!

Ezt követően P. Szörény jezsuita atyának, aki ezen otthonoknak rendszeres lelki gondozója volt, megparancsolták, hogy engem azonnal távolítsanak el a Migazzi-kastélyból. Ekkor három hónapos kórházi ápolás és kezelés következett, majd munkahelyet kellett keresnem. A választásomhoz nem akartak hozzájárulni az „állami egyházüldöző” emberei. Ők csepli dokk-munkára osztottak volna be. Én nem vállaltam. Akkor végeztem el a mentő szakápolói iskolát és kerültem az Országos Mentőszolgálatához.

Budapest, Vác és Szob között teljesítettünk szolgálatot. A mentőszolgálatnak minden bugyrában benne voltunk. A mentős idő, azzal zárult le, hogy magához rendelt minket Miklós Imre, az „állami egyházüldöző hivatal” vezetője. Külön-külön hallgatott ki bennünket. Rendkívül gonosz ember volt haláláig. Aki az ő mércéje szerint megfelelt, először az juthatott vissza a teológiára. Áldott jó Sebestyén Ferenc atya mindjárt az első ilyen beszélgetést követően, másfél-két év után visszakerült a szemináriumba, Győrbe. Én egy évvel később, mert a kérdés az volt, hogy az újságokat – a Népszabadságot is felsorolta – milyen sorrendben olvasom. Mondtam, hogy egyiket sem olvasom, mert nincs időm rá.

- És olvasná?
- Nem, soha!

Ebben a pillanatban megint egy év rá! Aztán letelt ez a mentős időszak, azt mondta Miklós Imre:

- Na, hát menjen akkor!

Latolgatták, hogy most akkor Sebestyén Ferivel mindkettőnket helyezzenek-e Szegedre. Azonnal beszólt Miklós Imre titkára.

– Nem lesz ez így jó, mert akkor a két gazember megint együtt lesz. Az egyik Szegeden végezzen, a másik Esztergomban! Esztergomban jobban nyomon tudjuk követni a legnagyobb gazembert, Illés Albertet.

Így hát én Esztergomban fejeztem be a tanulmányaimat, Ferenc Szegeden. Abban az évben öt papot szentelt Cserhádi József püspök úr. Azt mondta:

- Jól jegyezzétek meg, mit kaptatok az előző években! Amíg én püspök leszek, énnekem is kell jelentést tenni rólatok.

Tudomásul vettük, ő szinte évenként váltogatott bennünket, újból és újból más helyekre helyeztek. Ferenc Báticaszékre került. Csodálatosan működött, a legvirágzóbb papi életet mutatta, és vonzó volt hivatás szempontjából is. Az ő csoportjából pap is lett. Nagyon áldásos volt a tevékenysége. Sajnos, autóbalesetben fiatalon elhunyt.

Én viszont Esztergomban fejeztem be a teológiát. 1979. június 17-én szenteltek pappá Pécsen. Kismányokon nem volt a katolikusoknak temploma, ezért a kápolnának használt ház nagy udvarának a közepén egy székely kaput állítottak. Az áldott kezű fafaragó, Gáspár István egy keresztet faragott a kapu közepébe. Megütközve néztem. A kereszt előtt állt az újmisési oltár. Megkérdeztem István bácsit, hogy miért állította a keresztet pont a székely kapu közepébe.

– Azért, mert a megváltó Krisztus urunk keresztjének oltárán neki szolgálj minden misében. A kereszt elkísér életed végéig! Nem fogod elfeledni, hogy az Úr ezen szerezte meg üdvösségünket. – Ma is áll ez a kereszt. Amit az idős mester mondott, korom előrehaladtával látom, szavai beteljesednek.

Egy nagyon kedves kis faluba, Olaszra kerültem. Az olasz plébániáról nagy területet jártunk be biciklivel, azután egy kis motorral, majd egy öreg Trabanttal. Hat-hét falunk volt, ezek mind a Mohács és Pécs közötti út elágazása felé estek.

Egy év után, mivel az ifjúsági munka és a pasztorális munka lendületes volt, nagyon megelégték az Állami Egyházügyi Hivatalban, ennek a hivatalnak az volt a feladata, hogy ilyenkor rúgja tovább a káplánt. Ekkor kerültem Szekszárdra. Mindenki csodálkozott, hogy egy ilyen gazember pap hogy kerülhetett Szekszárdra. Az apát úr, akit úgy hívtak, hogy Dörnyei István, azzal fogadott:

- Megjött ön, akit nekem át kell nevelni?

Mondtam:

- Apát úr! Én már azon a koron túl vagyok, hogy ön rajtam valamit nevelni tudjon.
- Majd én megmutatom!

Elkezdtem a munkát, nagyon jó káplántársam volt, dr. Keresztes Pál. Biblikus is volt, és már évek óta ott szolgált. Nem tűrte meg a Hivatal, hogy annyira aktívan szolgáljon. A plébánián vonzotta az ifjúságot azzal is, hogy németet tanított. Nagyon szépen beszélt németül. Széles körben a felnőttek is jártak hozzá.

Ismét összetűzésbe kerültem a hatalommal, mert a hittanórák a kórház kápolnában mindig zsúfolásig tele voltak, ha dr. Keresztes Pál tartotta vagy én tartottam. Ez borzalmasan idegesítette őket, ráadásul a megyei „egyházúldöző” szerv vezetőjének szeme láttára csináltuk. A párttitkárság sem bírta elviselni. Sokszor mentek Dörnyei apát úrhoz, hogy minket le kell állítani. Miután nem adtuk le a szülők névsorát és lakhelyét, csak a gyerekek létszámát, ezért olyan nagyon fölbőszültek, hogy azt mondták:

- Mind a kettőt egyszerre ki kell kirúgni Szekszádról!

Dr. Keresztes Pál Bonyhádra került, én Mágocsra. Három és fél év alatt belendült minden szépen, hát tavasszal hallom, hogy a beszélgetésekben rólam van szó, és az én elhelyezésemről. Nagyon megdöbbenem, hiszen alig melegedik meg az ember egy kápláni szobában, tovább kell menni. A közösséget ismét sikerült összeszedni, és nagyon-nagyon vallásos, áldott jó népek voltak ott is. Felvidékieknek és svábságnak a szép összetartása példás volt. Egy-két székely család is élt ott. Kedves és értékes közösség alakult ki, akiket ma is a lelkemben hordozok. Mágocsról – érdekes módon – Máriagyúdra helyeztek. Cserhádi püspök úr egy érdekes dolgot indítványozott, hogy legyen egy olyan plébánia, kísérleti formában, ahol káplánok többen, közösséget alkotva együtt dolgoznak. A káplánok Máriagyúdról hamar elmentek, mert igen nagy volt rajtuk a teher, és nagy területet kellett bejárniuk. A plébános és egy idős ferences atya, Kájusz atya, aki Csikériáról származott, meg én, hárman maradtunk, és egy jó közösséget alkottunk. Első évben számomra Máriagyúd kedves Mária tiszteletet sugárzó és virágzó, eleven kegyhely volt. Azután el kellett kezdeni a harkányi templomot, amelyet a plébános már régóta tervezett. Két év alatt megépült a gyönyörű harkányi templom.

1986 júniusában azt mondtam, hogy most már minden rendben van, én elég téglát tettem már kősziklára, az alapoktól kezdve a toronyig. Szeretném, ha ezután a lelkek templomát építhetném.

1986 júliusától fél évig Magyarországon, azután Münchenben, majd Innsbruckban folytattam tanulmányokat. A jezsuita rendekhez a római hivatalos engedély és bejegyzések szerint 1988. február 2-én köteleztem el véglegesen magam.

Két periódusban Pécsen és Szegeden szolgálhattam a papságra készülő szeminaristákat. A szeminárium szolgálatok után a tartományfőnök engedélyével egy jó pár évet Bonyhádon, a Völgység szívében szolgálhattam mint kisegítő lelkész. Ezt követte 1991-ben ismét egy Szegeden eltöltött idő a Szent József templomban. Ez egy kedves, számomra nagyon nagy áldást hozó templom és közösség is volt.

Következett Buda, Krisztina krt. 61/a., ahol nem csak nyugdíjasként éltem, hanem halálukig szolgálhattam azokat a nálam jóval idősebb társaimat, akik fekvőbetegek voltak. Többek között különösen mély nyomot hagyott bennem P. Nemeshegyi Péter professzor S. J., P. Kelényi Tibor S. J., P. Hevenes János S. J., és a nagy névvel és elismertséggel bíró P. Jálics Ferenc atya.

A közelmúltban Felsőszentiván plébánosa lettem, ahol húsz éve nem lakott senki a plébánián. Immár ismét rakhatom a sziklára a téglát, de bízom a Jóistenben és remélem, hogy építhetem a lelkek templomát is.

Lejegyezte: Kóka Rozália

Táncház 50

Történetek a táncházmozgalom fél évszázadából • Kossuth Kiadó, Budapest, 2022

FELÜTÉS – Ez már szinte rock and roll! – dűnyögte állítólag Bródy János döbbenetében, amikor a hetvenes évek derekán első alkalommal betévedt egy budapesti táncházba. Nagyjából hasonló érzetem én is, amikor a nyolcvanas évek elején szűk farmeres, lóhajjú, lázongó tinédzserként szerelmi szálak mentén elkeveredtem a Fővárosi Művelődési Házba. Ahol épp a Muzsikás húzta a talpalávalót. Olyan hittel, reménnyel és vehemenciával, hogy mondhatni, menten megtérítettek. S bár életemben a fősodor továbbra is a nagyvárosi lét nyugtalan lüktetését megtestesítő rock maradt – amit később a szofisztikáltabb, fineszesebb jazz váltott fel –, a népzene/világzene/táncházmozgalom mindvégig erősen érintett, mozgott, alapvető impulzusokat adott. Az elmúlt harminc évben pedig e szcéna számos szereplője vált barátommá, közeli ismerősömmé.

A hetvenes évek eleji magyarországi népzenei revival közvetlenül ugyan nem kötődik a hatvanas évek végi angolszász folkreneszánszhoz – mondhatni, más honi populáris zenei áramlatokkal ellentétben nincs nemzetközi előképe vagy megfelelője –, de ha tágabb perspektívából nézzük, az Egyesült Államokban vagy Nagy-Britanniában zajló folyamatok bizonyosan hatottak a táncházas fiatalokra is. Vagy legalábbis nem hagyta őket érintetlenül. A rock and roll, illetve az abból sarjadó beat/pop/rock alapját jelentő fekete gyökér, a behurcoltak bluesa éppúgy inspirálóként hatott (lásd Muzsikás, Téka), miként a brit folktradíciókat a pszichedeliával ötvöző skót Donovan, az angol és kelta folkzenét rockos elemekkel elegyítő Fairport Convention és Pentangle vagy a tragikusan korán elhunyt Nick Drake folkos-jazzes, ősies hangulatú dalai. Nem beszélve a blues felől érkező, a folk-rock felé továbblépő Jethro Tullról vagy a folk és a progresszív rock közti határvonalon mozgó Strawbsról.

Miközben a hatvanas évek magyar beatzenészei közül többen alkalmanként óhatatlanul ugyancsak a saját zenei hagyományaikhoz nyúltak. Elég, ha a korszak első számú reprezentánsára, az Illés együttesre gondolunk: Szörényi Levente egyes kompozíciói – mindekenélőtt az emblematikus *Amikor én még kistrác voltam* – lüktetésükben a hazai délszláv tradíciókhoz kötődnek, miközben az Illés *Átkozott féltékenység* című dala egy az egyben egy széki dalt emel át beatzenei környezetbe.

Sebők Jánossal tizenhét éve két vaskos kötetben megírtuk a „magyarrock” történetét. Ami valójában a hazai populáris zene kultúr-történetét takarja, csak ez a cím zavaróbb lett volna. Ebben a két vaskos kötetben két vaskos fejezetet kapott a táncházmozgalom, illetve a népzenei/világzenei/folkzenei színtér. Az ötven évvel ezelőtti origótól egészen napjainkig. Minden árnyalatával. Mert úgy éreztük, hogy annak olyannyira erős a társadalmi beágyazottsága és a többi műfajjal, stílussal való kölcsönhatása, hogy sem nélküle nem értelmezhető mások, se ő nem értelmezhető mások nélkül.

Táncháztalálkozó a hajdani Budapest Sportsarnokban, a '90-es évek elején (HH Archívum)

Minden filozófia vagy hitrendszer annyit ér, amennyire gyakorolják azt – szokás mondani. Amit témánk szempontjából úgy is fordíthatnánk: minden hagyomány annyit ér, amennyire használják. Hogy ne csak kellő tisztelettel, illedelmesen igyekezzenek másolni azt, ami rég volt, és kétségkívül elmúlt, hanem az aktuális kor igénye, tempója, vérmérséklete, esztétikája szerint újra kell értelmezni azt. Ahogy Kiss Ferenc mondta a hetvenes évek elején az egyik interjúban: „Belső indítást éreztünk, hogy a népzene eszközeit, lehetőségeit és fantáziáját felhasználva egyes népdalokat a saját képünkre formáljunk. Nem előadtuk, hanem megéltük, újraéltük a dalokat. És hogy ennek megvalósításában miért ragaszkodtunk annyira a népzenehez? Mert hihetetlen egyszerűséggel és elementáris erővel örök érvényű érzéseket fejez ki.”

Az autentikus megszólalás és az alkotói szuverenitás persze régóta vita tárgya a táncház világában. Miként az is, hogy meddig népzene a népzene, és honnan bélyegezzük azt világzenének. Utóbbiról persze tudjuk, alapvetően kereskedelmi kategória – a nyolcvanas évek Londonjában Joe Boyd és a társai azért kreálták ezt a címkét, hogy az általuk képviselt előadók önálló fakkot kapjanak a lemezboltokban. Azaz hogy végleg elkülönüljenek az autentikus előadóktól. Ízlések, érdekek, emberi gyengeségek és szempontrendszerek ütköznek tehát itt folyamatosan egymással. Miközben minden szereplőnek megvan a maga helye és szerepe ebben a történetben. Miközben az ember mégiscsak sokféle irányból és intenzitással kapja az impulzusokat. És arra gondol, milyen jó lenne, ha ez másokkal is így történne.

A *Táncház 50* kötet különböző eredők mentén született visszaemlékezések és összegzések tárháza. Mondhatni, szubjektív válogatás az elmúlt fél évszázad eseményeiből. Hogy a szélesebb nagyközönség is megértse, mi lehet a titka annak, hogy ez az egykor szűk szakmai kezdeményezés ma százazreket vonz világszerte. Hogy újabb és újabb generációk fedezik fel maguknak, és csak kevesen hagyják el. Hogy bár többen többször temették, múltidézőnek, korszerűtlennek bélyegezték, ma is mennyire eleven valóság.

Jávorszky Béla Szilárd

A DEBRECENI ARANYBIKA SZTÁRPRÍMÁSA: IDŐSEBB MAGYARI IMRE (1864–1929)

A magyar cigánymuzikusok közül időről időre kiemelkedett egy-egy, már a saját korában országos hírnévre szert tett, illetve külföldön is ismert prímás – a teljesség igénye nélkül –, például Lavotta János (1764–1820), Bihari János (1764–1827), vagy éppen Boka Károly (1808–1860), sőt ebbe az előkelő társaságba tartozik idősebb Magyarai Imre (1864–1929) is.

A korabeli sajtó alkalmanként beszámolt az idősebb Magyarival kapcsolatos történetekről, különösen nagy sajtóvisszhangot kapott a Tisza Istvánnal való viszonya, illetve a távozása a debreceni Aranybikából. Édesapját, Imrét szintén muzikusként ismerte a cívisváros lakossága, idősebb Magyarai pedig bátyjával, Magyarai Kálmánnal (1862–1912) együtt aratta az első jelentősebb sikereit. A Magyarai testvérek a debreceni zeneében sajátították el a zenei alapokat, majd csakhamar, 1880-ban bandát alapítottak, s muzsikáltak többek között Egerben, Nagyváradon, Temesváron és Nyíregyházán is. Főurak kedvenc bandájaként kitüntetésekben és sikerekben gazdag karriert futott be a formáció.

Az Aranybika Szállóda történetét megíró Balassa Sándor a következőképpen fogalmazott a Magyaraiak szerepéről: „A Magyaraiak neve szinte összetartozott a Bika szállodával, mert mind Kálmán, mind Imre társasága estéről estére vagy a kávéházban vagy az étteremben muzsikáltak, nem beszélve arról, hogy a régi szálloda dísztermében tartott nagy ebédek, vacsorák, bálók és egyéb összejövetelek elképzelhetetlenek voltak az ő szereplésük nélkül.” Tari Lujza pedig a debreceni cigányzenészekről írt tanulmányában szintén a Magyarai család jelentőségét hangsúlyozta ki, valamint a város és a cigányzenészek kapcsolatára is kitért: „A debreceni cigányzenészek már a XVIII. század végétől kiemelkedő szerepet játszanak zenetörténetünkben. [...] Jól ismert a Magyarai család és a Kiss család neve is. Az utóbbiak napjainkban már hosszú múltra visszatekintő zenészdinasztiák, melyeknél a zenészmesterség apáról fiúra öröklődése jól nyomon követhető.”

Tisza kedvenc cigányaként a fővárosi és nagyvárosi lapok kiemelten figyeltek karrierjére. Tisza 1910 októberében például a híres Magyarai banda kíséretében ünnepelt a családdal és az ismerősökkel, sőt éjjeli zenét is sokszor húzott a grófnak és a grófi birtokon Magyarai: „Debrecenből jelentik: gróf Tisza István fia, Pista gróf október elsején őrmesteri rangban vált meg a katonaságtól. Ezt az örvendetes eseményt barátainak társaságában a debreceni vendéglő különtermében ünnepelte meg, természetesen pezsgő és a híres Magyarai banda muzsikája mellett. Mulatozás közben eszébe jutott Pista grófnak, hogy kegyelmes apjának kedvenc cigá-

nya a legkövérebb prímás, Magyarai Imre, és ezért elhatározta, hogy édesapjának éjjeli zenét fog adni. A legközelebb induló gyorsvonat már vitte is őket Gesztre. Éjfél után két órakor érkeztek oda, s nyomban az alvó gróf ablaka elé sorakoztak. Csakhamar felzendültek gróf Tisza István kedvenc nótái: »Magasan repült a daru«, »Fekete szem éjszakája...«, »Végigmentem...«. Tisza István megismerte a Magyarai banda játékát, behívta, megvendéglelte és elszállásoltatta a bandát. Másnap a családi ebéd alatt is hegedült Magyarai és bandája, akik tegnap tértek vissza Debrecenbe.” A Magyarai bandának kétségkívül jövedelmező volt az, hogy viszonylag folyamatosan számíthattak az úri társaság meghívására, ezen alkalmakról szintén a sajtóban napvilágot látó híradásokból tudhatunk, ilyen például egy 1912-es invitáció is: „Debrecenből jelentik: gróf Tisza István, aki régebben sokat mulatott Magyarai Imre hírneves debreceni cigányprímás muzsikájánál, levelet írt Magyarinak, melyben »Kedves Imre« megszólítással szeptember 4-re három napra meghívja geszti kastélyába, mert már régen nem mulatott jó magyar nóták mellett. A levél végén Tisza megkérdi Magyaraitól, hogy az egész ügy mibe kerül, de Magyariban több volt a gavalléria: azt válaszolta, hogy ilyesmire nincs neki díjszabása.”. Sőt, e különleges kapcsolatról árulkodott *A Tisza István cigányai* címmel jegyzett sajtóforrás is, melyben egy olyan dialógust olvashatunk, mely állítólag Tisza Kálmán és Tisza István között hangzott el: „Tisza István az 1880-as évek elején még nem volt politikus. Debrecenben a huszárönkéntesi eszterdejét szolgálta. A hajdúsági Pálffy-huszárezredben a legjobb lovas, a legjobb vívó, legjobb táncos huszárgyerek éppen a fiatal Tisza »úrfi« volt, s hogy a nótázásban sem maradt utolsónak, bizonyíthatná Magyarai Imre, ki az önkéntesi eszterdentől máiglan házi, illetőleg udvari cigánya Tisza Istvánnak, sőt az egész Tisza családnak. Magyarai Imre prímás hasonló nevű fiának az ifjabb Tisza Kálmán »gróf« a keresztapja. Kálmán öccse után Tisza István is »koma« szólítással tiszteli a derék prímást, amikor a banda a Tisza család egyik-egyik derűs, úri magyar ünnepére előkerül Geszten, Sajókázán s egyebütt, hol Tisza atyafiak laknak, vagy pedig a Tiszák barátai, mint Nagy-Bölyöny József »őnagysága« az ugarai Szilas-pusztán... A bol-

dogult öreg Tisza Kálmán negyvenéves házassági évfordulója alkalmával szintén Magyaraiék muzsikáltak Geszten. István és Kálmán grófok, édesapjuk tudta nélkül hívták ki a debreceni cigányt, s mikor ebéd alatt szép csöndesen játszani kezdett a banda, István gróf tréfásan odaszól apjának: – No lám, ideérkezett a szalontai cigány is... – Fiam, ez nem a szalontai cigány – felelte szelíden mosolyogva [az] öreg Tisza Kálmán –, a debreceni Magyarai Imre ez. Megismertem a hegedűje hangjáról. Tisza Kálmánnak tudvalevően a *Vékony deszkakerítés* volt egyik kedves nótája, a fia, István meg minden szép régi magyar nótát szeret, de nemcsak szereti, hanem szöveg szerint is tudja a nóták százait. Két kiválasztott kedvesebb nótája mégis van István kegyelmesnek. – *Cserebogár, sárga cserebogár* – ez az egyik nóta. [...] Tisza István politikájáról megoszolhatnak a vélemények, de hogy a nótában csak a magyar nóta kedves neki, arról muzsikaszóval teszi le a hitet Imre cigány”. E barátságot, bizalmasabb viszonyt pedig a későbbi Tisza-ünnepélyek, megemlékezések szervezői szintén megjegyezték, így többször hívták Tisza kedvenc cigányát muzsikálni rendezvényekre, például az 1921-es esztendőben: „[...]Az öreg Magyarai Imre az ország legkitűnőbb cigányprímása, akit illő tisztelettel emlegetnek még a többi magyar cigányprímások is. Hiszen országszerte tudják, hogy ő volt Tisza István kedvelt cigányprímása, mindig szívesen látott vendége az ősi Tisza-kúriának. És ezt annyira számontartják, hogy mikor most június másodikán, Tisza István hős huszárezrede, a debreceni volt 2. honvéd huszárezred Budapesten Tisza-ünnepélyt rendez, meghívták rá vendégként az öreg Magyarai Imrét Tisza István hűséges híveként, aki nem csak halála után, de életében is mindig a legnagyobb odaadással, megbecsüléssel, a legmélyebb tisztelettel viseltetett Tisza István, a nagy magyar fennkölt személye iránt.”

1914-ben rangos kitüntetésben, az arany érdemkeresztben részesült, mely nemcsak Magyarai személyét, hanem lényegében az egész cigányzene, a magyar nóta elismerését is jelentette: „Ezekben az izgalmas, zivataros napokban mégis csak volt egy napunk, amikor a múzsa nem hallgatott. Jóleső érzéssel olvastuk, hogy a király a debreceni cigányzenekar derék prímásának, Magyarai Imré-

nek az arany érdemkeresztet adományozta. Bizony, bizony sokkal több gyönyörűségünk van egy ilyen kitüntetésben, mint bizonyos, ismert »közéleti érdemek« dekorálásában. Magyar Imre az ő nyirettyűjével már sok bús magyart felvidített és még több elborult kedély részére varázsolta vissza az anynyira szükséges lelki egyensúlyt. E kitüntetés alkalmából bizonyára elnémul most az az ismert »klasszikus« nagyképűség, amely előkelő gesztussal lekicsinyli a népzene és vele együtt a kotta nélküli muzsikát. Magyar Imre most e királyi kitüntetés alkalmából igazán büszke lehet az ő naturalista muzsikájára. Mennyivel szebb és lélekemelőbb a debreceni cigány muzsikája, mint az a bizonyos, finom és előkelő európai koncert.”

Felnőttként korabeli sikerprodukciókban tűnt fel a kor legnagyobb primadonná-

it – többek között Fedák Sári (az idézetben lásd Zsazsa) és Honthy Hannát –, színészeit kísérte. Az *Antónia* című vígszínházi darabban felcsendült *Mandulafa* című nóta pedig népszerűségéhez még jobban hozzáért, akárhova mentek muzsikálni, a szóban forgó nótát kérték egy időben tőlük folyton-folyvást. Az előadásokra azonban jó szívvel emlékezett vissza egy interjú alkalmával 1923-ban: „Kilencvenegyszer játszottuk a Vígszínházban a *Mandulafát* és hogy azóta hány-szor, bizony csak a jó Isten tudja. Nagyon sokszor, esténként tizenötször-hússzor. A színpadon öten csináltuk, Hamza László kontrás, Králik György csellós, pilisi Cifra Sándor cimbalmos, Popoli Bence, a nagybőgős, meg én. Az embereim egytől-egyig a legjobbak, tudták, hogy kinek muzsikálnak, ennek hála minden erejüket beleadták.

Játszottuk a *Mandulafát* azelőtt is már, de az egészen másképp hangzott, különösen a nótának a második fele nem úgy volt lefektetve, ahogyan mostan muzsikáltuk, illetve ahogyan azt a Zsazsa fordította. Mert kérem szépen az az isteni Zsazsa valahogyan egészen elfordította a dallamot, de úgy, ahogy most játsszuk és ahogy azt a Zsazsával csináltuk, sokkal jobban hangzik. Az, hogy a színpadon kellett játszanom, nem volt nekem újdonság, mert gyermekkoromban, Debrecenben a *Csöppségben* gyakran muzsikáltam színpadon is. Persze azért igen nagy kitüntetésnek vettem, amikor engem kértek meg, hogy én kísérjem a Zsazsát, annál is inkább, mert hallottam, hogy ő is, meg Hegedűs Gyula is igen-igen ragaszkodtak hozzám. Nagyon jól éreztük magunkat a Vígszínház színpadán, igazán mondhatom, úgy beleszoktunk, hogy most, amikor nem játszunk az *Antóniában*, valóságosan hiányzik nekünk a színpad. Nem is tetszik elhinni, mondja tovább, mennyire követelik a *Mandulafa* nótát, de a többi *Antónia*-dalt is és ha mostanában elmegyünk házakba muzsikálni, az első szó ez: *Játszd a Mandulafát!*”

Hosszú és tartalmas pályája során megtapasztalta a cigányzene pozíciójának változását. A jazz-zene térhódítása az 1920-as évektől – s ennek következményeként a városi cigányzene visszaszorulása – az állásába került; életéből pedig még operett is készült. 1927 februárjában a Bika vezetőisége hirtelen felmondott Magyarinak és bandájának, az eset pedig hatalmas felháborodást keltett a legfelsőbb körökben, így a tulajdonos csakhamar visszafogadta Magyarikat.

Betegségéről gyakorta cikkeztek, majd végül 1929-ben hunyt el a korszak egyik leghíresebb, elismert nótaköltője, cigányprimása. A kor népszerű cigánymuzikusainak búcsúztatóján több ezer érdeklődő, pályatárs jelent meg, s ez nem történt másképp idősebb Magyar Imre temetésén sem: „Magyar Imrét pénteken délután négy órakor temetik a Kerepesi temető halottasházából, ahonnan nagy pompával helyezik majd örök nyugalomra. Érdekes, hogy három esztendővel ezelőtt már egyszer híre terjedt annak, hogy Magyar Imre meghalt és a budapesti napilapok akkor el is parentálták. Amikor azután kiderült, hogy a gyszár tévedésen alapult, a babonában bizakodva mondogatták, hogy hosszú életű lesz Magyar Imre... A temetésre testületileg vonulnak ki a budapesti cigányzenészek és sírja fölött elhúzzák legkedvesebb nótáját: *Cserebogár, sárga cserebogár*. Ezenkívül sok szép régi magyar dalt fognak játszani a temetésén, ősrégi cigányszokás szerint magyar dalokat, amiket mégis csak ő tudott a legszebben hegedülni...”

Lengyel Emese

SINGER VARRÓGÉP
MAGYAR KÖZÖSSÉG
SINGER VARRÓGÉP
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

Nagybeteg az öreg primás,

aki csak magyar nótát játszott életében

Magyar Imre betegsége Tinta hírvén gőll adótt! dődölte

Próbáltuk elérni az a 10. oldalán a 10. oldalán, hogy Imre betegsége...
Tinta hírvén gőll adótt! dődölte...
Magyar Imre betegsége...
Tinta hírvén gőll adótt! dődölte...

Magyar Imre betegsége...
Tinta hírvén gőll adótt! dődölte...

Helyzetkép
elszakított területeinkről

Tudom, hogy a helyzet...
Helyzetkép...
elszakított területeinkről...

Meghívás!

Aspirin tabletta

Meghívás!
Aspirin tabletta

Hálózat: tudás, rendszer, perspektíva

A Kárpát-medencei néphagyomány átörökítésének kiemelkedő jelentőségű nemzeti kulturális intézményeként a Hagyományok Háza 2017-ben elkezdte a külföldi hálózat megszervezését, illetve a hazai megyei feladatellátás kiterjesztését. Szűk öt esztendő mérleget és perspektívát: cseppben a tenger.

Az intézmény hálózati tevékenysége mindenekelőtt a rendezvényszervezés, gyűjteményezés és élő hagyományátadás területén zajlik. A cél a néptáncos-népzenei-kézműves kezdeményezések hosszú távú megerősítése, a társadalmi viszonyok megváltozása és a modernizálódás következtében keletkező hiányok pótlása, a mobilitás erősítése. Akárcsak a különböző régiókból származó gyűjtések összesítése, eredeti származási helyükre való visszajuttatása, a „fehér foltok” feltérképezése, a helyszíni gyűjtések megszervezése. Mondhatni a huszonnegyedik órában, de hát a kutatók, szakemberek szerint már közel száz esztendővel ezelőtt elkezdődött az a bizonyos utolsó óra.

*

HATÁROK NÉLKÜL

A Hagyományok Háza valamennyi magyarországi megyében egy-egy tárgyalót, illetve folklorista – népdallal-néptáncos foglalkozó – partnert igyekszik bevonni. Az egyik kelet-magyarországi stratégiai partner, a Berettyóújfalu székhellyel működő Bihar Népművészeti Egyesület tárgyalótó kategóriában került a rendszerbe. Elnöke, Kolozsvári István szerint a népi kultúra mentését célzó egész tevékenységet érdemes újragondolni. Azt tartja, nem lehet a hagyományt, a népi kultúrát az 1920 után kialakított országhatárok, illetve az 1950-ben létrehozott magyarországi megyehatárok között értelmezni. A hálózat tagjai, partnerszervezetei ugyan a megyehatárokon belül dolgoznak, Magyarország keleti régiójában azonban ezen a történelmi Bihar megyét kell érteni Nagyvárad központtal, a „csonka” Biharral, a Hajdúsággal, Debrecennel és néhány nyírségi faluval kiegészítve létrehozott mai Hajdú-Bihar megyét, valamint a hajdani Cséffa-Nagyszalontai járáshoz tartozó, Sarkad központú, Békés megyéhez csatolt Békés-Biharként számon tartott térséggel. A népi kultúra népszerűsítését életben tartását a bihariak ebben az egységben tartják elképzelhetőnek.

„A magyarországi helyzet és Erdély között az a nagy különbség, hogy ott sokkal hosszabb időn át megmaradt a természetes hagyományozódás folyamata. Magyarítható ez a kisebbségi léttel, a többséggel szembeni megmaradásért kifejtett nemzeti ellenállással: Magyarországon sokkal gyorsabb ütemben alakult át a helyi és országos társadalom egyaránt, a modernizálódás, az urbanizáció következtében nagyon hamar megszakadt a folyamat. Mindez oda vezetett, hogy újra kell tanulni, vissza kell tanítani a táncot, a népi kézművességet” – tartja Kolozsvári István.

Az utóbbi másfél-két évtizedben a fókusz egyre inkább a helyi értékek feltárására és újratanulására vetül. Míg korábban Hajdú-Biharban is a kalotaszegi táncokat tanították a tánc csoportoknak, hiszen az számított színpadképesnek, látványosnak, nem utolsósorban alaposan feldolgozottak, ma már a mikespércsi csárdás és derecskei verbunk is felzárkózott. A tárgyalótásban is hasonló a helyzet: vannak bizonyos oktatócsomagok, benne például közismert hímzések, de igyekeznek egyre inkább visszahozni a helyi hímzőkultúrát. Működtetnek egy, a nagyváradi Partium Keresztény Egyetemmel és a margittai önkormányzattal közös programot, amely az idők folyamán szó szerint eltűnt margittai fazekasság újraélesztését célozza. A szürkésítés is jellemző példa, a minták immár min-

denféle használati tárgyakon, akár telefonon is vizionálhatóak. Felértékelődésben egy-egy tárgyalótó elem piacépessége. Reneszánszát élő szakmának számít a nemezelés, a hímzés is.

Kérdés persze, hogy a kézművesség mindig számít hobbinak, illetve milyen ponton válik megélhetési forrássá. Az országos szövetség hatvanöt szervezetet, azaz körülbelül 4500 embert tömörít, közülük legfeljebb 500 ember él hivatásszerűen kézművességből. Kolozsvári szerint nagyot roppantott a folyamaton, annak presztízsén, amikor a tárgyalótó kikerült az iskolai rendszerű szakképzésből, és már csak a nádudvari szakiskolában tanítják. „Mi azon vagyunk, hogy az átadandó tudás ilyen módon is hasznosuljon, és ebben nagy segítség a Hagyományok Háza hálózat.”

*

ZALA FELFEDEZÉSE

A nyugati „végeken” is a tárgyalótó népművészet áll a fókuszban, de újfajta táncmozgalom is kialakulóban van, amelynek keretében a zalai népdal és néptánc hagyományokat igyekeznek bemutatni, állítja Devecz Zsuzsa, a Zala Megyei Népművészeti Egyesület titkára. Elsősorban olyan helyeken, ahol nem működnek hasonló csoportok, tevékenységek. „Negyvennégy zalai településen élnek még olyan népművészek, kézművesek, akik megfelelő tudással tudnak részt venni a visszatartásban, szakkörök működtetésében” – tájékoztat Devecz Zsuzsa. „Őket is »helyzetbe kell hozni« saját környezetükben, általuk is megismerni a környezetet és lakosságot. A kétszázötvenhat zalai település zöme kis lélekszámú, velük kell megtalálni a közös pontokat.”

A kis néprajzi tájegységekből indultak ki, mint amilyen Hetés és Göcsej. Az egyesület programjai is ezekre koncentrálnak, a hetési településekre például igyekeznek „visszacsempészni” a saját hajdani kultúrájukat, kézműves tevékenységüket. Szinte valamennyi helyszínen újratartásra van szükség, újra értékkel kell tenni az értéket. Ezzel együtt elsősorban tanítás, amivel foglalkoznak, hiszen többnyire „nulla kilométeres” emberekkel van dolguk, bár akadnak még, akik nagyszülőktől származó emlékekkel rendelkeznek. Az újratartás ugyanakkor esetükben azt is jelenti, hogy egyfajta szellemi örökséget igyekeznek materializálni, elsősorban a tárgyalótók között kínálkozik erre lehetőség.

Igyekeznek szélesíteni a közeget, ahol a népi kultúrát újra a mindennapok részévé lehet tenni. Az utóbbi években egyre többen kötözködnek az Őrségbe, Zalába, ezeket a „gyüttmenteket” pedig sok esetben jobban érdekli a zalai kultúra, a közösségi munka, mint a helyieket. A „kereslet” azonosítása az egyik legfontosabb tényező. A hálózati partner korábbi programjai között népszerűbbek voltak a nyári alkotótáborok, a hosszabb képzések. Mostanában a rövidebb projektek mennek, ahonnan a résztvevők lehetőség szerint kész tárgyalótó térhetnek haza. Vagy olyan programok, amelyek beilleszthetők egy-egy települési rendezvénybe, az ilyen találkozások nyomán kedvet kapva már sokan keresik a hosszabb, alaposabb képzéseket. A fiatalok számára az is fontos, hogy lehetőleg látható legyen a várható végeredmény, hogy milyen készségeket és kompetenciákat tudnak megszerezni a képzések során. Az új kezdeményezések esetében az is cél, hogy egy idő után az önkormányzatok karolják

A Hagyományok Háza Hálózat munkatársainak 2021. évi találkozója Virágoskúton
(fotó: Kinda Botond)

fel azokat, a hálózat lehetőségei és emberállománya ugyanis véges kapacitású.

„Sokáig még a néprajzos szakmában is tartotta magát a nézet, miszerint Zalában nincs semmi felgyűjtteni való. Azért dolgozunk, abban bízunk, hogy rövid időn belül Zala megyét úgy kezdjük felfedezni, mint annak idején Erdélyt. Olyan, elsősorban tárgyi értelemben vett népművészeti értékek léteznek mifelénk, amelyek még nincsenek benne az országos köztudatban. Szeretnénk ismertté tenni a göcseji parasztpolgár viseletet, amelyhez eddig nem nagyon nyúltak hozzá, mivel nem tipikus parasztviselet. A zalakomári gyöngyös neccviseletet még a gyöngyös szakemberek is kevésbé ismerik, erre oktatásokat is készülünk megszervezni. A hetési szöttes sincs felgyűjtve. Sok felgyűjtendő, feldolgozandó, rendszerezendő és közzéteendő értékünk van, amelyeket a hálózati munkába is be akarunk hozni. Ennek megfelelően sok a teendőnk is” – sorolja Devezs Zsuzsa.

*

HANGSZERSIMOGATÁS

A csíkszeredai székhelyű Erdélyi Magyar Népzeneészek Egyesülete az erdélyi hálózat fontos stratégiai partnere. Elnöke, Molnár Szabolcs zenészként már régóta „képben van”, hiszen évek óta ők szervezik az erdélyi táncmuzikánsok találkozóját, ami a nemcsak az erdélyi táncmuzikánsok mozgalmában vált jelentős fórummá.

„Már jóval korábban, 2013-ban szóba került a hálózat kialakítása. A rendszer felállítása után negyedmagammal – Kovács Annamária, Vass Attila, Orendi István társaságában – két éven át alkalmazottként dolgoztam a hálózatban, ez idő alatt sikerült elindítani az akkreditált képzéseket vagy az Erdélyi Táncmuzikánsok Találkozóját” – hangzik a rövid eredettörténet. A zenész Molnár Szabolcsnak korábban is több előadási alkalmat biztosított a Ház, de az együttműködés a hálózat létrejöttével vált látványosabbá. „A hálózat megalapítása időszerűnek mondható. Újabb szint a ötven éve működő táncmuzi-

mozgalom történetében. Segítő szándék a jobb működtetés érdekében, hiszen nem lehet mindent a harminc évvel ezelőtti recept szerint csinálni. Új kihívások, a virtuális világ hasznosítása, helykeresés a programdömpingben” – sorolja a hálózat kinalta lehetőségeket Molnár Szabolcs. Nem szabad azonban elfeledni, mondja, hogy a táncmuzikáns eredetileg szórakozási forma volt, és ezt a szerepet a továbbiakban is meg kell tartani. Aki belekóstol, annak ugyanolyan szórakozási formává válik, mint a régiek számára, a táncmuzikáns társaság pedig többnyire jó szokott lenni.

A népzeneészek egyesülettel működtetett stratégiai partnerség a romániai körülmények közötti törvényességi utkeresés jegyében is zajlik. De érvényes ez mind a tíz erdélyi partneregyesületre, köztük olyanokra is – a választói Kallós Alapítvány, a nagyváradi Csillagocská –, amelyek korábban is jelentős eredményeket tudtak felmutatni a népi kultúra ápolása terén. Az Erdélyi Hagyományok Háza létrejötté újabb szintet jelent, a több alkalmazott több programot is eredményez. Miközben nem kell újra feltalálni a meleg vizet, „mindössze” a meglévő dolgokat kell továbbfejleszteni. Az Erdélyi Magyar Népzeneészek Egyesületének elnöke a *Táncoló és Zenélő Székelyföld* programot, a három székelyföldi megyében ugyanabban az időpontban zajló tematikus fellépéseket emeli ki. A koronavírus-járvány alatt elindították a *Hangörzök* elnevezésű sorozat, ami ötvenkilenc gyerekekkel, fiatalokkal készített videóklipet jelent, ezeket az Erdély TV sugározza. Az ötlet továbbfejlesztése zenekarok bevonását is jelenti. Úgynevezett hangszersimogatókat is tartottak iskolákban, nagy igény van ezekre a kezdeményezésekre.

*

TELT HÁZAS NÉPI KULTÚRA

Balla Ferenc, az Erdélyi Hagyományok Háza (EHH) Alapítvány kuratóriumi tagja szerint az általa igazgatott nagy presztízsű Kallós Alapítvány nem tekinthető a hálózat tipikus elemének. A válasz-

úti alapítvány régóta együttműködő partnere a Háznak, ezért aztán a stratégiai partnerség nem hozott nagy változást az életükben, a felgyűlt anyag tudományos feldolgozása, visszatartása, a nagyobb tudás azonban a Kallós tevékenységének szintjét is jelentősen emelte. Mindenekelőtt azzal, hogy a tudás-visszahozatal minden korábbinál fejlettebb szakmai-infrastrukturális háttérrel biztosítja.

Még ha ma is Erdélyben létezik a legtöbb, a népi kultúrát a maga autentikus formájában őrző falusi közösség, mindez meglehetősen szétdarabolt formában létezik. E mozaik összerakását, keretbe foglalását biztosítja az EHH. A partnerek helyileg korábban ismertek voltak, ezért aztán az EHH megjelenése ezek „hegemóniájának” megkérdőjelezését is üzenhette volna. Sikamlós pálya, de a Hagyományok Háza akkreditációs potenciálja, a szakmai háttér révén egyértelműen bebizonyosodott, szükség van rá annak érdekében, hogy a „terepen” dolgozók jól tudják végezni a munkájukat. E koprodukció eredményeként jött létre például a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem keretében a táncművészeti kar. Az alulról szerveződő folyamatok intézményesítése pedig önmagában nem rossz, de nagyon fontosak az arányok.

Talán nem indokolatlan a kérdés: miért nem a névadója révén nagy tekintélynek örvendő választói alapítvány a hálózat erdélyi központja? „Ismernünk kell a saját korlátainkat” – zárja rövidre a kérdést Balla Ferenc. „Önmagában is kihívás a hatalmas Kallós-hagyaték tisztességes ápolása, feldolgozása, közkinccsé tétele. Se emberi, se anyagi kapacitással nem rendelkezünk a tevékenység további szélesítésére, bőven elég az a típusú tevékenység, amit végzünk.”

A hálózat hasznát elsősorban a mindkét irányba zajló nagyobb mennyiségű információcserében, a tevékenység összefűlésében, az emberállomány bővítésében látja. Korábban egy sor tevékenységet akkor is kellett művelniük, ha arra épp nem volt pénz – ezekhez nyújt segítséget, plusz stabilitást a hálózaton keresztül a Hagyományok Háza. Felbecsülhetetlen szakmai segítség érkezik a néprajzi anyagokhoz, háttérhez, archívumhoz való hozzáférés tekintetében, de ugyanez visszafelé, a Mezőség irányából is érvényes.

Erdélyi Táncháztalálkozó, Székelyudvarhely, 2017 (fotó: Varga J. Csaba)

A hálózat az alulról érkező, önkéntes alapú szerveződés, munka szakmai támogatását is jelenti, szükség esetén akár anyagi értelemben is. Nagyon oda kell figyelni azonban, hogy az arányok ne boruljanak fel, megmaradjon a tömegbázis. Hiszen Európában sehol nincs olyan, hogy egy rurális kultúra urbánus közegbe épüljön be, hogy a népi kultúra a XXI. században ilyen mértékben képes legyen megszólítani az embereket: kézművestől mesetáborokig minden telt házzal működik, a Kárpát-medence tele van hasonló kezdeményezésekkel. Talán soha nem művelték annyian a magyar kultúrát, mint ma. Ezt valóban meg kell támogatni, de nem szabad rátelepedni. A hálózat ezt is képes segíteni a meglévő szervezetek további képzésével.

Balla Ferenc új kezdeményezésekről is beszámol: nagyobb magyar településeken bevezették például, hogy péntek délutánonként egy-egy zenekar beült a helyi kocsmába, és estig helyi muzsikát muzsikál. Az emberek jól fogadták a dolgot, a vírusjárvány sajnos ellehetetlenítette az ötlet megvalósítását, de készülnek a felújításra. Az elmúlt két évben a kézműves mesterségek, a népdaloktatás is hasonló sorsra jutott. A népi kultúra ugyanis alapvetően olyan dolog, hogy hiába van jelen a virtuális térben: a néptánc például egyértelműen emberi kontaktust feltételez. Ám a két módszer ötvözését sem szabad elvetni, az online felületek elsősorban a kedvcsinálásban segíthetnek. A választói múzeum virtuális bejárásának lehetővé tétele például nem tartotta távol a látogatókat, sőt.

*

ÚJ CSAPÁSIRÁNYOK

A felvidéki hálózatvezető, Farkas József évek óta ingázó üzemmódban él. A Hagyományok Házának alkalmazottjaként a Corvin téri központ és a 2017 óta stratégiai partner, a füleki székhelyű Élő Hagyomány Polgári Társulás között félúton fogja össze a három másik felvidéki kollégájával közös munkát. A Szlovákiai Magyar Folklórszövetség ügyvezető igazgatójaként már 2000-2001-ben elindította az öt szemeszteren át zajló alapfokú néptáncoktatói tanfolyamot – ami népi játék foglalkozásvezetői tanfolyam volt

„Néphagyomány az oktatásban” című pedagógusképzés a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karán, 2020-ban (fotó: Varga Norbert)

igazából –, amivel némileg megelőlegezték a hálózat mai tevékenységét.

„Kitűnő lehetőségnek tartottam, amikor 2017 januárjában Kelemen László főigazgató megkeresett, hogy összeáll a régóta tervezett hálózat” – idézi fel a kezdeteket. „Rögtön elkezdtem keresgélni azokat a kollégákat, akikkel szót értek. Három nagy csomagban gondolkodtunk: gyűjteményezés, oktatás, a rendezvények fenntarthatóvá tétele. Tulajdonképpen szabad kezet kaptunk, természetesen a Házban megfogalmazott irányelvek figyelembe vételével.”

Tizenkilenc szakmai partnerrel dolgoznak, miután négyen sem szakmailag, sem területileg nem tudják lefedni a tevékenységet. Úgy véli, a legnagyobb hiányosságok az oktatás terén jelentkeznek, hiszen a Magyarországon több mint két évtizede elindított művészképzési rendszer sehol máshol nem létezik. Az új csapásirányok egyike ez a helyzetet célozza: a nyitrai Konstantin egyetem Közép-európai Tanulmányok Karával közösen 2019 januárjától elindították a *Néphagyomány az oktatásban* elnevezésű szakot. 2021 tavaszán az egyetem tudományos tanácsa elfogadta a Farkasék által kidolgozott, négy modulból álló aktualizált tantervet. Úgy tartja, ily módon nagyon jó tanárokat nyertek, akik együtteseket vagy kézműves tevékenységeket vezetnek. Szlovákia hét városában elindult tanfolyamként a népzenei műhely, a vonósképzés, illetve kézműves foglalkozások. Évente népzenei mesterképzéseket tartanak, hogy a fiatalok ne csak a saját tanáraiktól tanuljanak, hanem szélesebb kitekintést is nyerjenek, elsősorban a felvidéki tájegységek jobb megismerése érdekében Bodrogtől a Csallóközig.

Mivel Felvidéken leginkább a kézművesség szorult megerősítésre, 2018-ban létrehoztak egy kézműves szövetséget, ennek motorját a hálózat jelenti. A gombaszögi nyári táborban felépítettek egy táncsúrt, a Folksöglet azóta a tábor egyik legnépszerűbb programhelyszínévé nőtte ki magát. Abszolút szlovákiai premierként oktatófilm-sorozatot készítenek Felvidékről, az Ipoly mentéről szóló már elkészült. Igyekeznek megteremteni a szakirodalmat a képzésekhez, gyerekjáték-adatbázist. 2018-ban elindították az *Elbeszélő történelem*-sorozatot, huszonnégy nagyinterjú készült meghatározó emberekkel a felvidéki néptáncmozgalom történetéről. Ebből háromrészes dokumentumfilm is lesz.

Miközben bizony sok esetben ellenszélben kell dolgozniuk. A képzések akkreditációja érdekében több mint egy éven át tartó procedúrát vittek végig, azóta is együtt dolgoznak a műfajban nagy tapasztalattal rendelkező Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségével és a Comenius Pedagógiai Intézettel. Két év után azonban a szlovák szaktarca eltörölte a korábbi határozatokat, ma nincs magyar nyelvű akkreditált népi kultúra-képzés Szlovákiában.

*

A HAGYOMÁNY ÉLTETŐ EREJE

Négy alkalmazottal plusz a zentai székhelyű Vajdasági Magyar Művelődési Intézetrel partnerségben működik a Hagyomá-

Népi iparművészeti zsűri a Vajdaságban, 2021-ben

nyok Háza vajdasági hálózata. „Természetesen a hálózat megalakítása előtt is volt itt élet, elsősorban a népzene-néptánc területén. De különböző néprajzi kutatások is zajlottak, képzések, nemcsak a folklór, de a közművelődés terén is” – tájékoztat Juhász Gyula, a Hagyományok Háza Hálózata, illetve a VMMI munkatársa. A hálózati tevékenységben fontos partnernek tartja a Sutus Áron vezette Vajdasági Magyar Művelődési Szövetséget, a vajdasági magyar művelődési egyesületek ernyőszervezeteként működő intézményt, amely jelenleg 101 tagot számlál. A jó ideje közösen szervezett *Gyöngyösbokréta*, *Durindó* és más népzenei szemlék révén nagy terepismeretre tettek szert, mondhatni teljes rálátásuk van a sok énekes és táncos csoportot, kicsit kevesebb hangszeres zenészt felsorakoztató mezőnyre. Ennek megfelelően a hálózat létrehozói erre a már meglévő tudásra, kapcsolattrendszerre építettek.

A többiekhez hasonlóan a vajdasági térségnek is megvannak a maga erősségei és hiányosságai. A köztudatban leginkább a néptánc volt jelen, a tömeges rendezvények érdeklik a fiatalságot. A hangszeres zene tekintetében elsősorban a tamburások és citerások örövendenek nagy népszerűségnek, vonós zenét kevesebbet gyűjtöttek

arrafelé. A Juhász Gyula által színpadképességnek tartott együttesek száma sem elhanyagolandó: a hangszeresekét tíz fölé, a táncosokét tizenöt körülire taksálja. A népzene, néptánc tekintetében elsősorban az erős hagyomány a megtartó és élesztő kovász, intézményi szinten ugyanis egyelőre nem nagyon létezik tanítási fórum. Egyesületi szinten, a két magyar tanítóképzőben, illetve akkreditált képzések formájában igyekeznek pótolni mindezt a pedagógusok számára. A vajdasági mesemondók különösen jóknak számítanak, köztük Raffai Judit szabadkai népmesekeutató és múzeumpedagógus, az idős mesélők foglalkoztatása, a gyűjtés, a terepmunka, illetve a „termés” hozzáférhetővé tétele egyaránt szolgálja a szövegfolklór továbbélését.

„Nagyon fontos lenne egy akkreditált oktatási intézmény létrehozása” – tartja Juhász Gyula, aki szerint elsősorban visszatánításra van szükség, a fiatalok ugyanis kevésbé

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNCHÁZ ALAPÍTVÁNY

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG
1011 Budapest, Szilágyi Dezső tér 6.
Tel.: (1)-214-3521; www.folkmagazin.hu

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrásy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

ismerik a saját dalait, jóval többet játszószák az alaposabban feldolgozott erdélyi zenéket. A Vajdaságban nem túl erős a tánc-házmozgalom, de újra van táncháztalálkozó Szent Mihály napja körül, amelyben a zenekari kíséret felhajtó ereje is érezhető. Kézművesség tekintetében a nyugat-bácskai hagyományörző falvak – Gombos, Doroszló, Kupuszina, Szilágyi – jelentik a fontosabb „bástyákat.” A prioritáslista élén a helyi dolgok felkutatása, valamint a kosárfonás, faze-kasság, hímzés-szövés áll, a nagyobb telepü-léseken egyesületek tömörítik a régi mester-ségek művelőit, de a műfajnak nincs nagy piaca, egyelőre csak nagyon kevesen tudnak megélni a tárgyalkotásból. Mint ahogy csak a zenélésből sem, azt is inkább szívügyként kezelik a művelői. A megoldást az oktatási intézmények létrehozása, a régiek emlékének tisztelete kínálja. A célkitűzések között szerepel az is, hogy a hálózat tevékenysége minél több helyre eljusson, a szórványba is. Szeretnék ugyanakkor minél erősebbre fűzni a határon túli kapcsolatokat is, átvenni a követendő mintákat.

A tanításban, visszatanításban számítanak a még élő „klasszikusokra”. A muzslyai citerás, Lele József gyerekekkel is szívesen foglalkozik, rengeteg tanítványa van. Hasonló készségességgel adja át az örökséget a hertelendyfalvi székely mesemondó, Lócsei Antal is. A térség büszkeségei közé sorolják idősebb Vrábel János hagyatékát is, a néhai mester Kárpát-medence szerte híres hangszereinek öröksége a mesterség továbbvitelére kötelezi a vajdaságiakat. Ruházat tekintetében mindenekelőtt a kupuszini viselet számít „márkának”, amelynek egyes elemeit a vajdasági textilesek kortárs módon is megjelenítik különböző használati tárgyakon, az újragondolást első díjjal ismerték el a békéscsabai országos kiállításon.

A Hagyományok Háza külhoni hálózatának vajdasági intézménye jelen van a pedagógusképzésben, játszóházak, népi játékok révén az óvodákban, de a fiatal népzeneészek találkozájának megszervezésére is igen büszkék, ahol egymás társasága, a helyi anyagok megtanulása egyszerre identitásképző és -növelő hatású, mondja Juhász Gyula. A rendezvények 10-15 ezer embert érnek el, köztük olyanokat, akik egyelőre csak szeretik nézni, illetve részt venni a közösségi élményben.

*

AZ EGYETLEN KAPASZKODÓ

Kárpátalján ma nehéz jövőről beszélni. A két éven át tartó Covid-megpróbáltatás után háború teszt próbára az ott élőket, illetve a Hagyományok Háza-hálózat ott dolgozó munkatársait. Pedig 2022 elején még jelentős fejlődési perspektívákról beszélhet-

A Fülemüle Banda fellépése a XI. Viski Népzenei, Néptánc és Kézműves Táborban, 2021-ben

tek, januártól két próbaidős kollégával bővült az addig három személyes állomány, tájékoztat Pál Katalin kárpátaljai hálózatvezető. Ő és a férje huszonkét éven át Kárpátalján dolgoztak, megalapozták a népzenei- és néptáncoktatást. A 2017-ben elinduló mentorprogram keretében egyre több együttes kapcsolódott be, korábban magyarországi oktatók mentoráltak havi rendszerességgel egy-egy csapatot. Mindez 600 fiatalt érintett, akiknek képzése azonban 2021 során szinte végig online módon zajlott. Az állománybővítés nyomán a plusz két fő kézművességgel, viseletvarrással, illetve néptánc-képzéssel foglalkozik.

A folyamat Kárpátalján indult a legmesszebből. A hagyomány és a gyerekanyag megvolt, ám a megfelelő szakemberek kevésbé. Pál Katalin és férje 25 éve működtetnek egy népzenei tábort Péterfalván, gyakorlatilag onnan indult a kárpátaljai „revival”. Hét éve fiuk, Pál István „Szalonna” hangszeres mesterképzést indított el. A hálózat megjelenésével óriási fejlődés indult el, ma hét állandó táncházzene- kar működik a 175 ezres magyar közösségben. Ez azért is hatalmas eredmény, mivel Kárpátalján hajdanán bálók voltak, különböző alkalmi rendezvények, de táncház nem, azt meg kellett honosítani.

Most a kézművesség erősítése az elsődleges feladat. Idén március 19-én indult volna egy képzés, amelyet azonban a háború miatt el kellett napolni. A Hagyományok Háza koordinálásával e tevékenység állandó helyszínei az egyházi iskolák, ahol rendszeres óráként vezették be a kézművesség oktatását. Nulla kilométerkörtől indultak, hiszen mindenekelőtt azokat az öregeket kellett megkeresni, akik még gyakorolják a hagyományos mesterségeket. Híresek a beregi szöttések, szövőasszonyaik, akárcsak a keramikusok és bőrdíszművesek is. Vannak, akik csak kereskedelmi céllal dolgoznak, de olyanok is, akik ezzel párhuzamosan hajlandók oktatni is.

A képzések akkreditálásának lehetősége egyelőre fel sem merül, a táborokban a pedagógusoknak szerveznek továbbképzést valamennyi népi műfajban, ezek elvégzéséről tanúsítványt is kapnak a résztvevők. A cél, hogy minél többen túl lépjenek a hobbidimenzió. A 2020 őszén indított viseletvarró tanfolyam „terméséből” két munka is került a békéscsabai országos kiállításra. Pedig nincs könnyű dolguk, régi fotók alapján kénytelenek újraalkotni a hajdani viseletet.

Érdeklődés van, kérdés, mit enged meg a jövő. „A népi kultúra lehet az egyetlen kapaszkodó az otthon maradóknak” – sommáz Pál Katalin..

Harmonikaoktatás Pál Lajossal a Péterfalvi Táborban

Csinta Samu

Domján Lajos

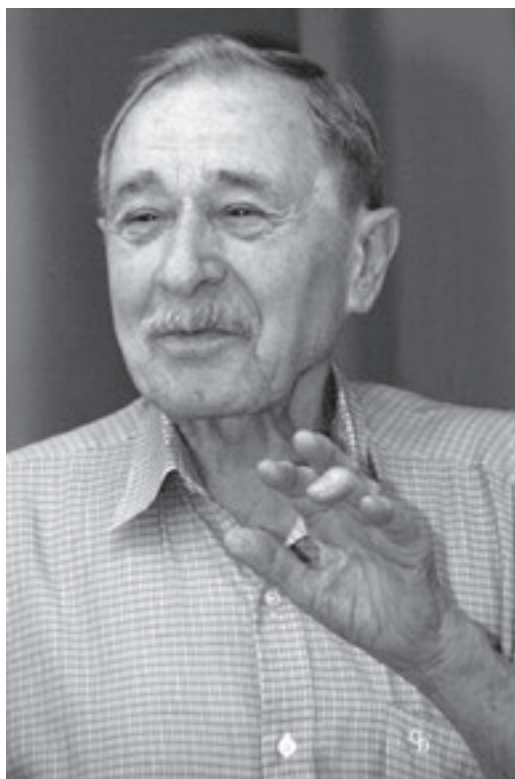
(1933–2022)

Domján Lajos 1933. június 16-án született Csanádapácán, ahol gyermekként még az ünnepnapokon szervesen élő néptáncsal, népzenevel is természetes módon találkozhatott. Egészen fiatalon Budapestre került, ahol az '50-es évektől a SZOT Művészegyüttes tagjaként a hazai néptáncmozgalom egyik legkiemelkedőbb, azt megújító koreográfusának, a később Kossuth-díjat is kapó Molnár Istvánnak a tanítványa lett. Mestere személyének tisztelete, munkásságának továbbtételése később Domján Lajos egyik felvállalt céljává vált. Sikeres néptáncos, szólótáncos pályafutása alatt a legjelentősebb koreográfusokkal, azok elismert pályatársaként dolgozott együtt. Kiemelkedő tagja, máig elismert egyénisége volt az egyik legjelentősebb hivatásos együttesnek, a BM Duna Művészegyüttesnek.

Még ez utóbbi tagjaként, az akkori kultúrpolitikai szokásokból fakadóan kapta a feladatot, hogy legyen segítőtje a Pest megyei település, Nagykáta és környéke hagyományörzőinek. Nagykátán az '50-es évek végétől, többféle formában és néven már működtek kisebb énekkarok, népi zenekarok, táncsoportok, amelynek elhivatott szervezője nagyrészt a település legendás népművelője, a kultúrház igazgatója, Chmely Ödön volt. Domján Lajos feladata 1964-ben az volt, hogy ezen ígéretes kezdeményezésekből egy szakmailag építkező hagyományörző és néptáncegyüttest alakítson ki és azt kapcsolja majd be a járási, megyei és országos néptáncmozgalomba. E küldetés sikeres magvalósításának alapja az a partneri, egymást inspiráló szakmai és emberi kapcsolat volt, amely Domján Lajost és Chmely Ödönt jellemezte. Utóbbi segítségével Domján Lajost a település vezetői, prominensei gyorsan elfogadták, s bár számos harcot kellett megvívnia a későbbi évtizedekben is, elismert kulturális, közéleti szereplője lett Nagykátának és a Tápió-vidéknek.

Domján Lajos hatalmas lendülettel, sikerre éhesen és céltudatos szakmaisággal kezdett a munkához, amely szinte azonnal látványos eredményeket hozott. Már 1967-ben bejutottak a Magyar Televízió „Ki mit tud?” című vetélkedőjébe, majd 1971-ben az elődöntőben is kiválóan szerepeltek. Ezek a látványos sikerek egyre szélesebb körben, lassan országosan is ismertté tették a közösséget, amely tagjainak számában és színvonalában folyamatosan erősödött. Domján Lajosnak kiemelkedő szerepe volt abban, hogy 1968-tól a nagyközség vezetői, az akkori politika rendszer kikerülhetetlen szereplői, a településen működő gazdasági szervezetei, üzemei elvben hosszútávon is támogatandó ügynek szavazták meg a táncegyüttes működtetését. Domján Lajos javaslatára az addig sokféle néven nevezett közösség ettől az időtől kezdve használta a Tápiómente Szövetkezeti Együttes, majd Tápiómente Táncegyüttes nevet. Mára és már évtizedek óta a nagykátaiak és Tápió-vidékiek számára a „Tápiómente” név egyet jelent.

Domján Lajos majd' fél évszázadon át volt a Tápiómente Táncegyüttes művészeti vezetője és maradt a mai napig annak örökös művészeti vezetője.

Ezalatt a fél évszázad alatt a TME valóban „Tápió menti” lett, hiszen a nagykátaiak mellett egyre többen a szomszédos, Tápió-vidéki településekről érkeztek az együttesbe, amely évről-évre nagyobb, sikeresebb lett. Fellépéseik száma évenként és összesítve is hatalmas. A nagykáta kulturális eseményeken, ünnepeken túl már a hatvanas évektől kezdve felléptek a környékbeli településeken, az országos eseményeken, fesztiválokon és ezzel egy időben egyre több meghívást kaptak külföldre is.

Az együttes minőségének, Domján Lajos személyének, kapcsolatépítő képességének köszönhetően a Tápiómente Táncegyüttes a világ közel negyven országában lépett fel. Ezen kapcsolatokra építve Domján Lajos segítőivel, az együttesnek otthont adó nagykáta közművelődési intézmény vezetőivel, munkatársaival megálmodta, megvalósította az eleinte két évente, később évente, eddig harminchat alkalommal megszervezett 'Káta Táncalálkozókat, amely a

legnagyobb múltú és jelentőségű nemzetközi kulturális esemény a Tápió-vidéken.

A Tápiómente táncosaiként a nagykáta, Tápió menti fiatalok a rendszerváltás előtt akkor járhatták be a nagyvilágot, amikor ez nem volt természetes mindenki számára. Az együttes a hazai és nemzetközi fesztiválokon, minősítéseken rendre rangos elismeréseket kapott, amelyek közül csak néhány: Arany III. minősítés, Közművelődési díj – 1978, „Aranytemplom-nagydíj” – Agrigento (Szicília) – 1979, Arany II. minősítés – Kiváló Együttes – 1980, Végleges Kiváló Együttes (Örökös Kiváló Együttes) – 1985, „Karagöz-nagydíj”, Bursa (Törökország) – 1988, Pest Megye Művészetiért-díj – 2000, Nagykáta Pro Urbe díj – 2003 stb. A Tápiómente Táncegyüttes a Pest megyei Értéktárba is bekerült.

Domján Lajos munkásságát a rendszerváltás előtt is után is jelentős díjakkal, kitüntetésekkel ismerte el a mindenkori kultúrpolitika: „Szocialista kultúráért” kitüntetés, Miniszteri Dicséret, Falvak Kultúrájáért Alapítvány – Örökségünkért serleg, Köztársasági Elnöki Arany Emlékérem. Nagykáta városától 1993-ban megkapta a díszpolgári címet, majd 2020-ban a Tápió mentéért-díjat.

Domján Lajos ötvenéves alkotói tevékenysége alatt a nagykáta, Tápió menti Tápiómente Táncegyüttes a hazai néptáncmozgalom nemzetközileg is jegyzett, elismert tagja lett. Az együttes és személyes koreográfusi érdeme magyar kultúra kiemelkedő alakjának, Molnár István örökségének megőrzése, ápolása, az abból fakadó új alkotások létrehozása. Domján Lajos táncpedagógusként talán az ezer főt is meghaladó nagykáta és Tápió-vidéki fiatalból nevelt táncost, szűkebb pátriánk és a magyar nemzet egészének hagyományait értő, ápoló, arra büszke lokálpatriótát. Tanítványai közül sokan váltak néptáncoktatóvá, népművelővé, többen kulturális intézmények vezetőivé.

Kiemelkedően eredményes életművével az egész magyar nemzet és benne a Tápió mente kultúrájának megőrzését szolgálta.

Kép és szöveg: Tarnavölgyi László

A csecsemő és a kisgyermek táplálása – 2.

A „lelki méz” – a hagyományos csecsemőgondozásból a mára is átmenthető értékek

Legutóbb a paraszti kultúrában szokásos csecsemőtáplálási módszerekről szóló leírásokból válogattam. Ezek között jónéhány elretentő példával is találkozhattunk, miközben a szoptatást népszerűsítő és más, a legkisebbek gondozásával kapcsolatos mozgalmak igen gyakran követendő példaként hivatkoznak a régi „természetes” módszerekre. Akkor hogy is van ez?

Egyik oldalon az előtej kiváltása más asszony tejével, hozzátáplálásként előre megrágott kenyér, kása, cukros tej, tejeskávé, a zöldség-gyümölcs teljes hiánya, nyugtatóként cukroskenyér-cucli, mákfőzet, pálinka, elválasztáskor nehéz, nem kisgyermeknek való ételek mint a kolbászos rántotta, szalonna. Ezek mai tudásunk szerint kétségtelenül rendkívül káros, ártalmas gyakorlatok. A másik oldalon az igény szerinti, hosszú ideig tartó szoptatás, a család állandó jelenléte, az altatódalok és ölbeli játékok – mindez a szakértők szerint nagyon is ajánlott a mai kismamák számára.

Balogh Anna pszichológus, sokgyermekes édesanya 1993-ban a szolnoki *Gyermekvilág a régi magyar falun* című konferenciára azokat az adatokat gyűjtötte össze, amelyek a mai csecsemőgondozásban is tanulságosak. Főként az ő gondolatait idézzük fel most, a konferencia tanulmánykötetéből (idézőjellel jelezve a szó szerinti átvételeket).

A paraszti kultúrát gyakran emlegetjük organikus kultúráként. Ennek témánk szempontjából többféle jelentősége van. A nagycsaládban, zárt közösségekben nevelkedő leánygyermek fokozatosan, természetes módon nőttek fel, értek asszonnyá. Közvetlen, személyes élmények során szereztek ismereteket a terhességről, szülésről, szoptatásról, a kisebb testvéreiket pedig gyakran nekik kellett dajkálniuk, így mire anyák lettek, már korántsem álltak tapasztalatok nélkül. A hagyományos közösségek szokásrendszere olyan biztos kereteket és egyben fogódzót is nyújtott a fiatal anyák számára, amely a korábbi generációk élettapasztalatán nyugodott. Ma sok lány úgy nő fel, hogy újszülöttet még sose látott, csecsemőt sem tartott a kezében, nem is tudja, hogyan kell. Amikor eljön az ideje, persze legtöbb nőnél működésbe lép az anyai ösztön, és a nagymama, a védőnő, a gyermekorvos tanácsai, a tanfolyamok, szakkönyvek, no meg az internetes források és közösségi fórumok is támogatást nyújthatnak. A feltételes mód nem véletlen, hiszen – és ezt saját tapasztalatom is alátámasztja – ezek a sok és gyakran túlságosan sokféle nézetet elegyítő információforrások könnyen összezavarják, és gyakran kétségbeesésbe sodorják az elsőgyermekes édesanyákat. Ma az is problémát jelent, és sok családon belüli konfliktus forrása, hogy a különböző generációk tudása nagy különbségeket mutat, mert a hivatalos egészségügyi ajánlások olyan sokat változtak az utóbbi évszázad folyamán.

Az 1980-as évek végéig például a „Magyarországon megjelent csecsemőgondozási irodalom túlnyomó többsége a szigorúság és következetesség elvét ajánlja a szülőknek a nevelésben, már rögtön a gyermek világrajöttekor.” Csak a rendszerváltozás környékén kezdett el lassanként terjedni az az irányzat, amely megengedi, sőt tanácsolja, hogy az anya a szívére, ösztöneire hallgatva nyugodtan elégítse ki a baba igényeit. „A csecsemőgondozásnak ez az »új«, »modern« irányzata valójában az asszonyok évezredes tudását eleveníti és szabadítja föl,” de persze a modern orvostudomány ismereteinek fényében. Én, aki az 1990-es évek elején szültem a gyermekeimet, hálásan gondolok kitűnő gyermekorvosunkra, Kálmán Mihályra, aki ennek az új irányzatnak a képviselőjeként, néhány jól irányzott megjegyzésével, biztató szavával segített hozzá, hogy „természetes”

Fortepan 4804 / 1951

módon, feszültségmentesen és magabiztosan tudjam gondozni a kicsiket. Ebbe beletartozott például az igény szerinti szoptatás – méregetés (a kikölcsonzott csecsemőmérleget pár nap múlva visszavittük), bármiféle hozzátáplálás és felesleges aggodás nélkül. Beletartozott az is, hogy a rendelkezésre álló forrásokból kigyűjtve a népi altatódalokat, majd az ölbeli játékokat, amikor csak lehetett, énekeltem a gyerekeinknek (persze más dalokat is), akikre látványosan pozitívan hatott az ének és a játék.

*

Anyatej – „lelki méz”

„Régebbi korokban az emberek jól tudták, hogy az anyatej nem csupán testi táplálékot jelent. A szoptatás természetes, ugyanakkor tiszteletreméltó dolog volt. Számptalan ókori szobrocska, freskó ábrázol szoptató anyát, dajkát vagy istennőt. (Később, a keresztény művészetben is sok szoptató Madonna lesz majd.) Ezen alkotások szemlélete szerint a szoptatás nem pusztán fizikai aktus, hanem az anya-gyermek kapcsolatnak, és az erő, az élet átadásának általános és misztikus szimbóluma. Egy egyiptomi sírkamra falán például Ízisz anyaistennő szoptatja Hóruszt. Egy thébai falképen pedig különösen szembeötlő a szimbolikus jelleg: egy fa istennőre festettek női emlőt, »aki« így táplálja a fáraót.” Jankovics Marcell szerint az élet jelképének tekintett fák közül elsősorban azokat tisztelték, amelyek kérgükből tejszerű nedvet engedtek: fügefát, fikuszféléket. Számos kultúrában a gyermek akkor válik önálló lényé, amikor az édesanyja elválasztja. Ez a motívum a magyar népmesékben is megjelenik, legtöbbször a *Fehérlófia* típusban, ahogyan az Arany János-féle változatban is:

... volt a világon egy fehér ló. Ez a fehér ló egyszer megellett, lett neki egy fia, azt hét esztendeig szoptatta, akkor azt mondta neki:

– Látod, fiam, azt a nagy fát?

– Látom.

– Eredj fel annak a legtetejébe, húzd le a kérgét.

A fiú felmászott, megpróbálta, amit a fehér ló mondott, de nem tudta megtenni. Akkor az anyja megint szoptatta hét esztendeig, megint felküldte egy még magasabb fára, hogy húzza le a kérgét. A fiú le is húzta.

Erre azt mondta neki a fehér ló:

– No, fiam, már látom, elég erős vagy. Hát csak eredj el a világra, én meg megdögölöm.

Ennek a minden későbbi történést meghatározó anya-gyermek viszonyának a költészetben is megtalálhatjuk a párhuzamait. Az egyik legszebb példa Nagy László költészetében, amelyben e következetesen végighúzódo motívum talán legteljesebben a *Ha döng a föld* című látomásos remekművében jelenik meg:

*Már tudtam én, ha döng a föld:
szívemhez anyám közelít,
oda emel, hol felkereng
tej és akácméz illata,
a gyolcs sikongó kapuit
sarkig kitarja, mosolyog,
s rámszabadítván kútjait
a Mindenségben altat el.*

...

*Meséből ő a Fehér ló,
növendék fia vagyok én,
törvényt és könyvet hord elém
gyöngytüzű állkapcsai közt,
s hátára forraszt, úgy röpít
az égi kökényfák alatt,
hogy a tövisnek hajamat
csupán fésűlni enged.*

A hatrófás vers indító szakasza abba a múltba vezet vissza, amelyre emlékezni valójában nem is lehet. A „Már tudtam én” nyomatékos kijelentése a csecsemőkorra vonatkozik, paradox módon mégis hiteles, csak éppen nem az érettebb gyerekkor emlékező-visszaemlékező tudatára kell gondolnunk, hanem arra a tudásra, amely minden újszülötté, s amely eltérhetetlenül köti őket szülőanyjukhoz. A baba valóban „tudja”, hogy most az anyja közelít hozzá, hogy a szoptatás következik, s utána a boldog alvás. Az anya és a gyerek ritmusa egy, a különbség csak a hangerősségben van. A föld döngése és az anya közeledése a földanya és az anyaföld képzeit is előhívja, a Mindenségben ez is bennefoglaltatik, s itt a kezdetben az is, hogy a kicsi számára az édesanya maga a Mindenség, a kezdet és az élethez kötő legerősebb szál – írja Vasy Géza irodalomtörténész.

E költemény gondolati és szerkezeti alapja az anya-fiú kapcsolat, elején a nevelődési történettel: az újszülött felnőtté válik, feladatok teljesítésére képessé. A felnevelés feladatköre és egyszerű teljesítése teszi az anyát Csodálatos Anyává, az istenanya, Szűz Mária alakmásvá s így halhatatlanná-sebezhetetlenné. E keresztényi mítoszt

Fővárosi Csecsemőotthon (Budapest VIII. Kerepesi út 33.)
Bauer Sándor / Fortepan 113303 / 1959

követi az ősmundai-népmesei az idézett negyedik szakaszban, fellelevenítve a Fehérlófia meséjét. Ez a szakasz érzékelteti, hogy a gyermek felnevelése teljes körű, a felnőttkorig tartó feladat. Fehérlófiát is addig szoptatta az anyja, amíg a legerősebb, minden feladat elvégzésére alkalmas ember nem lett. Amikor a fiú felnőtt, helyt kell állnia. Innentől az anya már nem jelenik meg.

Ezekben a mesékben a szoptatás a fölnevelést, a csodás erejű anyatejtől való elválasztás az anyától való elszakadást is jelenti – de az is kifejeződik, hogy a szoptatással létrejött, az anyatejtel megpecsételt kapcsolat életre szóló. Bors Péter, a másik mesehős anyatejtel készült pogácsát visz az útra, s testvére ennek az ízéről ismeri fel őt. Magyarország egyes vidékein a tejtestvérséget is számon tartották, még házassági akadálynak is tekintették, a tejtestvérek összetartottak, mintha édes testvérek lettek volna.

A lakodalmi rítusokban a menyasszony így búcsúzik a szülői háztól:

*Édes volt az anyám teje,
Keserű a más kenyere,
Keserű is, savanyú is,
Néha-néha panaszos is.*

Ugyanez, vagy hasonló szövegek a keservesekben, panaszdalokban is gyakoriak. A katonadalban a hiábavaló anyai gondoskodás jelképe az anyatej, arra az esetre, ha a fiú nem tér vissza a háborúból:

*Édesanyám, hol van az az édes tej,
Kivel engem katonának neveltél?
Atdad volna tejedet a lányodnak,
Ne neveltél volna fel katonának!*

Az „Atdad volna tejedet a lányodnak” sor más változatokban „macskának” stb. formában is szerepel.

Nagy Olga jegyezte le a Bihar megyei Ferícén, hogy a legények berukkolásakor megérintették vagy megcsókolták anyjuk ingét vagy mellbimbóját.

„Ebből a költői világból a mindennapi valóságba kilépve, nézzük meg – Nagy Olga, Kapros Márta, Morvay Judit és mások írásai alapján – mi is történik a babával egy parasztcsaládban. – javasolja Balogh Anna, és azokat a néprajzi adatokat sorolja, melyek a mai anyukák számára is támpontként szolgálhatnak. „A régi faluban a születés után a bába a gyereket megfürösztötte, bepókálta, aztán odatette mellém. Ott volt hat hétig... ott aludt mellettem hat hétig... csak azután tettük bölcsőbe. Legtöbbször rögtön mellre tették a babát, ha *nem is jött teje* még az anya. *Csak hadd szíjja. Maj kiszíjja addig a csecsit.* Ettől kezdve, ha *síratott* a gyereket, megszojtatták. A szigorú parasztvilágban nem számított kényeztetésnek, hogy az anya simogatta, csicsosgatta, *csicsijbaba, csucsujbaba*, énekelgetett a kicsinek. Az ölemben nem sírt. *Legjobb az anyja ölibe* – mondják Maros megyében, s nem azt tartják jónak, hogy az *ágy nevel.* A család is azt tanácsolta: *szoptasd meg, ne rikasd. Add neki oda, gyugud bé a száját, majd elalszik rajta. Én rendszeren szoptattam. Órára nem, mert sok volt a tejem, s a gyermek kérte* – mondja egy havadi asszony. Spontán alakult ki a szoptatásnak valamilyen rítusa, erről szól ez a kis mondóka: *Ha a tej a mellbe megy, sír otthon a kis gyerek.*

Amíg a frissen szült mama a gyermekágyban feküdt, a családban lévő többi menyecske segített elvégezni helyette a munkát. A komatálak jóvoltából a szoptatónak legalább az első időben nem volt gondja az ételkészítéssel.

Ha meggyűlt a mellük – kis is kött, kitakarodott, vagyis kitisztult. *A csicsgomb levált, fájt nagyon* – meséli egy asszony, – *de csak nem*

Anyaothton a Fővárosi Csecsemőotthon (Budapest VIII. Kerepesi út 33.) épületében.
Urbán Tamás / Fortepan 88334 / 1974

hagytam, azaz nem mondott le a szoptatásról. *Én mindeniket avval növeltem.*

Ha kevés volt az anyatej, számtalan ételt, italt, eljárást próbáltak ki, hogy jobban meginduljon, vagy a *romlóssal elvitt* tej visszatérjen. A testi-lelki hatás többnyire nem is maradt el. Ha semmi sem használt, gyakran akadt egy szomszédasszony, aki szólt: *Hadd el, mer nekem sok van..., s én megszojtatom.* Az ilyen segítséget munkával viszonzozhatták.”

Néhány hónap múlva a fiatalasszonyt általában már várta a mezei munka, de továbbra is igyekezett szoptatni a gyermeket, vagy úgy, hogy hazaszaladt, vagy úgy, hogy kivitték hozzá a gyermeket. Gyakran az anya egész napra magával vitte csecsemőjét, s akkor szoptatta meg, amikor a munkával épp a közelébe ért. Az is előfordult, hogy a még kisebb babával otthon lévő sógornője, anyósa szoptatta meg kölcsönbe az övét is. „Sokszor az ételre szoktatást, az elválasztás kezdetét is az határozta meg, hogy az anyának milyen rész jutott a családi munkamegosztásból, s volt-e segítsége. Ha már nem bírta cipelni a kisbabát, hamarabb fogták ételre. De reggel, este akkor is lehetőleg megszojtatták. A gyerekek egy része háromnegyed vagy egy éves koráig szinte csak anyatejjel élt”, bár – ahogy az előző részben láthattuk – a korai hozzátáplálásra is volt példa.

A gyerekeket a hozzátáplálás mellett is legalább egy évig, de gyakran jóval tovább, két-három vagy akár négy esztendőig is. „Esetleg kistestvére után, másodikként újra hozzáférhetett az anyja melléhez.”

„A havadi asszonyok így beszélnek a szoptatás előnyeiről: *Még ha meghül is az a gyerek, a csicsmelegtől egykettőre helyrejön. Könnyű nevelés... hát ha éccaka is felébredt az a gyerek, sírt, megszojtattam, aludt tovább. A maiak nem ragadnak úgy a szoptatáshoz – mondják. Csodálkozom nagyon, hogy máma nincs tejük az anyáknak. Mi a nyavalyáért nem szoptassák? Azt mondják nem lesz csinos a melly. Ezek a mostani bárcások találták ki.* (Nagy Olga).”

Fortepan 4659 / 1977

Megmásíthatatlan biológiai tények tünik, hogy az újszülött, a csecsemő anyatejen nevelkedjék. Ez a *természet rendje*. A civilizált emberiség ugyan sosem élt teljesen a természet rendje szerint, mégis évezredek óta az egyes kultúrák találtak valamilyen egyensúlyt a *természetes* és *nem-természetes* között. Ez a kényes egyensúly a '90-es években – legalábbis a fejlett világban – fölborulni látszott azzal, hogy egyre több csecsemőt tápláltak (és táplálnak ma is) mesterségesen, annak ellenére, hogy – orvosok egybehangzó véleménye szerint – a primer, biológiai tejhiány legföljebb a nők négy-öt százalékát érintheti.

A XX. század második felében rendkívüli módon megváltozott az újszülöttet és a szülőanyát körülvevő társadalmi környezet és szokásrendszer. A gyerekek már nem otthon, hanem a kórházban születtek, s életük első napjait az anyjuktól elszakítva élték át. A korabeli csecsemőápolási szakirodalom szerint „a szülés után legkorábban 12 óra elteltével lehet a babát mellre tenni, de legjobb, ha az anya egy teljes napot pihen szoptatás nélkül.” Az éppen csak világra jött, kilenc hónapig az anya méhéhez szokott gyermeknek rögtön a kórház által meghatározott ritmushoz kellett alkalmazkodnia: naponta hatszori, szigorúan három óránkénti szoptatáshoz. A rendszeresség megvalósításához a mérleg állandó használatát írták elő. A mell tökéletes kiürítésére, a tej kiválasztás serkentésére a fejtést ajánlották (s ajánlják ma is sokan). Az éjszakai táplálást sokan fölöslegesnek, sőt kifejezetten károsnak vélték. A sírást nem a kisbaba közlésének, hanem tüdőgimnasztikának tartották, vagy a *túlsoztatást* vagy a csecsemő *túlérzékenységet* okolták érte. Sokan vélték úgy: „Szoptatni csak akkor szabad, midőn itt van az ideje”, különben „a babával nem lehet bírni, az egész házat terrorizálja”. A szülő „legfőbb elve legyen a pontosság”, reggel hatkor ébresztőórával kezdjék a napot, sőt „okosan szerető anya ne sajnálja újszülöttjét enyhén meg is pofozni” a soron következő szopás érdekében – olvashatjuk a népszerű tanácsadó könyvekben.

A „modern csecsemőgondozásban mindig a célszerűség az első. Ne hagyjuk a csecsemőt aludni vagy dudlizni a mellen” – írja egy szerző 1980-ban. „Akiket dajkálással, ringatással altatnak el, sohasem alszanak jól.” A cél az, hogy a csecsemő minél hamarabb kiszopja az adagját. Az anya büszke lehet, mint egy sportteljesítményre, minél gyorsabban sikerül megszoptatnia. A jó baba ugyanis: „alszik egész napon át, alig tud róla valaki a házban.” „Azt se tudni, hogy csecsemő van a családban.” „Ne kíváncsozzék ölbe, ha meglátja az anyját” – sorjáznak a jó tanácsok a különféle kiadványokban.

Az 1960-as, '70-es években egészen más tanácsokat kaptak az anyák a hozzátáplálásra vonatkozóan, mint ma. „Az elválasztást legkésőbb hat-héthónapos korra fejezzük be. Ezentúl az egészséges csecsemőnek nincs többé szüksége anyatejre.” „Nevelési szempontból is helytelen, ha egy éven felüli gyerek még szopik. Fölösleges elválasztási zavarokhoz vezet.” Az orvosok, védőnők sokszor már a kéthetes babának is gyümölcsöt rendeltek, bármilyen jól szopott. Az első főzelékadagot a második és a harmadik hónap között javasolták bevezetni. A '90-es években ez a határ egyre kijebb tolódott, hathónapos korig.

Ahogy említettem, a változások a generációk közötti véleménykülönbségekhez, konfliktusokhoz vezethettek. Én házi orvosunk tanácsát követve fél éves korig anyatejen kívül nem adtam mást a gyerekeinknek, a nagymamák viszont nagyon aggódtak emiatt, hiszen ők a fent felsorolt tanácsok szellemében gondozták minket an-

Urbán Tamás / Fortepan 213328 / 1980

nak idején. Ma, nagymamaként én azt furcsállom, hogy az unokám folyadékpótlást (vizet, teát) sem kapott fél éves koráig – mondván, az anyatejben elegendő folyadék van.

„A WHO jelentése szerint a gyermek testi fejlődését, vitamin- és egyéb szükségletét legalább fél éves koráig tökéletesen biztosítja az anyatej. Pszichológiai megfigyelések és kísérletek sora pedig azt mutatta ki, hogy az élet korai időszakában történtek döntő hatással lehetnek a gyermek személyiségfejlődésére, s az anya-gyermek kapcsolat későbbi kialakulására is. Megfigyelték, hogy ha a mamának a babával módja van a szülés után hamar testközelbe kerülni, időbeli korlátozás nélkül, akkor később is nagyobb az esélyük melegebb, érzelmelibb kapcsolat kialakítására, sőt, a gyerek intelligenciahányadosa is magasabb lehet.”

A hagyományos családszerkezet nagyban segítette, hogy a kisbaba és édesanyja testi-lelki együttélése (a kilenc hónapnyi terhesség után) ne szakadjon meg hirtelen, durván. De az anya nem is maradt egyedül a gyermekkel, hiszen ha ő nem ért rá mindig, legtöbbször akadt egy családtag – nagyszülő, testvér, dédszülő – aki meg-ringatta, megdajkálta a kicsit. Ez utóbbi a távol élő nagyszülők, rokonok miatt manapság csak ritkán valósul meg. Így az édesanyák nem kapják meg azt a testi-lelki támogatást, ami a sok családtag együttélése idején magától értetődő volt.

A XXI. századra Magyarországon már a természetes szoptatásra buzdítják az anyákat, amelyet nem az óra és a mérleg szabályoz, és a statisztikák is javuló tendenciát mutatnak. A szülészeti osztályok nagy részén fürdetés nélkül, rögtön mellre teszik a babát és biztosítják az ún. „arany órát”, amikor az újszülött és szülei együtt lehetnek. Az anyák egy szobában lehetnek a babával, így az első perctől megvalósulhat az igény szerinti szoptatás. Számos önszervező anyacsoport alakult, ahol a mamák problémáikra közösen keresnek megoldást, s kaphatnak tapasztaltabb édesanyáktól tanácsot. Itt megerősítést, biztatást nyerhetnek azok a nők is, akik – a jelenlegi társadalmi szokásokkal és elvárásokkal ellentétben – nem kívánják egy éves kora előtt elválasztani babájukat, sőt, szívesen szoptatják két-három éves koráig is.

Végül álljon is egy palóc altató, amely négy sorában összefoglalja mindazt, ami e témában fontos:

*Itt a cici szopja szépen
Néked adom lelki mézemet
Bele öntöm boldogságom
Magzatomat úgy táplálom.*

Juhász Katalin

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 New CD: *Széki versek*. **Traditional Folk Music from the Transylvanian village of Szék. Singer Sőregi Anna** and friends. Fonó 2022. Sőregi Anna became interested in how classical Hungarian poetry had found its way into folk song texts in the village of Szék. She was also inspired by the singing of certain traditional singers from Szék. The material for this recording came through her study of original recordings of singers from Szék from a 60 year period – the 1940s through the 2000s. Also printed here is **commentary on this recording by Székely Levente**. He remarks on how the **dance house movement's 'first love' was the music, dance and songs of Szék** and that after fifty years the movement seems to have almost forgotten Szék. „Szék deserves a dance house renaissance and this CD could be the first step in that.” He writes, „the components necessary for attaining quality in folk music are talent, hard work, dedication and the right amount of humility...in my opinion Sőregi Anna's first record has all of these...” Award winning folk singer Sőregi Anna was born in Voivodina, she earned a diploma from Budapest's ELTE university and this year will finish another degree in folk singing from the Hungarian Academy of Music. She teaches folk singing in schools and camps and sings with Bajkó Band.

Page 6 **Short story by Lokodi Imre: Cseréy Katalin's beautiful eyes**. This story begins with a great description of countryside wake. It goes on to tell tales about the deceased local woman of noble blood and possible wanderings of her spirit and eyes to a nearby grape arbor.

Page 7 New CD: „Táncalávaló” [Music for Dancing] – **The Hungarian National Dance Ensemble's Band**. This band works full time with the professional folk dance ensemble directed by Zsurafszky Zoltán and Zs. Vincze Zsuzsa. The band supplies the accompanying music for all the ensemble's productions, but also does their own concerts. Amongst the band's main goals: carrying on and popularizing folk music traditions of the Carpathian Basin. **Leader of the Band: Papp István Gáza (violin)**.

Page 11 **Moldován Stefán 1946–2022 viola player of the Palatka Band** – the dance house movement mourns recent the death of the traditional kontra player from the band from Transylvania's Magyarpalatka/Pălatca, Romania. His playing has been recorded and studied by generations of dance house movement musicians. Farewell and photo by Henics Tamás.

Page 14 New Publication: Varsányi Ildikó: **Prímás Egyéniségek: [Traditional Lead Fiddlers] Potta Géza, Abatújszina**. Pentaton o.z. 2021. Potta Géza (1935–2007 Abatújszina/Seňa, Slovakia) was a traditional fiddler from a village in Southeastern Slovakia near the city of Kassa/Košice. He learned to play from family members and began playing in their band at an early age. He did not read music. He and his band served the traditional music needs of several villages in his area. He was also hired sometimes to play in other areas of Slovakia including in Bratislava and became well-known in the Hungarian Dance House Movement. Recordings of his music exist in the folk music archives and on at least one CD. This publication contains written music for tunes from his repertoire selected and transcribed by Varsányi Ildikó. Printed here is her introduction to the volume and a short description by Ethnomusicologist Agócs Gergely.

Page 22 **Interview with Németh Hajnal Aurora** – artist, **Hungarian folk art inspired clothing designer**. Aurora grew up in Győr. Her parents are antique dealers. She holds a diploma as a glass design artist. An exceptionally creative person, she has gone on to work nationally and internationally doing stage design for theater, opera and dance, costume design, jewelry design and performance art often based on Hungarian tales and ballads. She has a strong facebook and other online media presence. She describes making contact with crafts people in Hungary who do exceptional handwork (lace, embroidery, slippers, etc), ordering work from them which she then incorporates into her designs, sometimes collaborating with them to execute her designs. Interview by Grozdits Károly.

Page 33 New Publication: **Dance House 50 – [Stories from half a century of the Dance House Movement]** Edited by Jávorszky Béla Szilárd. Kossuth Kiadó, 2022. ISBN: 978-963-544-765-7 This is a collection of summaries and subjective recollections written by leaders of the movement, ethnographers, researchers and participants. Printed here is Jávorszky's preface to the book, in which he quotes folk musician Kiss Ferenc: „...we didn't perform these songs and melodies, we lived them, and then re-lived them. Why did we insist on folk music? Because it expresses eternally valid emotions with incredible simplicity and elemental strength.”

Page 34 **Gypsy violinist Magyarai Imre Sr (1864–1929)**. This is an academic style article on the Gypsy musician Magyarai Imre Sr who was lead violinist at the Aranybika Restaurant in Debrecen. He played with his older brother Magyarai Kálmán. They formed their band in 1880 and played all over Eastern Hungary including the towns of Eger, Nagyvárád/Oradea, Temesvár/Timișoara and Nyíregyháza. Press of the period covered stories about Magyarai Imre and his band particularly because they were the favorite Gypsy musicians of a nobleman named Tisza István and the band was often summoned to play at Tisza's estate. Magyarai came from a Gypsy musician dynasty that, from the 18th century on played an important role in Debrecen's music history. In 1914 he received a high ranking award, the Gold Cross of Honour from the King. He was also well-known as a writer of tunes of the Hungarian "nóta" genre. At his funeral in Budapest in 1929 his musician colleagues played his favorite tune "*Cserebogár, sárga cserebogár*" at his grave. By Lengyel Emese.

Page 36 **The Hungarian Heritage House's network of institutions**. As a national cultural institution, in 2017 Budapest's HHH began the work of organizing a network of related institutions both within Hungary and outside the borders. Goals of the network are: organizing events, collection work, passing on live traditions, to encourage and strengthen initiatives in folk dance, folk music and folk arts and crafts. They are also involved in summarizing collection work done in the various regions, returning collections to the place of origin, identifying areas that have not been researched, and organizing ethnographic collection work. "We could say that this is the 24th hour [in terms of dying out customs] but then researchers have been saying this is the final hour for close to a hundred years now." Summaries are provided on the status of network projects in Bihar County, Zala County, Transylvania, Slovakia, and Transcarpathia with key people and cooperating organizations named in each area. By Csinta Samu.

Page 41 **Domján Lajos 1933–2022** was a folk dancer, soloist, choreographer, dance ensemble leader, dance teacher. Born in the village of Csanádapáca in Southeastern Hungary, he went to Budapest early on and danced in the SZOT Ensemble from the 1950s. He was a student of Molnár István and as such carried on Molnár's legacy. He was a prominent member of the BM Duna Folk Dance Ensemble. Starting in 1964 he took on the task of leading and developing the amateur ensemble in the Tápió region east of Budapest, centered in the town of Nagykáta. The Tápiómente Dance Ensemble went on to perform locally and with great success at national and international festivals in some 40 countries of the world. He was well respected for his work with the ensemble and for preserving culture of the Tápió region. Many of his students went on to become folk dance teachers, cultural organizers. By Tarnavölgyi László.

Page 42 Part 2: **Tradition and feeding infants and toddlers – honey for the soul**. This writing discusses breast feeding in Hungary according to tradition and according to infant care trends in various periods. In many cultures, the child becomes an independent being only when the mother weans him/her. This motif appears in Hungarian folk tales, particularly in the type known as the "Son of the white horse". Examples are provided. In old village life, after giving birth the midwife bathed the baby, wrapped it, then put it next to the mother and that's where it stayed for six weeks, that's where the baby slept. Only after that, did they put it in the cradle. Big changes in infant care came in the second half of the 20th century...no longer born at home, babies were born in hospitals; the first days of a baby's life were spent separated from their mothers. By ethnographer Juhász Katalin.

Sue Foy

folkMAGazin

2022/2, XXIX. évfolyam, 2. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán

Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Levél cím: 1255 Budapest, Pf. 153

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@tanchaz.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók, 1013 Budapest,

Alagút u. 3. Hungary; Táncház Alapítvány

IBAN: HU28 BIC(SWIFT) KÓD: OTPVHUHB
11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészet Kollégiuma

Németh Hajnal Aurora fotóin saját ékszerei láthatók

„Őszi noir” (Bartha Zsófia, Németh Hajnal Aurora, Bráz Noémi és László Gyöngyvér – foto: Sopronfáti Ildikó)

JÁVORSZKY
BÉLA SZILÁRD

Táncház 50

Történetek a táncházmozgalom
fél évszázadából

2022

2022/2 • XXIX. évf. 2. szám

FOLKMAĞAZIN

nka

Nemzeti Kulturális Alap